

Frihandel, globalisering og protektionisme

Fra protektionisme til frihandel. Merkantilisterne, Adam Smith og David Ricardo

Torben Mark Pedersen

Da handelsteorien fødte moderne økonomi

Christian Bjørnskov og Otto Brøns-Petersen

”The elephant that never was”

Niels Westy

Smoot-Hawley-toldloven og Den Store Depression

Torben Mark Pedersen

Uden for tema

Vores frihed er afhængig af kulturen

Malene Møller Hall

Boganmeldelser

Claus Bryld: Edmund Burke. Konservatismens profet

Peter Kurrild-Klitgaard

Deirdre Nansen McCloskey: Why liberalism works

August Stengaard

Den synlige hånd

Locke og syrienskrigerne

Torben Mark Pedersen

LIBERTAS

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0903-9341. © Libertas

Tidsskriftet Libertas, som udgives af selskabet Libertas, er et uafhængigt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed.

Tidsskriftet Libertas postomdeles til medlemmer.

Tidsskriftet er indekseret i Dansk Artikelindeks.

Offentliggjort materiale – signeret eller usigneret – udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger.

For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

Redaktion

Torben Mark Pedersen (ansv.)

Johan J. R. Espersen

Otto Brøns-Petersen

Filip Steffensen

Signe Bøgevald Hansen

Redaktionen kan kontaktes på:

torbenmarkp@hotmail.com

Indhold Tema: Frihandel, globalisering og protektionisme

Temainledning 3

Fra protektionisme til frihandel: Merkantilisterne, Adam Smith og David Ricardo 5

Torben Mark Pedersen

Da handelsteorien fødte moderne økonomi 22

Christian Bjørnskov og Otto Brøns-Petersen

”The elephant that never was” 27

Niels Westy

Smoot-Hawley-toldloven og Den Store Depression 34

Torben Mark Pedersen

Uden for tema

Vores frihed er afhængig af kulturen 48

Malene Møller Hall

Boganmeldelser

Claus Bryld: Edmund Burke. Konservatismens profet 52

Peter Kurrild-Klitgaard

Deirdre Nansen McCloskey: Why liberalism works 56

August Stengaard

Den synlige hånd

Locke og syrienskrigerne 60

Torben Mark Pedersen

Temaindledning

Økonomisk liberalisme med næringsfrihed, aftalefrihed og ikke mindst frihandel har ubetinget været en økonomisk succeshistorie, og kapitalisme - som vi for enkeltheds skyld kan anvende som betegnelse for en markedsøkonomi baseret på økonomisk frihed og privat ejendomsret - har skabt den enorme velstandsforøgelse i Vesten i de seneste 250 år.

Historisk har protektionisme været mere reglen end undtagelsen, men at frihandel bidrager til økonomisk vækst og velstand, har været erkendt af økonomer i hvert fald siden Adam Smiths *Nationernes Velstand* fra 1776. Alligevel er der selv i dag - næsten 250 år senere - mange politikere, der agerer, som om de ikke forstår, at protektionisme først og fremmest skader deres eget lands borgere økonomisk, og at et lands velstand skal måles på forbrugernes velfærd og ikke på producenternes særinteresser. Der er ligeledes en del nationalkonservative, der kritiserer globaliseringen for at skabe tabere, samtidig med at de negligerer de enorme gevinster, der stammer fra frihandel.

Det er tilsyneladende umådelig svært at forstå og at forlige sig med tanken om, at markedets usynlige hånd er bedre til at skabe vækst og velstand end staten med sin meget synlige hånd.

Det er udgangspunktet for temaets første artikel, der omhandler den økonomiske doktrinhistorie fra merkantilisternes protektionisme til frihandelsideernes gennembrud og sejr med Adam Smith og David Ricardo i slutningen af det 18. og begyndelsen af det 19. århundrede. Artiklen er skrevet af **Torben Mark Pedersen**.

Temaets anden artikel er skrevet af professor **Christian Bjørnskov** og **Otto Brøns-Petersen**, og den omtaler også Smiths og Ricardos betydning for udviklingen af økonomisk handelsteori, men fokus er mindre på det idehistoriske og mere på, hvordan handelsteorien har befordret udviklingen af økonomisk teori om velstandsskabelse i det hele taget, og

artiklen omhandler også nyere handelsteorier og forklarer, hvordan økonomer i dag tænker over, hvordan handel skaber øget velstand.

Hvad angår protektionisme er der næppe nogen mere berygtet toldlov end Smoot-Hawley-toldloven, der blev vedtaget i 1930 under Den Store Depression.

Vedtagelsen af toldloven var ikke en reaktion på krisen, og den var ikke resultatet af pres fra erhvervslivet. Forslaget om toldforhøjelser var ren symbolpolitik fra den republikanske præsidentkandidat Herbert Hoovers side, der under valgkampen i 1928 ville vise, at han ville hjælpe landbruget, der led under en høj gældsbyrde og faldende verdensmarkedspriser - også selv om en højere importtold ikke ville afhjælpe landbrugets problemer. Smoot-Hawley-toldloven var et klart eksempel på, hvor galt det kan gå, når al økonomisk rationalitet kastes over bord

Toldloven bidrog til at forværre en i forvejen dyb økonomisk krise og skade den internationale handel, men den var ikke en hovedårsag til den bølge af protektionisme, der prægede 1930'erne. Om det skriver **Torben Mark Pedersen**.

Både venstreorienterede og nationalkonservative har i mange år kritiseret "globaliseringen" - en betegnelse der både kan dække over international handel, kapitalbevægelser, arbejdskraftens bevægelighed og velfærdsmigration. Ofte uden at gøre det helt klart, hvad der præcist tænkes på med betegnelsen "globalisering".

Et af de kritikpunkter, der har været rettet mod "globaliseringen", har været påstanden om, at globaliseringen har skabt en øget global ulighed, og at både de fattigste i verden og de fattigste i Vesten er taberne i et globalt indkomstkapløb, hvor især en global elite af de rigeste 1% er stukket af fra resten.

En del af denne kritik stammer fra en berømt "elefantgraf" fra et arbejdspapir fra Verdensbanken af to økonomer, Lakner og Mila-novic, der angiveligt skulle vise, at en lille elite

stikker af, og de fattigste efterlades i stikken. **Niels Westy** har fordybet sig i data og i kritikken af grafen, og skriver om, hvordan efterfølgende opdateringer og korrektioner af data har fået "elefanten" til at forsvinde. Intet tyder således på, at de rigeste på globalt plan er stukket af, og at de fattigste er efterladt i fattigdom. Alle indkomstintervaller har oplevet fremgang, og de 50 pct. fattigste har oplevet den største fremgang.

Uden for tema skriver **Malene Møller Hall** om, hvordan vores frihed afhænger af kulturen, selv om mange liberale synes at mangle en erkendelse af, at mennesket har brug for kultur, fællesskab og ånd. Det er heri, vi finder kuren mod tomheden i tidsånden. Det er følelsen af, at være en del af noget større, en del af en historie, der giver vore tilværelse mening. En historie som er flettet sammen af uendelig mange andre historier. Med dén bliver vi en del af en verden, en del af en fortælling og et fællesskab. Mere specifikt bliver vi en del af et samfund. Derfor er friheden og kulturen også fordrenede for hinanden. En god kultur sikrer frihed, og friheden sikrer kulturens overlevelse. Det er følgelig vigtigt, at vi værner om kulturarven, og hæfter friheden på ansvaret. Også ansvaret for andre end os selv.

Nummeret slutter af med to **boganmeldelser**.

Professor **Peter Kurrild-Klitgaard** anmelder Claus Brylids bog "Edmund Burke. Konservatismens profet", som Kurrild-Klitgaard roser for at være den bedste omtale af Burke på dansk. Dog anholder Kurrild-Klitgaard Brylids forståelse af Burkes opfattelse af menneskets rettigheder.

August Stengaard anmelder Deirdre McCloskeys bog "Why liberalism works," som omtales som et stærkt forsvar for klassisk liberale værdier og med et arsenal af argumenter mod venstrefløjens falske påstande om verdens tilstand. Anmeldelsen slutter af med, at konkludere, at "Bogen vil stå som en flot revitalisering af den klassiske liberalismes idéer og efterprøvningen af hvad en frimarkedsøkonomi gør for velstanden, friheden og kårene for de fattigste."

Spørgsmålet om betingelser for tildeling af

indfødsret har været diskuteret en del i den seneste tid efter regeringens aftale med partier i blå blok, ligesom det har været diskuteret, om Syrienskrigere - herunder de kvindelige og deres børn - skulle kunne fratages deres statsborgerskab. Liberale er uenige om dette som om så meget andet, og **Den synlige hånd** handler denne gang om, hvad John Locke mon ville have ment om Syrienskrigeres og deres børns statsborgerskab.

Dette er den **75. udgave af LIBERTAS**, hvilket næsten er som en rund fødselsdag. Gad vide om Selskabet Libertas' grundlæggere i 1987, da de udgav det første nummer af bladet, forestillede sig, at bladet stadig ville blive udgivet 34 år senere, og at der skulle nå at blive udgivet 75 udgaver af bladet? For et lille nichetidsskrift som LIBERTAS er det ganske godt gået, så mon ikke vi kan fejre udgivelsen af LIBERTAS nr. 100 med et jubilæumsnummer i 2029?

God læselyst

På redaktionens vegne
Torben Mark Pedersen
7. Maj 2021

Fra protektionisme til frihandel

Merkantilisterne, Adam Smith og David Ricardo

Torben Mark Pedersen

Historisk har protektionisme været mere reglen end undtagelsen, og selv i dag er der mange politikere, der ikke forstår, at protektionisme er skadeligt for landets egne borgere. Det er ellers snart 250 år siden, at Adam Smith – og han var ikke den første – argumenterede systematisk for, at frihandel vil øge nationernes velstand, og at protektionisme altid vil føre til et velstandstab. Med David Ricardos udvikling af teorien om de komparative fordele i udenrigshandlen blev det klart, at det altid er en fordel for lande at handle med hinanden, så længe deres alternativomkostninger er forskellige, og fra midten af det 19. århundrede bredte frihandlen sig i Europa.

Når to personer frivilligt handler med hinanden, vil resultatet altid være til begges fordel. Ellers ville de ikke gøre det. Det er en indsigt, der er så elementær, at enhver kan indse det, og det er samtidig en indsigt, der er så fundamental, at den udgør rationalet for fri markedsøkonomi som et økonomisk system.

Enhver, der foretager et dagligt indkøb, kan umiddelbart erfare, at de har større nytte af de varer, de putter i indkøbskurven, end af de penge, de betaler for varerne, og omvendt for supermarkedet, men den vigtigste effekt af handel består i, at handel muliggør arbejdsdeling og specialisering. Hvis vi alle levede som isolerede individer – som Robinson Crusoe på den øde ø før han mødte Fredag – ville vi hver især skulle producere alt, der er nødvendigt for livets opretholdelse, og det ville indebære, at vi alle ville leve i dyb fattigdom. Når mennesker begynder at handle med hinanden, så åbner det op for en arbejdsdeling, hvor hver enkelt specialiserer sig i det, de er relativt bedst til. Selv i relativt små byer var det for 250 år siden specialiserede erhverv at være bager, slag-

ter, brygger, smed, tømrer, lærer, læge, præst, professor osv. og for Adam Smith var det netop arbejdsdelingen med dens specialisering, der var en hovedårsag til produktivitetsvækst og nationernes velstand.

På trods af de åbenlyse fordele ved handel, forekommer det alligevel kontraintuitivt for mange – herunder for ikke så få politikere – at frihandel er bedre for et land end protektionisme, for hvorfor er det ikke en fordel for et land at beskytte den indenlandske produktion og beskæftigelse mod udenlandsk konkurrence med en importtold?

Det er formålet med artiklen at beskrive det afgørende skifte i den økonomiske forståelse af fordelene ved frihandel, der slog igennem i det 18. århundrede. De merkantilistiske skribenter i det 16. og 17. århundrede var tilhængere af protektionistisk statsintervention i handelspolitikken, men fra slutningen af det 17. århundrede begyndte de første økonomiske skribenter at få øjnene op for, hvorfor frihandel er bedre end protektionisme, og hvorfor næringsfrihed og konkurrence i det hele taget er bedre end særrettigheder og statslige monopoler. Det var

ikke Adam Smith, der udviklede de teoretiske argumenter for frihandel, men det var Adam Smiths fortjeneste at behandle emnet så systematisk og analytisk i *Nationernes Velstand*, at opfattelsen af handelspolitik ændrede sig i årene efter 1776. Smith formulerede et så tvungende og fuldstændigt forsvar for frihandel, at ingen efterfølgende seriøst kunne diskutere protektionistisk handelspolitik uden at forholde sig til hans argumenter.

Adam Smith tog dog fejl på et vigtigt punkt, nemlig at arbejdsdeling vil føre til specialisering efter producentens absolutte produktivetsfordele. Det blev især den engelske økonom, David Ricardo, der knap et halvt århundrede efter *Nationernes velstand* udviklede teorien om de komparative fordele i udenrigshandlen. Ideen om at udnytte sine komparative fordele er en grundlæggende økonomisk indsigt, der ikke begrænser sig til handelsteori.

Merkantilisterne

Merkantilismen er betegnelsen for en økonomisk tænkning, der var dominerende i England og på kontinentet fra omkring 1500 og til slutningen af det 18. århundrede. Merkantilismen var det økonomisk-politiske system for de enevældige konger og fyrster, der regerede de fleste lande i Europa i begyndelsen af det 17. århundrede. Det var et økonomisk-politisk system, der baserede sig på et omfattende system af statslige privilegier og monopolrettigheder med henblik på at varetage de absolutistiske staters interesser. Merkantilismen var: "...above all a set of economic policy prescriptions for rulers whose aim was to promote their country's interests, its wealth, and power relative to other nations. But the "country" or "nation" was in the world of the mercantilists the same as the state or the individuals in power..." Sandmo (2011, 15).

Merkantilismen var ikke en sammenhængende økonomisk teori, og størstedelen af den merkantilistiske litteratur var pamfletlitteratur, der var præ-analytisk og praktisk orienteret. Viner (1937) skriver, at den "consisted in the main of writings by or on behalf of 'merchants' or businessmen, who had the usual capacity for identifying their own with the national welfare."

Det er kun få fællestræk mht. økonomisk analyse eller politikanbefalinger i den merkantilistiske litteratur. Et fællestræk er dog opfattelsen af, at individernes forfølgelse af deres egeninteresse ikke altid gavner det almene vel. Der er derfor behov for statslig regulering for at fremme ophobningen af guld i statskassen, sikre overskud på handelsbalancen, økonomisk vækst og beskæftigelse, beskytte hjemmemarkedserhverv eller fremme statens militære magt. Moralfilosofisk var det først og fremmest den ide, som Adam Smith gjorde op med.

Der var merkantilister, der mente, at det samlede omfang af handel er givet, så det drejer sig om at få en så stor andel af handlen og dermed gevinsterne ved handel som muligt i konkurrence med andre lande. Det var også en udbredt opfattelse, at gevinster ved handel stammer fra eksport og ikke fra import, og fokus var på producenternes interesser og ikke på forbrugernes. Det er en opfattelse, der selv i dag deles af mange politikere.

En af de tidlige merkantilister, Thomas Smith, der skrev *A Discourse of the Commonwealth of this Realm of England* i 1549 (udgivet 1581), anerkendte, at handel er værdifuldt, for ikke alene giver det adgang til varer, som ikke produceres i hjemlandet, men det er også en måde at dele risiko på, idet varemangel i et land i et givet år kan afhjælpes ved import fra udlandet. Smiths analyse var moderne i den forstand, at han tog udgangspunkt i individernes stræben efter at forfølge deres egeninteresse, men han var ikke laissez-faire liberal, og han mente, at regeringen skulle styre handlen mod et fælles mål, Rothbard (1995, 281). Regeringen skulle dog tilstræbe at udnytte de økonomiske incitamenter på markedet frem for at modarbejde dem. Selv om Smith argumenterede for overskud på handelsbalancen, var han godt klar over importens og eksportens gensidige afhængighed. Alligevel advokerede han for beskyttelse af indenlandske producenter og beskatning af luksusimport, Irwin (1996, 27).

Sir Thomas Muns *England's Treasure by Forraign Trade* fra omkring 1630 men først offentliggjort posthumt i 1664 er et af de vigtigste merkantilistiske skrifter, som Adam Smith referer til, og Mun formulerer, hvad der skulle blive en standard merkantilistisk opfattelse.

Ifølge Mun er det relevante ikke, om det enkelte handelselskab – som East India Company, hvor han var direktør – gav overskud, eller om England havde bilaterale handelsbalanceoverskud med specifikke lande, men den samlede handelsbalance, og overskuddet på den var et mål for gevinsterne ved udenrigshandel: “The ordinary means therefore to increase our wealth and treasure is by foreign trade, wherein we must ever observe this rule: to sell more to strangers yearly than we consume of theirs in value”.¹ Handelspolitikken skulle derfor indrettes efter at begrænse importen og maksimere eksporten.

Målet var ikke at øge indstrømningen af guld og sølv, for Mun forstod kvantitetsteorien og indså, at en forøgelse af den indenlandske pengemængde blot ville føre til højere priser. Derimod var målet at øge handlen og den nationale magt.

Opfattelsen af, at gevinsterne ved handel kan måles ved overskuddet på handelsbalancen, overlevede helt op til Adam Smiths tid, og selv i vore dage er det en udbredt opfattelse, at det er en fordel for et land at have overskud på handelsbalancen. Mod slutningen af det 17. århundrede opstod der tvivl om, hvorvidt handelsbalancen var et korrekt mål for gevinsterne ved handel. De fleste merkantilister indså, at når alle lande er på en guld- eller sølvstandard, så kan et land kun eksportere, hvis de importerende lande også får mulighed for at eksportere deres varer og dermed tjene guld eller sølv til at betale for importen. Hvis importen blev begrænset, ville det også begrænse eksporten: “The value of our English exportation must be in a manner confined to the value of the goods imported”.²

I stedet rettede fokus sig mod varesammensætningen af udenrigshandlen, så målet blev at eksportere varer med høj værditilvækst og højt arbejdskraftindhold af hensyn til beskæftigelsen og den indenlandske velstand, og importere råvarer og uforarbejdede varer med et lille beskæftigelsesindhold. At handelsrestriktioner

kunne fremme produktion og beskæftigelse i fremstillingsserhvervene blev standardargumentet for protektionisme.

Der blev til tider taget drakoniske midler i brug for at sikre eksporten af producerede varer. Under dronning Elizabeth I (dronning 1558-1603) blev uldeksport forbudt for at sikre uld til den hjemlige klædeproduktion, og en kongelig forordning slog fast, at en fåreeksportør ved den første forseelse skulle miste al sin ejendom og idømmes et års fængsel. Desuden skulle hans venstre hånd hugges af og sømmes fast på en markedsplads, Smith (1776, 658).

Økonomen James Steuart (1712-80) var en af Adam Smith' samtidige, og i hans økonomiske hovedværk *An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy* blev den merkantilistiske doktrin taget til yderligheder. Steuart støttede anvendelsen af eksportsubsidier for at øge eksporten, og det var af hensyn til beskæftigelsen, at staten skulle regulere udenrigshandlen. Målet var at der skulle importeres så lidt arbejdskraft som muligt og eksporteres så meget arbejdskraft som muligt. Steuarts “Principles” var ifølge Irwin (1996, 43) en ekstrem kulmination på merkantilistiske udenrigshandelsdoktriner, der gik langt længere end de fleste andre i at argumentere for en interventionistisk handelspolitik.

Ideer om frihandel for Adam Smith

I slutningen af det 17. århundrede begyndte der at dukke fortalere op for frihandel. Da mange pamfletter var skrevet af handelsfolk, er det ikke mærkeligt, at de langt hen af vejen argumenterede for ophævelse af tidligere tiders feudale og middelalderlige restriktioner, men deres skrivelser var sjældent teoretisk funderede. Det var også på dette tidspunkt, at ordet “free trade” begyndte at blive anvendt i engelsk litteratur, men det var i betydningen fri adgang til at handle i et opgør med statsligt tildelte monopolrettigheder. Kravet om økonomisk frihed blev understøttet af den engelske common law tradition og begreber om individets naturlige rettigheder.

Omtrent samtidig opstod betegnelsen *laissez-faire* i Frankrig. Betegnelsen har angiveligt sin oprindelse fra et møde i 1681 mellem den merkantilistiske franske finansminister Col-

1 Fra Thomas Mun: *England's Treasure by Foreign Trade* fra 1664, citeret i Irwin (1996, 35) og i Rothbard (1995, 290).

2 William Petyt: *Britannia Languens, or a Discourse of Trade* fra 1680, citeret i Irwin (1996, 36).

bert og en gruppe franske forretningsfolk, ledet af M. Le Gendre. Da Colbert spurgte dem, hvordan den franske stat kunne hjælpe dem og fremme handlen, svarede Le Gendre: "Laissez-nous faire". Det var fysiokraten Quesnay, der i midten af det 18. århundrede først anvendte betegnelserne *laissez-faire*, *laissez-passer*.

Den gryende økonomiske liberalisme betød ikke nødvendigvis, at fortalere for "free trade" også var fortalere for international frihandel, men der opstod en litteratur, der støttede frihandel som en reaktion på de merkantilistiske doktriner og politikanbefalinger.

Gardner³ argumenterede for, at importrestriktioner har en asymmetrisk effekt, idet de kun tilgodeser en lille gruppe producenter, men skader alle forbrugere. Han anvender også en alternativomkostningsbetragtning⁴ i sin argumentation for, at de sparede forbrugsudgifter vil øge efterspørgslen efter andre, indenlandske producerede varer, og såfremt arbejderne kan finde anden produktiv beskæftigelse, vil landet som helhed have sparet ressourcer ved at tillade den billigere import.

I første halvdel af det 18. århundrede var det franske økonomer, der dominerede udviklingen af politisk økonomi, og den bedst kendte af disse er Pierre le Pesant, Sieur de Boisguilbert (1646-1714), der er blevet betegnet som faderen til politisk økonomi i Frankrig. Han var en vigtig inspirator for både Cantillon og fysiokraterne, og han blev hyldet af Mirabeau og Dupont de Nemours.

Hans skrifter udgjorde en "fairly systematic theory of laissez-faire economics", Keohane (1980, 350), og hans bidrag omfatter både generelle, teoretiske og begrebsmæssige afklaringer af grundlæggende betydning, Hutchison

(1988, 108). Boisguilbert foregreb blandt andet Adam Smiths ide om "den usynlige hånd" – at der er utilsigtede, positive effekter på samfundsplan af, at individer forfølger deres egeninteresse. Ifølge Boisguilbert vil individer, der handler motiveret af egeninteresse, utilsigtet føre til et positivt resultat for samfundet, for ved at beskæftige sig med aktiviteter, der giver et højt privatøkonomisk afkast, der kun kan opstå, fordi andre er villige til at betale for dem, gavner de det almene vel. Den fælles harmoni i samfundet stammer fra talrige individers bestræbelser på at forfølge deres selvinteresse og lykke: "All are occupied night and day with their own particular interests, but at the same time, although it is what they care about least, they are contributing to the general good, while, nevertheless, attending to their own individual utility," Hutchison (1988, 112), Irwin (1996, 65). Det lyder umiskendeligt som noget, Adam Smith kunne have skrevet.

Fra 1691 til sin død i 1714 forsøgte Boisguilbert at overbevise en række finansministre om fordelene ved frihandel, men da det ikke lykkedes, offentliggjorde han to større afhandlinger og en række mindre skrifter, hvori han kritiserede den merkantilistiske handelspolitik.

Hvis regeringen fjernede alle kunstige restriktioner på handlen, så ville alle deltagere have et incitament til at producere og handle, hvilket ville være til gavn for det almene vel. Kun tvang og statsprivilegier fører til, at den enes selvinteresse er i strid med den andens, hvorimod hengivelse til den naturlige orden vil sikre en harmoni mellem individuel egeninteresse og alles fælles interesser.

Boisguilbert analyserede også, hvordan prissystemet forbinder, koordinerer og sikrer konkurrence mellem købere og sælgere på markedet, og ifølge Boisguilbert vil markeder, der er fri for statslig intervention, fungere til fordel for begge parter: "It is this reciprocal utility which makes for the harmony of the world and the maintenance of the state; each individual cares only for procuring his personal interest to the maximum extent, and with the greatest possible ease," Citeret i Irwin (1996, 65).

Den betydeligste frihandelsteoretiker før Adam Smith var Henry Martyn, som Irwin (1996, 57) skriver "surpasses even Adam Smith

³ Gardner: *Some Reflections on a Pamphlet, entitled England and East India Inconsistent in their Manufactures* fra 1697, <https://bit.ly/3ayVHpN>, omtalt i Irwin (1996, 53-54)

⁴ Ved alle valg fravælger man en række alternativer, når man træffer et valg, og omkostningerne ved ens valg skal ikke vurderes på de direkte omkostninger, som prisen på en vare, men på alternativomkostningerne (opportunity cost), der kan defineres som den subjektive nytte af den næstbedste alternative anvendelse af ressourcerne.

in his analytical contribution to the case for free trade". Martyn havde i 1701 (genoptrykt 1720) skrevet en længere pamflet, hvori han argumenterede for at tillade alle handlende at handle med Indien og Asien, og Martyn forklarede, hvordan den øgede konkurrence ville reducere monopolprofitterne til fordel for forbrugerne, og at omfanget af handlen ville ekspandere. Martyn anvendte også begrebet om alternativomkostninger til at begrunde, at frihandel øger arbejdsdelingen, specialiseringen og produktiviteten, og at frihandel "is the most likely way to make work for all the people", Martyn (1701, 37).

Martyn (1701, 31) foregreb også Adam Smiths teori om at eksportere den vare, som landet har en absolut produktivitetsfordel i produktionen af, hvilket Viner (1937, 440) kalder for *the eighteenth-century rule*: "it pays to import commodities from abroad whenever they can be obtained in exchange for exports at a smaller real cost than their production at home would entail."

Franskfødte men i England bosatte Isaac Gervaise skrev i 1720 en bemærkelsesværdig pamflet på under 30 sider, hvori han argumenterede for, at ingen stat kan **øge** den samlede produktion gennem protektionisme, uden at det går ud over den samlede velstand: "trade is never in a better condition, than when it's natural and free; and forcing it either by laws, or taxes being always dangerous; because though the intended benefit or advantage be perceived, it is difficult to perceive its contrecoup; which ever is at least in full proportion to the benefits," Gervaise (1720). Gervaise fremhæver her alternativomkostningerne ved protektionisme, der ofte er skjulte, men som er mindst lige så store som gevinsterne.

Den hollandskfødte men i England bosatte Jacob Vanderlint (d. 1734) var især optaget af penges rolle, og han argumenterede for, at penge er fordelt optimalt mellem lande på et frit marked, Vanderlint (1734). Pengemængdens indflydelse på prisniveauet ville automatisk regulere pengestrømmene på tværs af lande. Vanderlint var tilhænger af en ubegrænset frihandel: "In general, there should never be any Restraints of any kind on Trade, nor any greater Taxes than are unavoidable", og han vend-

te det traditionelle beskæftigelsesargument på hovedet ved at fremhæve beskæftigelsestabet ved handelsrestriktioner snarere end beskæftigelsestabet fra importen, ligesom han kom ind på de skadelige effekter af gengældelsestold.

Matthew Decker (1743) udviklede ideen om det, der senere er kendt som kompensationskriterier i international handel: når der samlet set er positive gevinster ved frihandel, kan vinderne i princippet kompensere taberne, hvorved alle kan blive stillet bedre.

Der er mange flere støtter af frihandel, end de her nævnte, se Viner (1937), Hutchison (1988), Rothbard (1995), Irwin (1996).

David Humes "price-specie-flow" teori

David Hume (1752) udviklede den økonomiske teori om sammenhængen mellem guld-mængde, prisniveau og handelsbalance i en international økonomi, kaldet price-specie-flow mekanismen. Hume beskrev guldstandard som en selvregulerende mekanisme, hvor et land med eksportoverskud vil opleve en indstrømning af guld, der øger pengemængden, og fører til højere prisniveau, der så igen fører til et tab af konkurrenceevne, så eksporten falder og importen stiger. Der etablerer sig dermed på sigt en ligevægt på handelsbalancen. Markedets selvregulerende kræfter gør det umuligt permanent at have overskud på handelsbalancen. Humes teori var ikke et argument for frihandel, men et argument for, at statsmagten ikke behøvede at bekymre sig om guldbeholdningen, da markedets selvregulerende kræfter ville løse det problem.

Fysiokraterne

Fysiokraterne var den første egentlige økonomiske skole, og den blev anført af den franske læge Francois Quesnay (1674-1774), der i 1758 udgav sit økonomiske hovedværk, *Tableau économique*. Fysiokratisme betyder "naturens styre", og de opfattede markedskonomen som skabende en naturlig orden. De gik ind for fri foretagsomhed og liberalisering af den indre kornhandel ved at ophæve alle indre toldbarrierer, restriktioner på korneksporten og ophævelse af alle traditionelle handelsreguleringer og barrierer. De var også tilhænger af frihandel, men de udviklede ikke nogen

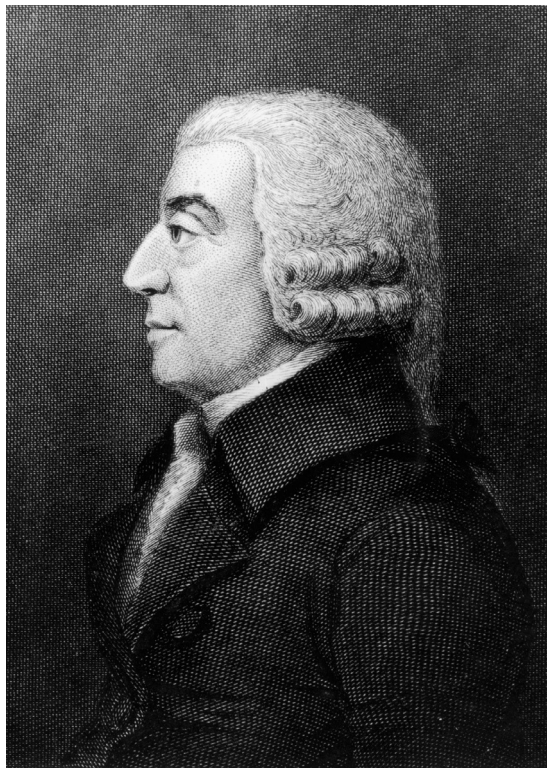
egentlig teori om fordelene ved international handel. De mente, at landbruget er den eneste produktive sektor, og at fri handel ville føre til en naturlig fordeling af landbrugsproduktionen, hvilket efter deres mening ville øge kornpriserne og gavne landbruget.

Fordi kun landbruget efter deres opfattelse skabte et nettooverskud, vendte de merkantilisternes anbefalinger om varesammensætningen af udenrigshandlen på hovedet, og de gik ind for eksport af landbrugsprodukter og råvarer og import af forarbejdede varer: "A state should sacrifice certain of the less important branches of trade in favor of other branches which are more profitable to her and which would increase and assure the revenue of the kingdom's landed property (...) Nevertheless, all trade ought to be free, because it is in the interests of merchants to devote themselves to those branches of external trade which are the safest and most profitable," Quesnay citeret i Irwin (1996, 67).

Adam Smiths om frihandel og protektionisme

Økonomi eksisterede ikke som en selvstændig disciplin før Adam Smith, men var som jura en gren af det, en professor i moralfilosofi underviste i, og Adam Smith anlagde en bred samfunds- og moralfilosofisk vinkel på spørgsmålet om fordelene ved handel. For Smith var det kommercielle samfund opstået som det ikke-intenderede resultat af menneskers handlinger, der hver især stræbte efter at få det bedst mulige ud af den situation, de befinder sig i. Når borgerne samler sig i bysamfund, er det for selv at drage fordel af det større marked, der muliggør specialisering, og netop arbejdsdelingen var for Smith nøglen til økonomisk vækst. Arbejdsdelingen skaber ydermere en gensidig afhængighed mellem mennesker, der ikke eksisterer blandt de næsten selvforsynende gårdejere i det skotske højland, og det fremmer sociale dyder, normer og sædvaner, der er bærende for det kommercielle samfund. Også det er et utilsigtet positivt resultat af menneskers forfølgelse af deres egeninteresse, og det er Adam Smiths "usynlige hånd", der er på spil her, og som også var Smiths hovedargument for fordelene ved frihandel.

Figur 1. Adam Smith

Smiths kritik af merkantilismen

Adam Smith gør op med merkantilismens opfattelse af, at et lands velstand skal måles på dets beholdning af guld og sølv, Smith (1776, 452), og han kritiserer opfattelse af, at det gælder om at have overskud på handelsbalancen: "Intet kan imidlertid være mere absurd end hele denne doktrin om handelsbalance, som ikke blot disse begrænsninger, men stort set alle andre handelsreguleringer er grundlagt på. Når to steder handler med hinanden, forudsætter nævnte doktrin, at ingen af dem vinder eller taber, hvis balancen er ligelig. (...) Men den handel, der uden hverken vold eller begrænsninger naturligt og regelmæssigt foregår mellem to steder, er altid fordelagtig for begge," Smith (1776, 504).

Adam Smith gør også op med præmissen om, at gevinsterne ved handel skal måles på produktion og beskæftigelse og altså vurderes ud fra producenternes interesser. Tværtimod er det forbrugernes velfærd, der er det eneste mål for de samfundsøkonomiske gevinster: "Forbrug er eneste formål og hensigt med al produktion." Problemet er, at "i det merkantile system ofres forbrugernes interesser som regel

altid til fordel for producentens” Smith (1776, 670).

Vigtigst, Adam Smiths gør op med merkantilisternes præmis om, at egeninteressen står i modsætning til den fælles interesse, og hans forsvar for frihandel tager udgangspunkt i den moralfilosofiske opfattelse, at når forretningsfolk forfølger deres egeninteresse, har det ikke-intenderede, positive, samfundsmæssige konsekvenser. Det er med udgangspunkt i den opfattelse, at Smith kritiserer den handelspolitik, der retter sig mod at begrænse importen.

Smith benægter ikke, at en importtold isoleret set kan øge produktion og beskæftigelse i de beskyttede erhverv, men han afviser, at det er en tilstrækkelig betingelse for, at importtold er en samfundsmæssig gevinst. Der er nemlig alternativomkostninger ved en importtold: Hvis der initialt er fuld beskæftigelse af kapital og arbejdskraft, så vil importbegrænsninger aldrig kunne øge den samlede produktion og beskæftigelse. Den vil kun påvirke allokeringen af produktionsfaktorer, så hvis produktionen og beskæftigelsen skal øges i de beskyttede erhverv, må den nødvendigvis reduceres i andre erhverv, og: ”det er på ingen måde sikkert, at denne kunstige retning vil vise sig mere fordelagtig for samfundet end den, som den af egen drift ville have opsøgt,” Smith (1776, 470).

Man kan ikke sige, at Adam Smith *beviser*, at frihandel er bedre end protektionisme, men han er inde på det rigtige, når han skriver, at når politikere vil tvinge produktion og beskæftigelse i en bestemt retning med en importtold, som den ikke naturligt ville tage, fordi varen kunne købes billigere i udlandet, så vil den årlige produktion blive reduceret som følge af lavere produktivitet, der igen er resultatet af en mindre grad af arbejdsdeling og specialisering: ”det er helt sikkert, at den [kapitalen] ikke bliver anvendt på den mest fordelagtige måde, når den bruges på et objekt, som den kan købe billigere, end den selv kan fremstille det,” Smith (1776, 473).

Det gælder ifølge Smith, at når hver forretningsmand investerer sin kapital på den mest fordelagtige måde, så fører denne forfølgelse af egeninteressen ”naturligt – eller rettere: nødvendigvis – til at vælge den beskæftigelse,

der er gavnlige for samfundet” Smith (1776, 470). Denne formulering fører to sider længere fremme til Smiths berømte metafor om den usynlige hånd. Afsnittet fortjener at blive citeret i sin helhed:

”Ligesom enhver derfor så vidt muligt forsøger at engagere sin kapital til støtte for den hjemlige industri⁵ og ønsker at lægge den til rette på en måde, så dens produktion får den størst mulige værdi, arbejder også hvert enkelt individ på at gøre samfundets årlige indtægt så stor som muligt. Det er ikke hans hensigt at fremme det almene vel, og han ved heller ikke, hvor meget han gør det. Ved at støtte den hjemlige industri frem for den udenlandske har han alene sin egen gevinst i tankerne, og han ledes i dette som i så mange andre spørgsmål af en usynlig hånd til at gavne et formål, som ikke indgår i hans hensigt. Og det er nu heller ikke så dårligt for samfundet, at dette formål ikke indgår i denne hensigt. Ved at forfølge sin egen interesse fremmer han ofte samfundets interesse mere effektivt, end hvis han virkelig havde til hensigt at fremme den. Jeg har aldrig oplevet meget godt komme fra folk, der påstod at handle for det almene vel.” Smith (1776, 472).

De politikere, der forsøger at fortælle investorer, hvordan de skal investere deres kapital, forsøger at bestemme noget, som de ikke har forstand på, og at indføre en importtold for at give nogle hjemmemarkedserhverv et monopol på salg til hjemmemarkedet, svarer til at fortælle privatpersoner, hvordan de skal investere deres kapital, ”og det må i enhver henseende være enten en unyttig eller en skadelig regulering. Hvis den hjemlige industris produktion kan tilvejebringes lige så billigt som den udenlandske, er reguleringen tydeligvis unødvendig. Hvis ikke den kan, vil den normalt være skadelig,” Smith (1776, 473).

Smith skriver videre, at det er helt sikkert, at de indenlandske produktionsfaktorer ikke udnyttes optimalt, hvis de anvendes på at pro-

⁵ Smith har to sider tidligere argumenteret for, at enhver investor gør ”hvad han kan for at for at bruge sin kapital så tæt på eget hjem som muligt, og understøtter dermed også den hjemlige industri efter bedste evne”, fordi han bedre kan overvåge sine forretninger og er juridisk bedre beskyttet i hjemlandet end ved investering i udlandet.

ducere en vare, ”som den kan købe billigere, end den selv kan fremstille det”, og resultatet bliver, at ”værdien af den årlige produktion bliver givetvis mere eller mindre reduceret, når industrien på denne måde forhindres i at producere varer, der åbenbart besidder en større værdi end den, som den sættes til at fremstille. Antagelsen er nu den, at denne vare kunne købes billigere i andre lande, end den kunne fremstilles hjemme. Det havde imidlertid været muligt at købe den med kun en del af de varer eller, hvilket er det samme, med kun en del af den pris på varerne, som den industri, der var anvendt ved en tilsvarende kapital, havde fremstillet hjemme, hvis den var blevet overladt til sit naturlige forløb. Således omdirigeres landets industri fra et mere til et mindre fordelagtigt engagement, og bytteværdien af dens årlige produktion må nødvendigvis blive reduceret ved enhver sådan regulering i stedet for at vokse i henhold til lovgiverens hensigt,” Smith (1776, 473).

Smith konkluderer, at ”hvis et fremmed land kan forsynes os med en vare, der er billigere, end vi selv kan fremstille den, er det en bedre idé at købe den med en vis portion af vor arbejdsindsats, der er beskæftiget på en måde, hvor vi er fordelagtigt stillet,” Smith (1776, 473).

Ved at se på alternativomkostningerne konkluderer Adam Smith helt korrekt, at frihandel generelt tillader den mest effektive allokering af et lands ressourcer, og at ethvert indgreb i økonomien, der fører til en anden allokering, nødvendigvis vil reducere værdien af den samlede produktion.

Der er endnu en alternativomkostning ved importtold, idet den virker som en forbrugsafgift, der forhøjer priserne på de importerede varer, og sænker forbrugernes levestandard Smith (1776, 485) og dermed forbrugernes efterspørgsel efter andre varer.

Protektionismens politiske økonomi

Adam Smith nævner to tilfælde, hvor han mener, at det vil være fordelagtigt at lægge told på importen:

1. Når den hjemlige industri er nødvendig af hensyn til landets forsvar, for «forsvar er meget vigtigere end velstand», Smith

(1776, 481). Det er et politisk og ikke et økonomisk argument.

2. Når den indenlandske produktion er pålagt skatter eller afgifter, vil det være fordelagtigt at lægge en tilsvarende afgift på importerede varer, så de skattemæssigt behandles ens.

Endelig nævner Smith, at der kan være tilfælde, hvor en gengældelsestold kan være fordelagtig, hvis ”det er sandsynligt, at de vil lede til afskaffelse af de høje afgifter eller fjerne de forbud, man klager over,” Smith (1776, 484). Det er igen et ikke-økonomisk argument, og Smith betragter det selv som et spørgsmål om politisk taktik. I de tilfælde, hvor det ikke forekommer sandsynligt, at det kan føre til fjernelse af udlandets importtold, ”forekommer det at være en dårlig vej frem,” fordi det typisk bare vil ramme alle andre borgere uden at hjælpe de erhverv, der er blevet ramt af udlandets importtold, Smith (1776, 484-85).

Generelt mener Smith, at det må ”være i den brede befolknings interesse, at de kan købe, hvad de vil, af dem, der sælger til billigste pris,” Smith (1776, 509). Når der alligevel er handelsmonopoler og importtold, så skyldes det ene og alene købmændenes og manufakturmestrenes interesse i disse, der ”i denne sag [er] den stik modsatte af jævne menneskers,” Smith (1776, 509).

Adam Smith er således meget opmærksom på, hvordan organiserede erhvervsinteresser kaster sig ud i rent-seeking aktiviteter ved at organisere modstand mod enhver lov, der vil afskaffe monopoler eller importtold. Han er udmærket klar over, at der er lange udsigter til at indføre fuldstændig frihandel: ”Hvis man nu forventer, at frihandlen engang fuldt og helt vil blive genskabt i Storbritannien, ja, så er det ikke mindre absurd end at tro, at Oceanien eller Utopia engang vil opstå i landet. Ikke blot folks forudindtagethed, men – hvad der er langt vanskeligere at bekæmpe – en flok individer ville af private interesser med usvigelig sikkerhed modsætte sig det,” Smith (1776, 487).

De absolutte fordele i udenrigshandlen

Adam Smith mente, at den internationale handel ville være bestemt af landenes absolutte fordele, så lande ville specialisere sig i at pro-

ducere og eksportere de varer, som de har en absolut fordel i at producere. Deri tog Adam Smith fejl, som David Ricardo viste senere, jf. nedenfor, for specialisering og handel vil være bestemt af landenes komparative fordele i produktionen af varerne.

Smiths analyse af gevinsterne ved udenrigshandel kan dog betragtes som et specialtilfælde af det generelle princip om udnyttelsen af de komparative fordele, nemlig i den situation, hvor hvert af to lande har en absolut fordel i at producere den ene af to varer.

Princippet om de absolutte fordele kan illustreres med en simpel model, hvor der er:

- To lande, England og Portugal
- Der produceres to varer, klæde og vin
- Der er kun én produktionsfaktor, arbejdskraft
- Arbejdskraften er ikke mobil på tværs af lande, men kan omkostningsfrit flyttes mellem klæde- og vinproduktion inden for landet
- Produktionsteknologien er sådan, at den 10. arbejder beskæftiget er lige så produktiv som den 1. Der er altså konstant marginalproduktivitet af arbejdskraften
- Prisen på en vare svarer til mængden af arbejdskraft, der medgår til at producere varen (arbejdsværdilæren)

Antag at der i både England og Portugal er 20 arbejdere, hvoraf der er 10 beskæftiget i både klæde- og vinproduktion. Antag ydermere, at én arbejder i England kan producere enten 10 enheder klæde eller 5 enheder vin, hvorimod en arbejder i Portugal kan producere enten 5 enheder klæde eller 10 enheder vin, så vil England producere og forbruge 100 enheder klæde og 50 enheder vin, og Portugal vil producere og forbruge 50 enheder klæde og 100 enheder vin. Den samlede produktion og forbrug af vin og klæde er 150 enheder, tabel 1.

Når en arbejder i England kan producere mere klæde end en arbejder i Portugal, og en arbejder i Portugal kan producere mere vin end en arbejder i England, så siges England at have en absolut fordel (er mest produktiv) i produktionen af klæde, og Portugal har en absolut fordel i produktionen af vin.

Tabel 1. Produktion og forbrug af vin og klæde i England og Portugal

	Vin	Klæde
England	50	100
Portugal	100	50
I alt	150	150

Hvis der i udgangssituationen ikke er nogen handel mellem England og Portugal, så må produktionen være lig med forbruget i hvert land. Åbner vi op for handel, kan det indenlandske forbrug af enten klæde eller vin afvige fra den indenlandske produktion.

Gevinsterne ved handel kan illustreres med et eksempel. Hvis England vælger at specialisere sig i produktion af klæde ved at flytte én arbejder fra vinproduktion til klædeproduktion, så falder vinproduktionen med 5 enheder, og klædeproduktionen stiger med 10, tabel 2.

Tabel 2. Alternativ produktion af vin og klæde i England

	Vin	Klæde
England	45	110

Antag at England eksporterer de 10 enheder klæde til Portugal, hvor 10 enheder klæde koster det samme som 20 enheder vin. I Portugal kræver produktionen af 10 enheder klæde 2 arbejders indsats. Hvis Portugal ønsker et uændret forbrug af vin og klæde, så kan det flytte to arbejdere fra produktionen af klæde til produktionen af vin og betale for importen af klæde med eksport af vin svarende til to arbejders produktion af vin, hvilket er 20 enheder vin. Ved at importere 20 enheder vin, har England nu øget sit forbrug af vin med 15 enheder vin, tabel 3.

Portugal kunne gøre det samme: reducere beskæftigelsen i klædeproduktionen med 1 arbejder og øge beskæftigelsen i vinsektoren. Portugal vil dermed reducere sin produktion af klæde med 5 enheder og øge sin produktion af vin med 10 enheder. De 10 enheder kan eksporteres til England, hvor det kræver 2 arbejdere at producere 10 enheder vin, så eksportindtægten kan bruges til at importere 2 arbejders produktion af klæde til Portugal, hvilket er 20

Tabel 3. Forbrugsmuligheder i England og Portugal

	Vin	Klæde
England	65 (45+20)	100 (110-10)
Portugal	100 (120-20)	50 (40+10)
I alt	165	150

Note. Tallene i parentes viser indenlandsk produktion plus import (minus for eksport)

enheder klæde. Hvis England flytter to arbejdere fra vin- til klædeproduktion, vil Englands forbrugsmuligheder være uændrede, mens Portugal kan øge sit forbrug af klæde med 15 enheder, tabel 4.

Tabel 4. Forbrugsmuligheder i England og Portugal

	Vin	Klæde
England	50 (40+10)	100 (110-10)
Portugal	100 (110-10)	65 (45+20)
I alt	150	165

Note. Tallene i parentes viser indenlandsk produktion plus import (minus for eksport)

Denne proces med at specialisere sig i produktionen af den vare, hvor landet har en absolut produktivitetsfordel kunne fortsætte. I det ekstreme tilfælde vil England ende med at specialisere sig fuldt ud i produktionen af klæde, og Portugal specialisere sig fuldt ud i produktionen af vin, tabel 5, men det vil afhænge af forbrugsefterspørgslen og den relative størrelse af de to lande, om netop dette bliver resultatet.

Tabel 5. Fuld specialisering i produktionen baseret på absolutte fordele i England og Portugal

	Vin	Klæde
England	0	200
Portugal	200	0
I alt	200	200

Gevinster ved frihandel

Smith peger på, at der er to former for gevinster ved frihandel:

For det første er der den gevinst, der stammer fra, at forbrugerne får adgang til et større udbud af forskellige varer, hvilket ”kan tilfredsstille nogle af deres behov og øger deres glæder, Smith (1776, 463). Det kaldes gerne for de *sta-*

tiske gevinster ved handel.

For det andet er der de *dynamiske gevinster* ved handel, der stammer fra, at international handel øger markedets størrelse og dermed muliggør en større grad af arbejdsdeling og specialisering, der igen øger produktiviteten og den samlede produktion. Smith begynder med at konstatere, at udenrigshandlen øger markedets størrelse, så hjemmemarkedets begrænsninger ikke hindrer arbejdsdelingen i at ”blive ført til den højeste grad af perfektion ved at åbne et langt større marked” Smith (1776, 463-64), hvilket opmuntrer producenterne til at ”innovere dette arbejdes produktive kraft og øge dets årlige produktion til det yderste og derved også øge samfundets virkelige rigdom og indtægt.” ”Alle [lande] får de gavn af den [udenrigshandlen]” Smith (1776, 464). Det er en vigtig pointe, at frihandel fremmer arbejdsdeling og specialisering, der igen fremmer produktivitetsvæksten.

Adam Smith tog fejl

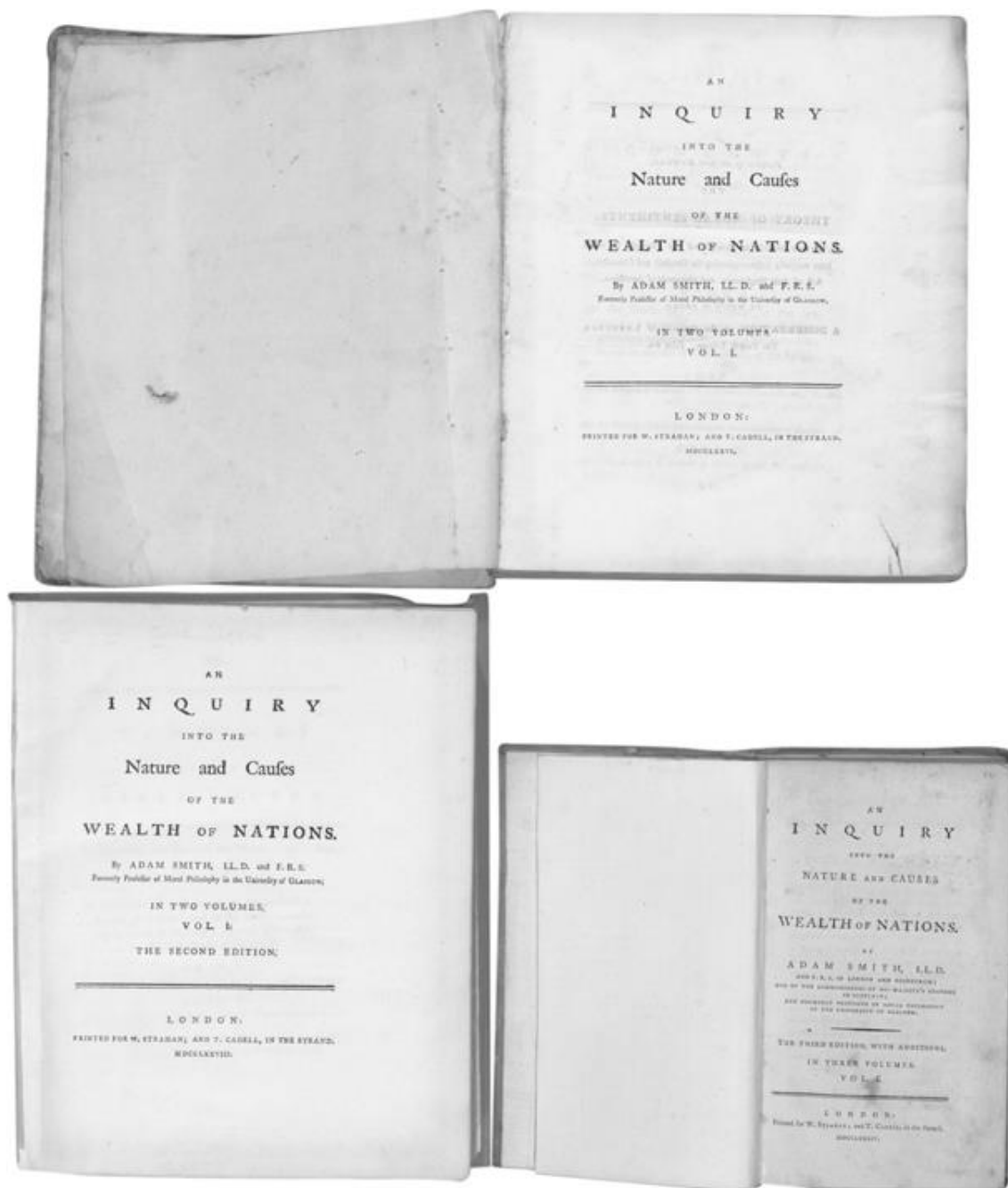
Som allerede nævnt tog Adam Smiths fejl i, at lande generelt vil specialisere sig i og eksportere den vare, som de har en absolut fordel i at producere. Hvis det var tilfældet, ville det kun være fordelagtigt at handle for lande, der var absolut mest produktive i produktionen af den ene eller anden vare, men sådan forholder det sig (heldigvis) ikke. Det afgørende er landene komparative fordel, og specialisering og handel vil være baseret på de komparative fordele som vist af David Ricardo i 1817.

Efter Adam Smith

Nationernes Velstand fik en pæn men ikke overvældende god modtagelse. Alligevel var *Nationernes Velstand* en usædvanlig populær bog af sin slags, Sher (2004). Første udgave udkom i London den 9. marts 1776, og anden udgave udkom i februar 1778. En tredje udgave med væsentlige revisioner udkom i november 1784. En fjerde udgave i 1786, en femte i 1789, og en sjette udgave udkom i 1791 efter Adam Smiths død.

Flere udgivelser i 1780'erne peger på, at Smiths analyse var begyndt at ændre på økonomers opfattelse af handel og handelspolitik, men det var først for alvor fra begyndelsen af

Figur 2. Forsider af de tre første udgaver af *Nationernes velstand*

det 19. århundrede, at Smiths ideer blev alment accepterede, Irwin (1996, 87-88). Blandt de mere kendte økonomer, der var påvirket af Smith, er James Mill, der var en nær ven af Ricardo, og oberst Robert Torrens, der begge i 1808 udgav værker om handel. Både Mill og Torrens var dog på vej til at formulere en endnu vigtigere indsigt, nemlig at handel er baseret på de komparative fordele.

Begge mente, at det var mest efficient at lade

det frie marked bestemme, hvordan landenes erhvervsfolk skulle allokere deres ressourcer til produktion af varer, og at det kunne indebære import af varer, som landet ellers havde en absolut fordel i at producere, blot de var relativt mere produktive i produktionen af andre varer. Torrens var den første til at formulere argumentet om at udnytte de komparative fordele i en bog fra 1815, *An Essay on the External Corn Trade*, men økonomiske historikere har rejst

tvivl om, hvorvidt han selv indså vigtigheden af det, han skrev, før senere, og Torrens anvender ikke betegnelsen ”comparative advantage” eller ”comparative cost” før i den 4. udgave af sin bog fra 1827.

Ricardos teori om komparative fordele

Det var først efter, at den engelske økonom David Ricardo (1772-1823) i sit økonomiske hovedværk, *On the Principles of Political Economy and Taxation* fra 1817, 3. udgave 1823, formulerede teorien om udnyttelsen af de komparative fordele i udenrigshandlen, at princippet blev generelt accepteret af økonomer. Selve udtrykket ”komparative fordele” anvendes af Ricardo i kapitel 19, paragraf 1, og han taler om ”comparative disadvantage” i kapitel 9, paragraf 38.

Princippet om, at det gælder om at udnytte sine komparative fordele, er et grundlæggende princip i økonomi, der ikke kun har med international handel at gøre. Logikken passer lige så vel på interpersonel, intervirksomheds og interregional handel.

Det er bemærkelsesværdigt princip, fordi det umiddelbart virker kontraintuitivt. Princippet indebærer nemlig, at selv hvis Portugal har en højere arbejdsproduktivitet end England i produktionen af både klæde og vin, så vil der stadig være gevinster for England ved at handle med Portugal, hvis England specialiserer sig i produktionen og eksporten af den vare, som det har en komparativ fordel i at producere, også selv om Portugal er absolut mere produktiv.

Ricardo omtaler udenrigshandlen i kapitel 7 i *On the Principles of Political Economy and Taxation*. Hvor Adam Smiths økonomiske skrivelser indgår i en sammenhængende social- og moralfilosofi, skriver Ricardo mere som en moderne økonom med tekniske argumenter og talrige numeriske eksempler. Ricardo deler Smiths opfattelse af, at der er en naturlig harmoni mellem individets egeninteresse og det almene vel: ”Denne stræben efter individuel fordel er beundringsværdigt forbundet med helhedens almene vel. Idet den stimulerer flid, belønner opfindsomhed og mest virkningsfuldt udnytter de særlige kræfter, der er givet af naturen, bliver arbejdet fordelt mest effektivt

Figur 3. David Ricardo

og mest økonomisk: medens det ved at forøge den generelle produktionsmasse spreder den almindelige fordel, og binder det universelle samfund af nationer i hele den civiliserede verden sammen med et fælles bånd af interesser og samkvem. Det er dette princip, som bestemmer, at vin skal produceres i Frankrig og Portugal, at korn skal dyrkes i Amerika og Polen og at jernvarer og andre goder skal fremstilles i England” Ricardo (1823, 117).

Ricardo om komparative fordele

Ricardos egen omtale af teorien om komparative fordele lyder sådan her:

”England kan være således stillet, at det for at producere klædet kræver 100 menneskers arbejde i et år; og hvis det forsøgte at lave vin, kunne det kræve 120 menneskers arbejde i samme tid. England ville derfor finde det i sin interesse at importere vin og at erhverve det ved eksport af klæde.

At producere vinen i Portugal krævede måske kun 80 menneskers arbejde i et år, og for at producere klædet i det samme land krævedes måske 90 menneskers arbejde i samme tidsrum. Det ville derfor være fordelagtigt for Portugal at eksportere vin i bytte med klæde. Denne udveksling kunne endda finde sted, til trods for at den af Portugal importerede vare kunne produceres med mindre arbejde end i

England. Skønt det kunne lave klædet med 90 menneskers arbejde, ville det importere det fra et land, hvor det krævede 100 menneskers arbejde at producere det, fordi det ville være fordelagtigt for det hellere at anvende sin kapital til produktionen af vin, hvormed det ville opnå mere klæde fra England, end det kunne producere ved at flytte en portion af sin kapital fra dyrkningen af vil til fremstillingen af klæde.» Ricardo (1823, 117-18).

Fremstillingen er blevet kritiseret for at være ”poorly expressed, awkwardly placed in the chapter, and failed to bring out the essence of the theory,” Irwin (1996, 91), men ikke desto mindre er indsigten af afgørende betydning, og reglen om at specialisere sig i handel efter de komparative fordele, kalder Viner (1937) for *the nineteenth-century rule*.

Et numerisk eksempel

Teorien om komparative fordele kan eksemplificeres med samme model som anvendt ovenfor. Eneste forskel er nu ændringer i de numeriske størrelser for produktionen, så Portugal nu har en absolut fordel i produktionen af både vin og klæde: en engelsk arbejder kan producere 2 enheder vin eller 4 enheder klæde, hvorimod en portugisisk arbejder kan producere 10 enheder vin eller 8 enheder klæde. Portugal har altså en højere arbejdsproduktivitet (absolut fordel) i produktionen af både vin og klæde, tabel 6.

Tabel 6. Produktion af vin og klæde i England og Portugal med indsats af 10 personers arbejdskraft i hver sektor

	Vin	Klæde
England	20	40
Portugal	100	80
I alt	120	120

Bemærk dog, at England har en komparativ fordel i produktionen af klæde, idet én arbejder i England kan producere 4 enheder klæde eller to enheder vin, hvorimod Portugal har en komparativ fordel i produktionen af vin. Det er disse komparative fordele, der giver både England og Portugal en gevinst ved at handle med hinanden, hvis de hver især eksporterer

den vare, som de har en komparativ fordel i at producere:

Hvis England reducerer beskæftigelsen i vinproduktionen med 1 arbejder og øger beskæftigelsen i klædeindustrien, vil vinproduktionen falde med 2 enheder vin, mens klædeproduktionen vil stige med 4 enheder. De 4 enheder klæde eksporteres til Portugal, hvor det blot ville koste en halv arbejders arbejdsindsats at producere en tilsvarende mængde klæde. Overføres halvdelen af en portugisisk arbejders arbejdstid fra klæde til vinproduktion, så kan han i stedet producere 5 enheder vin, der eksporteres til England. Samlet set er Englands forbrugsmuligheder øget med 3 enheder vin, mens forbruget af klæde er uændret, tabel 7.

Tabel 7. Produktion af vin og klæde i England og Portugal med indsats af 10 personers arbejdskraft i hver sektor

	Vin	Klæde
England	23 (18+5)	40 (44-4)
Portugal	100 (105-5)	80 (76+4)
I alt	123	120

Note. Tallene i parentes viser indenlandsk produktion plus import (minus for eksport)

På tilsvarende vis kunne Portugal reducere beskæftigelsen i klædeindustrien med 1 arbejder og øge beskæftigelsen i vinproduktionen, hvilket ville reducere Portugals produktion af klæde med 8 enheder og øge produktionen af vin med 10 enheder. Eksporteres de 10 enheder vin til England, hvor det ville kræve 5 arbejders indsats at producere en tilsvarende mængde vin, kan vinekporten omveksles til en import svarende til 5 engelske arbejders klædeproduktion, hvilket er 20 enheder klæde. Portugal importerer 20 enheder klæde, hvilket samlet set vil øge Portugals forbrugsmuligheder med 12 enheder klæde, tabel 8.

Hovedresultater af Ricardos analyse

Der er gevinster ved handel for både høj- og lav-produktive lande, når de hver især eksporterer den vare, som de har en komparativ fordel i at producere:

1. Når der åbnes op for handel, vil handlen

Tabel 8. Produktion af vin og klæde i England og Portugal med indsats af 10 personers arbejdskraft i hver sektor

	Vin	Klæde
England	20 (10+10)	40 (60-20)
Portugal	100 (110-10)	92 (72+20)
I alt	120	132

være bestemt af landenes komparative fordele: Hvert land vil specialisere sig i produktionen af den vare og eksportere den vare, som det har en komparativ fordel i at producere

2. Når begge lande specialiserer sig helt eller delvist i produktionen af den vare, som de har en komparativ fordel i at producere, så fører det til en samlet set højere produktion af begge varer.
3. Handel mellem to lande vil altid være til begge landes fordel, hvis hvert land eksporterer den vare, som de har en komparativ fordel i at producere, og gevinsten består i øgede forbrugsmuligheder.
4. Specialisering efter de komparative fordele vil føre til, at mindst et af landene specialiserer sig fuldt ud i produktionen af den vare, som de har en komparativ fordel i at producere.

Komparative fordele handler om alternativomkostninger

Teorien om de komparative fordele handler om alternativomkostninger, hvilket første gang blev påpeget af den østrigske økonom Gottfried Haberler (1900-1995) i 1930. Det er forskellen i *alternativomkostninger* i produktionen, der er afgørende.

Det skulle være intuitivt indlysende, at det drejer sig om at specialisere sig i produktionen af den vare, hvor omkostningerne er lavest, og med omkostninger menes alternativomkostninger, for det er et mål for tabet ved ikke at producere den anden vare. For England og Portugal er alternativomkostningerne som følger:

- England: Alternativomkostningen ved at producere 1 enhed vin er 2 enheder klæde, og alternativomkostningen ved at producere 1 enhed klæde er ½ enhed vin.

- Portugal: Alternativomkostningen ved at producere 1 enhed vin er 0,8 enheder klæde, og alternativomkostningen ved at producere 1 enhed klæde er 1,25 enheder vin, tabel 9.

Tabel 9. Alternativomkostninger for England og Portugal ved at producere 1 enhed mere af vin hhv. klæde

	Vin	Klæde
England	2	0,5
Portugal	0,8	1,25

Det er optimalt for et land at specialisere sig i produktionen af den vare, hvor alternativomkostningen er mindre end alternativomkostningen for samme vare i det andet land. Det er tilfældet for klædeproduktion i England, hvor alternativomkostningen er 0,5 mod 1,25 i Portugal, og for vinproduktion i Portugal, hvor alternativomkostningen er 0,8 mod 2 i England.

Det er forskelle i alternativomkostninger mellem de to lande, der giver mulighed for gensidigt fordelagtige handler. Et land har en komparativ fordel i produktion af en vare, hvis alternativomkostningen ved at producere den vare målt i andre varer er mindre end i andre lande.

Efter Ricardo

Efter afslutningen på Napoleonskrigene blev der igen åbnet op for international handel, og prisen på korn faldt dramatisk. Som reaktion på prisen faldt vedtog parlamentet i England en række protektionistiske landbrugslove, *Corn Law of 1815*, der forbød import af korn, når prisen var under 80 shillings per quarter.

Liberale økonomer, deriblandt Ricardo selv, protesterede mod kornlovene, fordi de greb ind i frihandlen, og efter udbredelsen af Ricardos teori om komparative fordele opstod der i 1830'erne et stigende pres for frihandel. James Mill havde bidraget til at sprede betegnelsen "comparative advantage" i en artikel for *Encyclopedia Britannica* fra 1818 og i sin bog, *Elements of Political Economy* fra 1821, og den hovedrige Ricardo købte et sæde i parlamentet i 1818, hvor han sad frem til sin død i 1823. Som MP'er var Ricardo en utrættelig forkæm-

per for frihandel, og i 1820'erne dannedes *Manchesterskolen* anført af Richard Cobden og John Bright, der var tilhængere af *laissez-faire* og frihandel, og de tog i 1838 initiativet til dannelsen af "the Anti-Corn Law League", der agiterede for ophævelsen af kornlovene.

I 1846 skiftede England relativ pludseligt fra et handelspolitisk regime præget af landbrugsprotektionisme til frihandel. Det var uden fortilfælde, og England handlede unilateralt. I 1860'erne vandt frihandelstanken for alvor frem i Europa, og England og Frankrig indgik i 1860 Cobden-traktaten med gensidige toldnedsættelser.

Generaliseringer af Ricardos resultater

Selv om Ricardos model er så simpel, er resultaterne robuste i den forstand, at de også holder under mere generelle omstændigheder. I Ricardos model er der kun to varer, to lande, én produktionsfaktor og ingen transport- eller transaktionsomkostninger, men modellen kan udvides til at omfatte flere varer, flere lande og til at inkludere transportomkostninger:

- Flere varer: Hvis varerne rangordnes efter deres alternativomkostninger, så gælder det, at hvert land vil eksportere de varer, som de har en komparativ fordel i at producere, hvilket afhænger af det relative lønniveau i de to lande, jf. Krugman et al (2015, 72-74).
- Flere lande: Modellen kan udvides til at omfatte flere lande, der på tilsvarende vis kan rangordnes efter deres komparative fordele.
- Transportomkostninger: Det er ikke gratis at eksportere og importere til og fra udlandet. Transportomkostninger medfører, at der vil være nogle varer, som et land vil eksportere, nogle varer som det vil importere, og endelig en række *ikke-handlede varer*, som ingen af landene vil eksportere eller importere, og som hvert land vil producere for sig selv, Krugman et al (2015, 76-77).

Videreudvikling af teorien om komparative fordele

Produktionsteknologien er meget forsimplet i Ricardos model, idet arbejdskraft er eneste

produktionsfaktor, der er konstant marginalproduktivitet, og prisen er bestemt alene af mængden af arbejdskraft, der medgår til produktionen af varen.

Det var først i begyndelsen af det 20. århundrede, at teorien om de komparative fordele blev modificeret i en model, hvor der indgår to produktionsfaktorer, kapital og arbejdskraft, og hvor der er aftagende marginalproduktivitet⁶ af begge produktionsfaktorer. Det var de to svenske økonomer, Eli Heckscher og Bertil Ohlin, der i 1930'erne formulerede det, der nu er kendt som Heckscher-Ohlin modellen og de lagde navn til Heckscher-Ohlin teoremet, der siger, at de komparative fordele er baseret på den relative rigelighed af produktionsfaktorerne snarere end på arbejdsproduktivitet. Et land, der har rigelig med kapital, vil derfor eksportere industrivarer, hvortil der medgår meget kapital til produktionen og importere varer, der har et stort indhold af arbejdskraft.

Heckscher-Ohlin modellen blev standardmodellen for handel i generel ligevægtsteori, og den afstedkom en lang række vigtige indsigter:

- Factor-price equalization teoremet siger, at frihandel vil få faktor- og varepriser til at konvergere mellem lande.
- Rybczynski teoremet siger, at når mængden af en produktionsfaktor stiger, så vil produktionen af de varer, der anvender den faktor intensivt, også stige.
- Stolper-Samuelson teoremet siger, at de relative priser på produktionsfaktorerne drives af de relative priser på output, så hvis et land eksporterer kapitalintensive varer, vil afkastet af kapital (og typisk også af højtuddannet/specialiseret arbejdskraft) øges, og hvis det importerer arbejdskraftintensive varer, vil lønningerne for (typisk især ufaglært arbejdskraft) vokse mindre eller falde. Stolper-Samuelson teoremet viser således, at der er både vindere og tabere ved frihandel. Alle vinder ikke, som

⁶ Aftagende marginalproduktivitet betyder, at hver ekstra arbejder beskæftiget er lidt mindre produktiv end den foregående arbejder for en konstant mængde kapital. Det samme gælder ved en forøgelse af kapitalapparatet for en given mængde arbejdskraft og for given teknologi.

det er implikationen af Ricardos simple model. Der er grupper, der lider tab som følge af frihandel. Ikke fordi de bliver arbejdsløse, men fordi deres reallønninger falder eller stiger relativt mindre end andre grupperes reallønninger. Det er således økonomisk rationelt for nogle grupper at være modstandere af frihandel. De samlede gevinster er dog af en størrelsesorden, så vinderne i *principper* kunne bestikke taberne (og taberne bestikke vinderne), og der er udviklet en række såkaldte *kompensationskriterier*, der viser hvordan.

Intra-industri handel

Heckscher-Ohlin modellen er velegnet til at forklare handelsmønstrene i det 19. århundrede, hvor landene primært eksporterede og importerede forskellige typer af varer. Det gælder til dels stadigvæk for handlen mellem i-lande og u-lande, hvor udviklingslande eksporterer landbrugsvarer, råvarer og arbejdskraftintensivt forarbejdede varer, som de kan producere billigt, fordi arbejdskraften er billig, hvorimod industrilande eksporterer kapitalintensive og højteknologiske varer, og varer der kræver højtuddannet arbejdskraft at producere, Persson and Sharp (2015, 175-76).

I løbet af det 20. århundrede har handelsmønstrene imidlertid ændret sig, og en større og større del af verdenshandlen består i intra-industri handel, hvor lande eksporterer og importerer de samme typer af varer. Danmarks største eksportmarkeder er eksempelvis Tyskland, Sverige, England og USA og i forhold til de lande eksporterer og importerer Danmark mange af de samme typer af varer. Den form for handel kan Ricardos model og Heckscher-Ohlin modellen dårligt forklare. Omkring 1979/80 opstod den såkaldte *New Trade Theory* udviklet af især Krugman og Helpman baseret på en artikel af Dixit om monopolistisk konkurrence, der viste, at handel ikke behøver være baseret på komparative fordele. Når der er stordriftsfordele på virksomhedsniveau og ufuldkommen konkurrence, vil der være et antal virksomheder, der producerer differentierede varer (altså varer, der grundlæggende set er de samme, men som varierer i karakteristika som forskellige bilmodeller, forskellige vaske-

midler eller forskellige sko og tasker). Frihandel giver mulighed for produktion i større skala og et større antal virksomheder, hvilket vil føre til både billigere varer og et større udbud af varianter af de samme varer.

Litteratur

Gardner (1697): *Some Reflections on a Pamphlet, entitled England and East India Inconsistent in their Manufactures*, <https://bit.ly/3ayVHpN>

Gervaise, Isaac (1720): *The System or Theory of the Trade of the World*, https://avalon.law.yale.edu/18th_century/trade1.asp.

Haberler, Gottfried (1930): "Die Theorie der komparativen Kosten und ihre Auswertung für die Begründung des Freihandels," *Weltwirtschaftliches Archiv* 32 (1930):349-70; oversat og optrykt i Anthony Y. C. Koo (ed.), *Selected Essays of Gottfried Haberler*, Cambridge, MA: MIT Press (1985): 3-19.

Helpman, Elhanan and Paul R. Krugman (1985): *Market Structure and Foreign Trade. Increasing Returns, Imperfect Competition, and the International Economy*. Cambridge, Ma.

Hutchison, Terence (1988): *Before Adam Smith. The Emergence of Political Economy, 1662-1776*. Oxford.

Irwin, Douglas A. (1996): *Against the Tide. An Intellectual History of Free Trade*. Princeton.

Keohane, Nannerl O. (1980): *Philosophy and the State in France. The Renaissance to the Enlightenment*. Princeton.

Krugman, Paul R., M. Obstfeld and M.J. Melitz (2015): *International Economics. Theory and Policy*. 10th ed. Boston.

Martyn, Henry (1701): *Considerations upon the East India Trade*. London.

Persson, Karl Gunnar and Paul Sharp (2015): *An Economic History of Europe. Knowledge, Institutions and Growth, 600 to the Present*. 2nd ed. Cambridge.

Ricardo, David (1823): *Principper for den politiske økonomi og beskatningen*, 3. udgave. København, 1978.

Rothbard, Murray N. (1995): *Economic Thought before Adam Smith. An Austrian Perspective on the History of Economic Thought. Volume I.* Edward Elgar.

Sandmo, Agnar (2011): *Economics Evolving. A History of Economic Thought.* Princeton.

Sher, Richard B. (2004): "New light on the publication and reception of the *Wealth of Nations*." *The Adam Smith Review* 1, 3-29.

Smith, Adam (1776): *Nationernes Velstand.* København, 2013.

Vanderlint, Jacob (1734): *Money Answers All Things.* <https://ota.bodleian.ox.ac.uk/repository/xmlui/bitstream/handle/20.500.12024/3187/3187.html?sequence=6&isAllowed=y>

Viner, Jacob (1937): *Studies in the Theory of International Trade.* Chicago.

Da handelsteorien fødte moderne økonomi*

Christian Bjørnskov og Otto Brøns-Petersen

Allerede Adam Smith indså, at der er en sammenhæng mellem handel mellem nationer og nationernes velstand, og David Ricardo udviklede teorien om handel mellem nationer baseret på landenes komparative fordele. Handel øger markedets størrelse, arbejdsdelingen og specialiseringen og dermed højere produktivitet. Handel øger også konkurrencen, og bidrager til at nedbryde monopoler, og da der er omkostninger forbundet med at eksportere, vil det kun være de mest produktive virksomheder, der vil eksportere. På den måde vil de mest produktive virksomheder øge deres produktion og beskæftigelse, og hele økonomien bliver mere produktiv

Da økonomi opstod som selvstændig disciplin, var det i høj grad ud af en diskussion om virkningen af handel. Den sprang ud af en opposition til merkantilismen, som byggede på en forestilling om, at et land bliver rigt ved at opføre ædle metaller. Det kræver, indså merkantilisterne, at der er overskud på handelsbalancen, og derfor advokerede de for en økonomisk politik med netop det sigte.

Men vil en sådan politik i virkeligheden skabe velstand? Hvad vil velstand egentlig sige for en nation, og hvor kommer den fra? Vil ophobning af ædle metaller overhovedet lykkes i det lange løb? Det satte først fysiokraterne spørgsmålstegn ved, og dernæst fulgte den skotske oplysningsfilosofi. Det kulminerede med Adam Smiths "Nationernes velstand" (1776), som ikke alene gav et stærkt argument for frihandel og udstillede svagheden i merkantilismen. Smith kom med et værk, der samlet beskrev hele det økonomiske system. Almindeligvis regnes bogen for den nationale økonomiske disciplins fødsel. I 1817 udgav briterne David Ricardo sit gennembrudsværk, der søgte at tage disciplinen et skridt videre. Det

gjaldt også og især handelsteorien.

I forhold til moderne handelsteori var både Smith og Ricardos teorier ganske grundlæggende. Men interessant nok rejste de begge nogle ideer, som vi først langt senere har set rækkevidden af – hvis de da ikke rækker endnu længere endnu.

Smiths teori om frihandel bygger på såkaldt absolutte fordele. Hvis England er bedst til at producere én vare, og Portugal er bedre til at producere en anden, så kan det betale sig for dem at specialisere sig i at producere de varer, de er bedst til, og bytte sig til de varer, det andet land er bedst til. Det giver en umiddelbar gevinst, at alle gør, hvad de er bedst til. Smith gik dog videre end som så. For ved at få lejlighed til at specialisere sig, kommer der en yderligere gevinst. England bliver endnu bedre til at producere den vare, man i forvejen er bedst til. Smith kaldte det for arbejdsdeling.

Men hvad hvis Portugal er bedre til at producere begge varer? Ricardos geniale indsigt var, at det stadig bedst kan betale sig for begge parter at handle indbyrdes. Antag f.eks. at Portugal kan producere dobbelt så meget klæde per arbejdskraftsenhed som England, men at

* Artiklen bygger på en serie blogposts om handelspolitik på www.punditokraterne.dk, som Christian Bjørnskov redigerer og Otto Brøns-Petersen er en af bidragerne til.

en portugisisk arbejder kan producere fire gange så meget vin. Ricardo viste med et simpelt taleksempel, at begge lande ville blive bedre stillet ved, at englænderne producerer klæde, at portugiserne producerer vin, og at de bytter sig til den anden vare indbyrdes. Både England og Portugal får en større samlet forbrugsmulighed ved at handle end ved at producere til eget forbrug, fordi begge lande får mest muligt ud af de ressourcer, de har til rådighed.

Hvor Smith forudsatte absolutte fordele, kom Ricardos handelsteori til at dreje sig om komparative fordele. Argumentet for frihandel blev yderligere bestyrket, fordi det var til fordel for alle og ikke kun lande med en absolut styrkeposition. Smith og Ricardo interesserede sig også for, hvordan produktionsfaktorerne – arbejdskraft og kapital – bliver aflønnet. En klar sammenkobling mellem faktorudrustning og handel kom dog først med svenskerne Eli Heckschers og Bertil Ohlins handelsteori. De viste, at forskelle i faktorudrustning mellem to lande kan forklare, hvorfor de har bestemte komparative fordele. Et land med meget arbejdskraft per kapital vil have en komparativ fordel ved at producere arbejdskraftsintensive varer – og omvendt for lande med stor kapitalintensitet. Med Heckscher-Ohlin blev der altså åbnet for at sige noget nærmere om, hvor de komparative fordele kan tænkes at komme fra, og om fordelingen af gevinsterne ved handel og prisdannelsen. Nyere handelsteori har været en yderligere bevægelse i den retning. Samtidig viste deres udvidelse en vigtig pointe med international handel: Den kan kompensere for, at lande har forskellig faktorudrustning, og at produktionsfaktorer kan være svære at flytte. Norge har f.eks. gode naturbetingelser for vandkraft. Man kan ikke flytte elve og bjerge, men man kan sælge strømmen.

Smith og Ricardos indflydelse går dog langt ud over blot at sætte den teoriudvikling i gang, som blev ført videre med Heckscher-Ohlin. De slog to temaer an, som har fået enorm vidtrækkende betydning og præger moderne økonomisk tænkning.

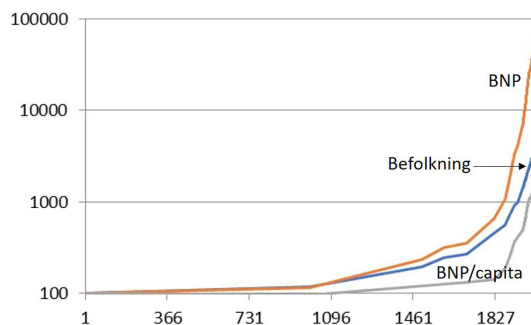
Stigende skalaafkast

Kernen i Smiths handelsteori var de absolutte fordele.

Smith havde imidlertid en pointe mere, som gik lidt i glemmebogen, indtil den er dukket op igen som et vigtigt element i nyere handelsteori. Velstand – sagde Smith – hænger sammen med arbejdsdeling, altså at vi specialiserer os mere og mere. Han beskrev i et siden berømt eksempel, hvordan han på en nålefabrik havde set arbejderne producere mange flere nåle ved at specialisere sig i hver deres del af produktionsprocessen i stedet for at lave hver nål fra bunden. Men pointerede han så: arbejdsdelingen afhænger af markedets udstrækning. Jo flere mennesker, desto større arbejdsdeling. I en lille stamme er der ikke basis for en specialiseret nåleproduktion. Det kræver et større befolkningsunderlag. Den kan heller ikke bære et stort antal medicinske specialer eller automobilproduktion.

Det interessante er, at der har været gevinster ved øget arbejdsdeling selv efter en voldsom stigning i folketallet siden Smiths tid, hvor der boede mindre end 1 mia. mennesker på kloden mod i dag små 8 mia. personer.

Figur 1. Global BNP, BNP per capita og befolkningsudvikling siden år 1, indeks år 1 = 100

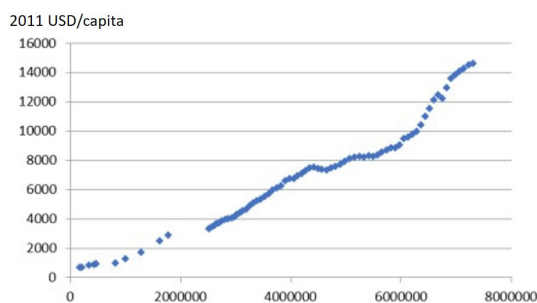
Som det fremgår af figur 1, har eksplosionen i folketal været ledsaget af en endnu kraftigere stigning i den samlede produktion. BNP per indbygger accelererede samtidig med, at folketallet gjorde det.

Det kan i høj grad undre og gik stik imod den forudsigtelse, som Thomas Malthus fremsatte nogle årtier efter Smith: At stigende pres på ressourcerne ville få produktionen til at vokse langsommere end folketallet. Alt andet lige er det naturligvis korrekt, at der er kommet flere personer i forhold til naturressourcerne, men fantastisk nok har det vist sig, at kraften fra arbejdsdelingen klart har oversteget effek-

ten af øget ressourcepres. Grunden er, at man de fleste steder i verden i dag er langt dygtigere til at få meget ud af få ressourcer. Det er derfor, gennemsnitsindkomsten er vokset med stigende befolkningstal.

I figur 2 her har vi plottet folketallet (x-aksen) ud mod gennemsnitsindkomst (y-aksen). Væksten i gennemsnitsindkomsten viser ingen tegn på at falde med stigende befolkningstal. Den er tværtimod accelereret efter den mere åbne verden, som fulgte efter Murens fald.

Figur 2. BNP per capita plottet mod folketal, 2011 USD per capita

Der kan dog være grund til at runde en mulig indvending mod figuren. Nemlig om det, der har muliggjort både det stigende folketal og voksende gennemsnitsindkomst i figuren ikke bare er teknologiske fremskridt? Og at stigende indkomst og folketal reelt ikke hænger sammen?

Det er i hvert fald givet, at stigningen i både folketal og indkomst ikke ville være mulig uden teknologiske fremskridt. Men det er lige så givet, at teknologi ikke blot er en udefrakommende kraft. Det teknologiske stade er også betinget af arbejdsdelingen og markedets størrelse. Vi ville ikke kunne bevare den moderne lægevidenskab eller teknologien bag automobilfremstilling i små stammesamfund. Teknologi er ikke blot teoretisk, leksikal viden, men afhænger af anvendelsen. Arkæologer har således vist, at befolkningstilbagegang har ført til, at den teknologiske udvikling også er løbet baglæns. Et af de mest dramatiske eksempler er Tasmaniens adskillelse fra resten af Australien, som resulterede i en mindre, isoleret befolkning, hvis redskaber af ben eksempelvis blev gradvist simple for til sidst at forsvinde.

Naturligvis ville en mindre global befolkning på niveau med for et hundrede år siden

ikke medføre et umiddelbart fald til et tilsvarende teknologisk stade. Opdagelsen af genets struktur ville næppe gå tabt. Men der ville være færre til at beskæftige sig med genetik og mindre specialiseringsgevinster ved det.

Men hvad har så specialiseringen og udstrækningen af markedet med handel at gøre? Det helt grundlæggende forhold, at handel er selve forudsætningen for at kunne udnytte skalafordelene ved en stor og voksende global befolkning.

Hvis der er stigende skalaafkast, er international handel også en forudsætning for, at små lande ikke bliver fattigere end store. Frihandel gør, at alle har adgang til stordriftsfordelene. Ellers ville der være en automatisk tendens til, at små lande drev bagud og mistede overlevelsessevne.

Og det er naturligvis den helt centrale pointe: Uden handel er der ingen gevinster ved, at vi bliver flere og flere. Så vil presset på ressourcerne få lov at trække i modsat retning. Men får specialiseringen lov til at fortsætte, tyder det på, at der fortsat er stigende skalaafkast i hvert fald frem til det niveau, hvor verdens befolkning stabiliserer sig. I så fald kan man snarere tale om et underbefolkningsproblem end det overbefolkningsproblem, som ellers har bekymret så mange malthusianere – gamle som nye.

Det er vigtigt at understrege, at når vi taler stigende skalaafkast som drivkraft bag handel, så udelukker det ikke, at der på masser af områder i økonomierne stadig findes konstant eller faldende skalaafkast. I Smiths tilfælde behøver der kun være stigende skalaafkast ét sted – nemlig når det gælder markedets størrelse.

De komparative fordele som samfundets grundlæggende mekanisme

David Ricardos komparative fordele udgør ryggraden i handelsteorien. Ja, betydeligt mere end det. Uden de komparative fordele ville det menneskelige samfund, som vi kender det, ikke være muligt. Det er en grundlæggende mekanisme bag menneskeligt socialt liv.

Hvordan det?

Som nævnt medfører de komparative fordele, at to lande altid har fordele ved at handle med hinanden. Det gælder uanset, at det ene

er det andet overlegent på alle punkter. Pointen er, at fordelene ved handel er der, hvis et hvert land blot specialiserer sig i det, landet er relativt – komparativt – bedst til. Hvis en engelsk arbejder kan producere én rulle klæde og én tønde vin på en time, og en portugisisk kan producere to ruller klæde og seks tønder vin, så kan de stadig med fordel specialisere sig og bytte, selv om portugiserne altså er bedre end englænderne til både klæde og vin. Ved f.eks. en pris på to tønder vin per rulle klæde vil det portugisiske udbytte af en times arbejde være tre ruller klæde i stedet for to, hvis Portugal handler med englænderne frem for at producere klæde selv. England får to tønder vin ved en times arbejde i stedet for én ved at handle frem for at producere vin selv.

De komparative fordele gælder ikke blot for handel mellem to lande, men også for handel mellem to personer. En revisor, der er dobbelt så god til at dyrke kartofler og tre gange så god til at revidere som en kartoffelavler, kan med fordel specialisere sig i revision og handle sig til sine kartofler. Og selv om byttet ikke sker direkte, men gennem komplekse kæder af transaktioner ved hjælp af et betalingsmiddel, kan vi fortsat bryde dem ned i parvise bytter baseret på komparative fordele.

Vi handler grundlæggende med hinanden, fordi vi har gensidig fordel af det. Havde vi ikke det, ville der ikke være nogen fordel ved at organisere sig i samfund. Vi ville være i dyb, fundamental konflikt med hinanden i kamp om knappe ressourcer.

Så handel er til fordel for begge lande, og de komparative fordele holder helt ned på individniveau. Her kommer imidlertid, hvad kan ligne et paradoks: Samhandel mellem to lande er altid til deres nettofordel, men der kan være grupper i et samfund, som taber ved åbningen for fri handel. Som nærmere omtalt nedenfor kan reallønnen falde for bestemte grupper (kendt som Stolper-Samuelson-teoremet). Hvordan kan det hænge sammen, når loven om de komparative fordele holder på individniveau?

Forklaringen er naturligvis, at to parter altid har fordel ved at handle med hinanden. Men vi har ikke altid fordel af, at andre handler med hinanden. Når der er tab ved handel, er det al-

tid ved, at nogle andre handler med hinanden. Antag f.eks. at jeg har et monopol og handler med dig. Det bliver vi som udgangspunkt begge bedre stillet af. Antag nu, at en tredje person begynder at konkurrere med mig. Du vælger at købe produktet billigere hos vedkommende i stedet for af mig. Jeg bliver dårligere stillet, fordi I handler med hinanden, og jeg mister mit monopol.

Handel er altid en fordel for de involverede, og restriktioner er altid til skade for dem. Men man kan godt i nogle tilfælde blive bedre stillet, hvis man kan nedlægge veto mod andres handel. Så det var ikke irrationelt – i hvert fald ikke på kort sigt – for de engelske jordejere at kæmpe for at opretholde kornlovene. Lovene satte som bekendt grænser for, hvor meget korn britiske arbejdere og kapitalister måtte købe fra udenlandske producenter. Det hævede de engelske kornpriser og dermed jordrenten i England.

Det er heller ikke irrationelt for vestlige fagforeninger at kæmpe mod ”social dumping”. Det stiller vestlige forbrugere og arbejdere fra resten af verden dårligere, men fagforeningsmedlemmerne bedre. I hvert fald på kort sigt. Men hvis tilpas mange grupper får lov til at nedlægge vetoer mod parter, der handler frit med hinanden, taber vi naturligvis i sidste ende alle sammen.

Den nye handelsteori og de nye indsigter

En moderne forståelse af handel – hvorfor lande handler med hinanden og hvor gavnlig handelen er – hviler derfor på særligt Ricardos og Heckshers og Ohlins arbejde. Men de sidste 30 år er forskningen kommet væsentligt længere og har givet en forståelse for andre slags handel, og andre slags konsekvenser. Der er to væsentlige slags indsigter, der noget forvirrende kendes som ’ny handelsteori’ og ’ny ny handelsteori’.

Den store udfordring i meget ’ny’ handelsteori har været at forstå, hvorfor en stor del af handlen mellem vestlige lande er varer, der umiddelbart er ens. Vores forståelse af handel siden Ricardo har været, at den skyldes forskelle i komparative fordele, som giver handel i forskellige varer – når producenter i Rwanda sælger kaffe til USA, men importerer compu-

tere og avanceret udstyr. Den forklarer derfor ikke, hvorfor producenter i Danmark sælger øl og pølser til Tyskland, mens danske supermarkeder og restauranter køber øl og pølser fra Tyskland.

Den såkaldt 'intra-industrielle' handel, der foregår mellem meget ens lande, er blevet ved med at stige i omfang de sidste mange årtier, og udgør en stadig større del af den samlede internationale handel. Som den senere Nobelprisvinder Paul Krugman indså sammen med Avinash Dixit, er den alligevel både økonomisk gavnlig og vigtig for folks velfærd.

Krugman og Dixits ny handelsteori forklarer denne handel med, at folk – som Adam Smith allerede forstod – har smag for forskellighed: Nogen mennesker foretrækker Carlsberg, mens andre hellere vil have en tysk Warsteiner, en tjekkisk Urquell, eller en amerikansk Budweiser. Det samme gælder alskens andre varer, ligesom de færreste foretrækker altid at drikke den samme øl, spise den samme slags pølse, eller for den sags skyld høre den samme musik. Alle forbrugere er derfor bedre stillede, hvis man frit kan handle disse varer over landegrænser.

Men Krugman og Dixit understreger også, at der er en rent økonomisk gevinst ved handelen med næsten ens varer: Den intra-industrielle handel ødelægger monopoler. Selvom et land kun har en enkelt bilproducent, et monopol på produktion af telefoner, eller nogle ganske få store bryggerier, betyder fri handel, at landet alligevel ikke kommer til at lide de store økonomiske omkostninger, der ellers er forbundet med monopoler. Jo mere de udsættes for konkurrence fra producenter og varer fra andre lande, vil virksomhederne blive tvunget til at producere konkurrencedygtige varer, udvikle sig, og forsøge at blive mere produktive. Handelen med næsten ens varer presser derfor virksomheder til at blive mere produktive, lave bedre varer, og bruge færre ressourcer på at lave dem.

Den anden nye indsigt kommer fra en litteratur med det forvirrende navn 'ny ny handelsteori'. Pioneren på området er Harvard-økonomen Marc Melitz, hvis udgangspunkt er, at virksomheder er meget forskellige og ikke alle er lige produktive. Melitz indså, at det faktisk

koster noget at eksportere – ikke blot på grund af transport og told, men også fordi det koster at finde aftagere af ens varer, at markedsføre dem udenfor ens land, og at lave flere forskellige indpakninger og varedeklarationer. Det betyder, at det kun er virksomheder, der er produktive nok til at kunne betale de omkostninger og stadig tjene penge, der eksporterer. De mindre produktive kan måske overleve, men leverer kun til hjemmemarkedet.

Melitzs væsentlige indsigt er, at når man afskaffer hindringer for handel, er det ikke tilfældigt hvilke virksomheder der begynder at eksportere, eller eksporterer mere. De virksomheder, der primært får noget ud af øgede muligheder for handel, er de mest produktive. De vil derfor udvide deres forretning og ansætte flere medarbejdere, som de skal have fra andre virksomheder. Melitz peger på, at disse medarbejdere kommer fra de mindre produktive virksomheder i industrien, som derfor enten må skære ned eller lukke.

Det er dog ikke et tab for samfundet, men faktisk en gevinst, da medarbejderne, der flytter fra mindre til mere produktive virksomheder, også flytter fra mindre til mere vellønnede jobs. Og hele økonomien bliver mere produktiv, da man netop flytter ressourcer fra mindre til mere produktive erhverv. Den øgede handel gør dermed flere rigere, gør ingen fattigere, og gør hele samfundet mere produktivt.

Konklusion

Handelsteorien har altså vist sig at være et særdeles frugtbart område i økonomisk teori. Den var med til at afdække nogle helt grundlæggende økonomiske principper og mekanismer, som stadig er med til at udvide indsigten i økonomi. Selv på handelsteoriens eget felt, udvikler den sig og øger vores forståelse af samfundet. Og så skal man ikke se bort fra, at international handel gennem globaliseringen siden Murens fald og den skærpede internationale arbejdsdeling har været en enorm drivkraft i velstandsudviklingen. Desværre ikke uden tilbageslag, både i form af klassisk toldpolitik, mere opfindsomme ikke-toldbarrierer og påstande om ulighed, men i den rigtige retning.

”The elephant that never was”

Niels Westy

I 2013 offentliggjorde de to økonomer, Lakner og Milanovic, et langt arbejdspapir for Verdensbanken om verdens indkomstfordeling fra 1988-2008. Blandt de mange figurer og tabeller var der især én figur, der tiltrak sig opmærksomhed, den såkaldte elefantgraf, der angiveligt viste, at den vestlige middelklasse var saktet agterud i indkomstkapløbet, og at de rigeste én procent skulle være blevet langt rigere. Antiglobalister og nationalkonservative har anvendt grafen til at kritisere ”globaliseringen”, men efterfølgende korrektioner af data har fået ”elefanten” til at forsvinde, og intet tyder på, at de rigeste på globalt plan er stukket af, og har efterladt de fattigste i fattigdom. Alle indkomstintervaller har oplevet fremgang, og de 50 pct. fattigste har oplevet den største fremgang.

Da økonomen Branko Milanovic præsenterede sin såkaldte elefantfigur i 2012, figur 1, fangede den straks offentlighedens interesse. Først og fremmest modstanderne af den (fornyede) økonomiske globalisering i den senere del af det 20. århundrede, og som bl.a. medførte et delvist opgør med den såkaldte importsubstitutionspolitik, som havde været populær i mange udviklingslande efter 2. verdenskrig og frem til murens fald i 1989.

Hvor det tidligere primært var venstrefløjen/antiglobalister, som gjorde sig i at dæmonisere markedskapitalismens fremgang, der beskyldtes for at gøre de ”rige rigere og de fattigere fattige”, hvilket i flere tilfælde endte i voldelige optøjer, bl.a. i Seattle og Göteborg omkring årtusindeskiftet, blev det nu også postuleret fra højrepopulistiske og nationalkonservative kræfter, som f.eks. Trump i USA og herhjemme debattører som Mikael Jalving og Rune Selsing, at globaliseringen måske nok havde mindsket verdens fattigdom, men havde det ikke også været til skade for middelklasse og lavtlønsgrupper i vesten? Ja, selv mere moderate debattører som Anna Libak købte ideen om, at globaliseringen siden 1980’erne havde

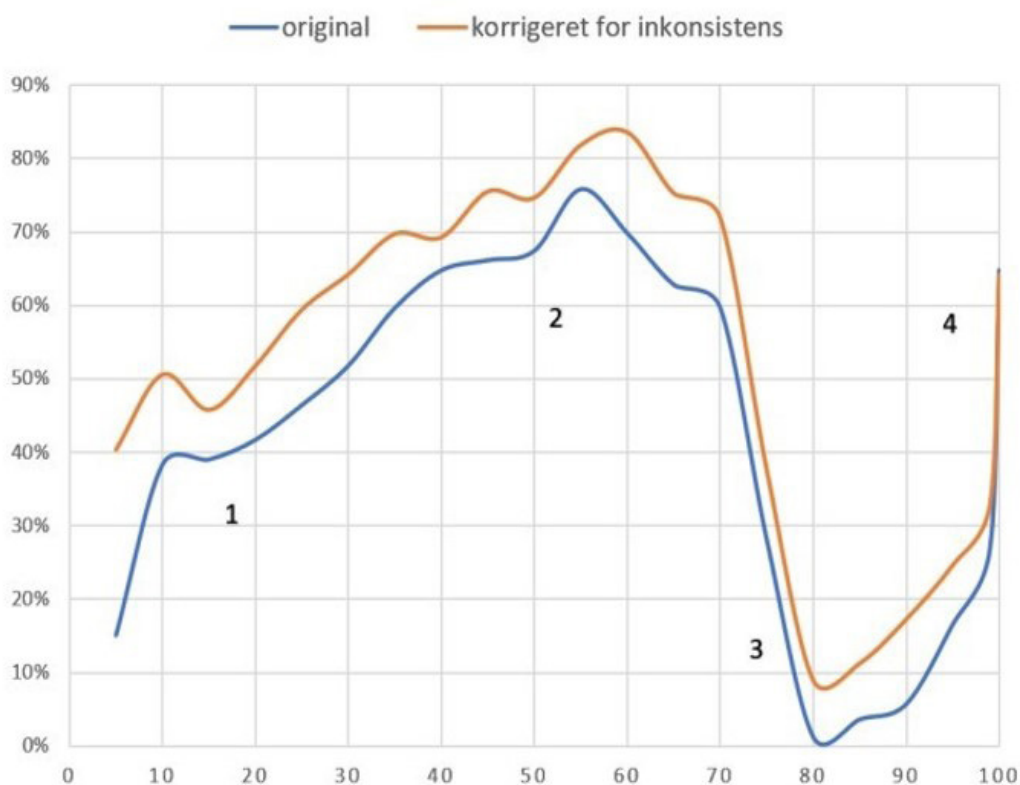
været til skade for store grupper i Vesten (se hendes ellers udmærkede ”Forstå populismen” fra 2018). Problemet er bare, at hele forestillingen var og er falsk, hvilket efterfølgende er slået fast flere gange. Det har desværre ikke forhindret forestillingen om, at vestens middel- og lavindkomstgrupper har ”betalt” for den økonomiske globalisering, lever videre i bedste velgående.

Hvad fortæller grafen og fortæller den os egentlig noget?

Budskabet i den originale elefantfigur har ofte været, at vi ser en ”hængende hale” (1), som er verdens fattige, der lades tilbage, elefantens skuldre og hoved (2) er den globale middelklasse (ikke mindst kinesere), som har opnået stor økonomisk fremgang, mens bunden af snablen/truget (3) skulle være middelklassen i vesten, som har ”tabt på udviklingen”. Endelig er der den højt løftede snabelspids (4), der er verdens rigeste, som løber fra alle os andre.

Den første korrektion vi må lave, er en graf baseret på et konsistent datagrundlag. I den originale elefantgraf tages der ikke hensyn til, om data indbefatter de samme lande i både

Figur 1. Den originale elefantgraf fra Lakner og Milanovic, 2013, samt "konsistent" graf, købekraftkorrigeret 2005 US-dollar

start- og slutår (hvor man tillader et spænd på 5 år). F.eks. indgår Rusland i 2008-tallene, men *ikke* i tal for 1988. Af samme grund indgår der ingen data fra Rusland i den "konsistente" udgave. Den oprindelige graf inkluderer således 72 lande i 1988 og 118 lande i 2008, mens den "konsistente" graf kun inkluderer 60 lande.

Generelt er der en overvægt af lande med relativt lave indkomster, som ikke indgår i starten, men i slutningen af perioden. Dermed undervurderes væksten af de laveste globale indkomster i forhold til resten. Det fremgår faktisk også af Lakner og Milanovic's to "working papers", hvordan data er fremkommet. Men især Milanovic har en "dårlig vane" med ikke at omtale svaghederne ved konstruktionen af elefantgrafen, hverken på de sociale medier (han er flittig bruger af twitter), eller når han giver interviews. På samme måde har han for vane ikke at opponere, når interviews med ham illustreres med en graf fra 2012, som indikerer et decideret fald i realindkomst for "den globale højere middelklasse", selv om dette var rettet i det "working paper", han og Lakner udsendte i

2013, figur 1.

Argumentet for at medtage lande, der kun findes data for i nogle år eller rettere perioder (1988 dækker som sagt reelt over perioden 1986-1990 og 2008 over perioden 2006-2010), er ønsket om, at data skal omfatte så stor en del af verdens befolkning som mulig. Svagheden ved brug af konsistente data er, at man ender med et datagrundlag, som kun dækker en mindre del af klodens lande.

Vælger man det mindre, men mere konsistente datasæt frem for det mere omfattende – det vil sige, kun medtager lande med data for både 1988 og 2008 (stadig +/- 2 år) – "løftes elefanten" ikke blot generelt, men ikke mindst de absolut laveste og intervallet mellem p80 og p95 løftes betydeligt.

Herved forsvinder "halen": De laveste indkomster i 2008 er steget betydeligt i forhold til de laveste indkomster i 1988, mens indkomstfremgangen nok har været relativ lav, men dog betydelig højere for den "globale (vestlige) middelklasse" end i Milanovic og Lakners oprindelige udgave.

Adam Corlett gjorde allerede i 2016 i sin "Examining an Elephant" opmærksom på, at fjerner man tre lande; Kina, Japan og Rusland, ændrer grafen fuldkommen udseende, hvorefter udviklingen stort set er konstant bortset fra p95, hvor kurven stiger (hvor for øvrigt 1/3 af alle danskere befinder sig).

Men som nævnt er der tale om et valg, der indebærer fordele og ulemper. Som Homi Kharas og Brina Seidel skriver i "The Elephant Chart revisited": "We caution, however, that the sample of countries with data in both 1988 and 2008 is certainly not representative of the global distribution — countries with data are both richer and regionally unbalanced. The move to a consistent sample suggests that the drop in the elephant's original tail shows not that the poor enjoyed little income growth between 1988 and 2008, but rather that many more poor people were surveyed in 2008 compared to 1988."

Fra 2012, hvor Brankovic offentliggjorde den første "foreløbige/beta-udgave" af elefantgrafen (hvor snablen dypper under nul, dvs. der skulle have været et fald i realindkomst) til 2016, går man fra, at indkomster omkring p80 er faldet i perioden 1988-2008 til, at de "kun" er steget med ca. 10 procent (stadig med det oprindelige "inkonsistente" datamateriale). En opdatering fra Brankovic og Lakner til brug af 2011 USD. Indebærer alene, at fremgangen i deres realindkomst stiger næsten 20 procent. Ja, data er følsomme, og også mere følsomme end godt er. Læseren kan jo selv gætte hvilken version af "elefantgrafen", der oftest anvendes i den løbende debat, som det fremgår af avisartikler mv. gennem årene. Rigtigt gættet, det gør selvfølgelig beta-udgaven fra 2012. Ak ja.

Det er i øvrigt et særskilt problem, hvorledes data er fremkommet. De primære kilder er spørgeskemaundersøgelser og en blanding af undersøgelser af forbrug (når de findes) og ellers indkomst. Er det optimalt? Nej, det er mildt sagt langt fra optimalt, og jeg kunne skrive et langt indlæg alene omkring denne problemstilling. Hvis man er interesseret i at dykke mere ned i en diskussion af problemerne omkring brug af spørgeskemaundersøgelser, vil jeg henvise læsere til bl.a. Homi Kharis og Brina Seidels "What's Happening to the World

Income Distribution?" fra Brookings.

Hvem indgår egentlig i de forskellige indkomstintervaller?

Med udgangspunkt i den oprindelige elefantfigur blev "fortællingen" som sagt hurtigt, at truget repræsenterede Vestens middelklasse, ikke mindst den amerikanske, eller som Milanovic anfører den "lavere middelklasse i USA". Men kan man overhovedet sige det ud fra elefantfiguren? Ikke rigtig.

Ser vi på den ene procent højeste globale indkomster (p100) i 1988, udgøres den for 64 procents vedkommende af amerikanere, mens resten stort set udgøres af europæere (23,8 procent) og japanere. Dette ændrer sig kun lidt hen over tid – i 2008 udgør amerikanere 63,2 procent og europæere 28,9 procent.

Her skal man huske på, at hvis man tilhører den ene procent højeste indkomster globalt, tilhører man et langt større interval nationalt. At være en del af top 1 pct. globalt, svarer til at være blandt de ca. 12 procent højeste indkomster i USA.

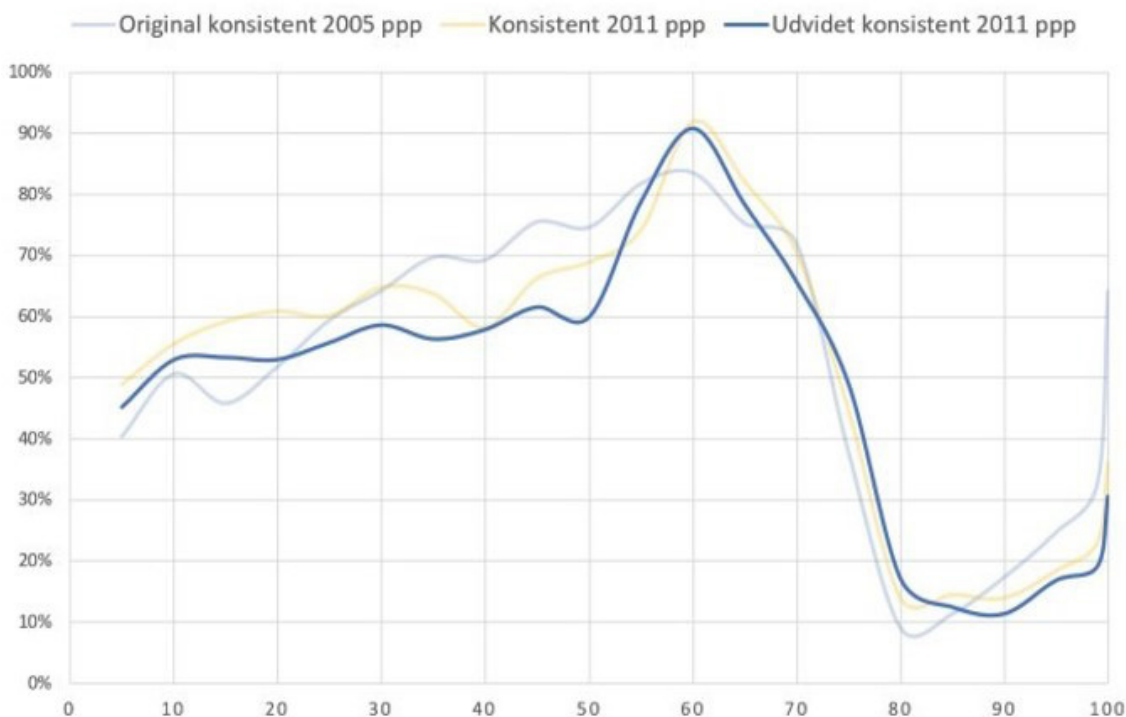
Som indskudt bemærkning kan jeg nævne, at ca. 1/3 af danskere var del af de 5 procent højeste globale indkomster, mens ca. 2/3 var blandt de 10 procent højeste globale indkomster, og 90 procent blandt de 85 procent højeste indkomster i 2013.

Mens den absolutte top altså domineres af amerikanere og europæere, ser det noget anderledes ud, når vi ser på de andre indkomstintervaller. Hvor f.eks. p5 og p10 var domineret af indere og kinesere i 1988, er der næsten ingen fra Afrika syd for Sahara (der var ingen data!). For P5 var andelen af kinesere i 1988 således 37,4 procent, mens den i 2008 var nul! For det næste 5 procentinterval var andelen mere end 2/3 i 1988, mens andelen i 2008 var faldet til 26,4 procent. Til gengæld fylder Afrika syd for Sahara kun 3,1 procent i 1988, men 40,6 procent i 2008 i første interval.

Betydningen af købekraftkorrigerings og udvidelse af datagrundlag

Før vi går over til at se på den faktiske indkomstudvikling (så godt som det nu kan beregnes), skal vi også lige behandle, hvad der sker, når man opdaterer købekraftkorrigerings og

Figur 2. Elefantfiguren korrigeret 1988-2008

udvider datamaterialet.

Figur 2 viser både den a) originale korrigerede/konsistente elefantfigur baseret på 2005 ppp, b) samme figur baseret på 2011 ppp, og endelig c) hvordan grafen ser ud, når man udvider det konsistente datasæt med lande, hvor der ikke var data for 2008, da Lakner og Milanovic foretog deres analyser, men hvor data er kommet til efterfølgende. Sidstnævnte indebærer, at der nu er data for 68 lande i modsætning til tidligere 60 lande.

Ydermere har man i stedet for at tage de "rå data", hvis der blev brugt tal for lande, som ikke var præcis fra det pågældende år (1988 og 2008), forsøgt at beregne hvad indkomsten/forbruget *ville* have været i henholdsvis 1988 og 2008 (for mere om hvad disse beregninger indebærer henvises til [Homi Kharas](#) og [Brina Seidel](#)).

Sammenlignes udviklingen, hvor der både er anvendt 2011 købekraftkorrigeret (som er af bedre kvalitet end 2005 ditto) og den "udvidede" konsistente kurve, er den væsentligste forskel, at kurven bunder ud ved p90 mod før p80, mens snablen er sænket kraftigt.

Man kan selvfølgelig fortsat mene, at en

indkomstfremgang på 10-15 procent over 20 år ikke er meget. Men dels sker det fra et relativt højt niveau, og dels er der fortsat tale om anonymiserede data.

Vi er nu meget langt fra, at elefantfiguren skulle underbygge en fortælling om, at de fattige sækker bagud, mens vestens middelklasse decideret har tabt i den pågældende periode. Det eneste, der sådan set står tilbage, er, at det primært er udviklingen i Kina, som har drevet den globale middelklasses høje vækst. Det gælder ikke mindst i det anvendte datamateriale.

Det er naturligvis korrekt, at hvis vi alene sammenligner de, der befandt sig i f.eks. intervallet p80-p90 i 1988 og i 2008, så har de oplevet den laveste vækst. Problemet er bare, at *sammensætningen* har ændret sig. Således har de fra de rige vestlige lande, som indgår i datamaterialet, groft sagt bevæget sig ca. 5 procent op i interval. Det i sig selv indebærer jo en indkomststigning. Hvor f.eks. USA stod for 12,2 procent af p75 i 1988, bestod den af nul i 2008. Til gengæld var der ingen fra Kina i P75 eller højere i 1988, mens de i 2008 udgjorde næsten halvdelen.

Valg af periode og datadækning er af stor betydning

Før vi til sidst prøver at korrigere for ændringerne i sammensætningen af de enkelte indkomstintervaller, er det måske lige værd at se på, hvad valget af periode og udvidelse af datagrundlag indebærer. Det gøres ved at sammenligne perioden 1988-2008 med 1993-2013 med anvendelse af samme metode og korrigerende for data i de enkelte lande, figur 3.

Overordnet er indkomsten vokset hurtigere for de 85 procent laveste indkomster i de 20 år frem til 2013 i forhold til de 20 år frem til 2008, hvorimod væksten for de 15 procent højeste indkomster er lavere.

Det skyldes primært at perioden 1993-2013 nu også indeholder data for en række hurtigt voksende udviklingsøkonomier, som ikke indgik i perioden 1988-2008, samt udviklingen i USA, Europa og Japan efter finanskrisen.

Som Homi Kharas og Brina Seidel skriver: "Two major changes stand out. First, total global growth is much higher in this period than it was in the previous period. This is partly the

result of a larger sample, which now includes several additional rapidly growing low-income countries. However, the higher global growth is also a result of the new period, indicating the sensitivity of the findings in the original elephant curve to cyclical factors at the start and end of the periods considered."

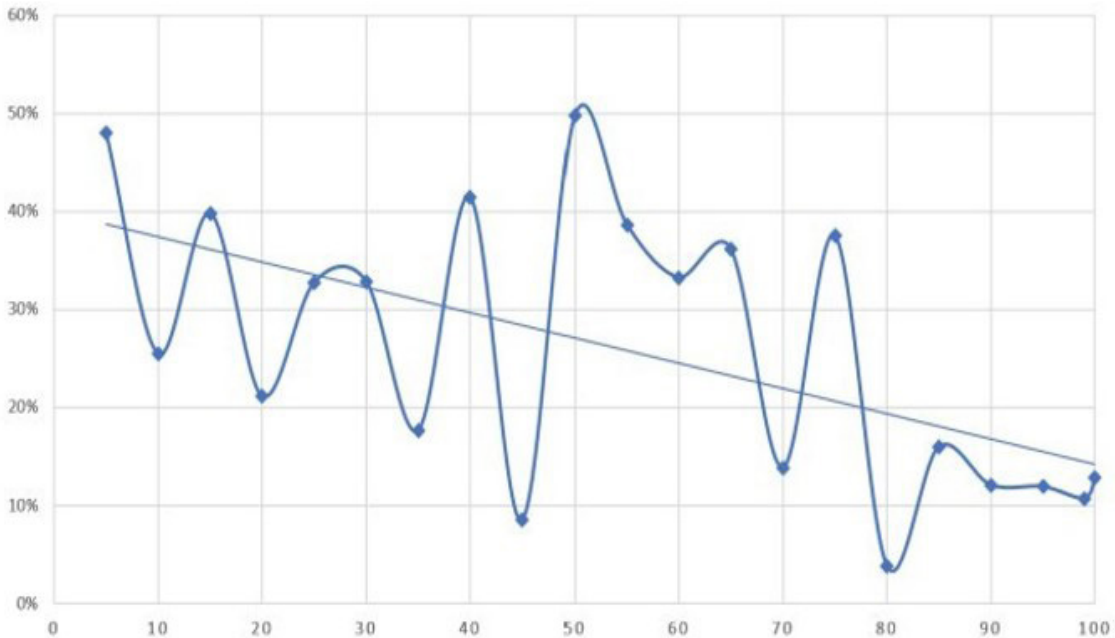
"Second, the trunk of the elephant has disappeared almost entirely. The top 1 percent of the world in 1993 (about 38 million people in our sample) was comprised largely of the richest 10 percent of Americans, as well as Europeans and Japanese. Each of these groups had difficulties: The European inability to recover from the 2008 financial crisis, Japan's lost decade of economic stagnation, and the squeeze on Americans outside the top 1 percent."

Det er i øvrigt et resultat, som der er bred enighed om. Branko Milanovic giver en lignende forklaring i et interview til Oxfam-Ibis i november 2019, der af uforklarlige grunde igen er illustreret ved at medtage den "Beta/foreløbige" version af elefantkurven som Milanovic offentliggjorde i 2012.

Figur 3. To elefanter

Figur 4. "Personlig" (kvasi-anonym) indkomstudvikling, 1993-2013

Hvordan elefanten forsvandt

Alle ovenstående grafer er såkaldt anonyme og tager ikke hensyn til, at sammensætningen i de enkelte intervaller ændrer sig over tid. Det har Homi Kharas og Brina Seidel forsøgt at kompensere for, således at vi får et indtryk af, hvordan indkomstudviklingen reelt var for de grupper, som udgjorde de enkelte deciler i 1993 frem til 2013.

Eks. udgjordes intervallet fra 50 til 54 procent (i alt 280 mio. mennesker i 1993) af 150 mio. kinesere, som befandt sig i 6. decil, det urbane Kina, og 9. og 10. decil på landet i Kina, samt 90 mio. indere i 9. decil (både på landet og urbant); resten kom fra andre udviklingslande.

Kharas og Seidel beregner derefter, hvorledes disse klarede sig over de kommende 20 år uden at skifte indkomstinterval. Og det er jo faktisk sådan, elefantgrafen oftest bruges i den offentlige debat. Nu er der så ikke meget elefantgraf tilbage, som det fremgår af figur 4.

Derimod peger den på, at mennesker som var ekstremt fattige i 1993 oplevede en betydelig økonomisk fremgang. Hvilket naturligvis ikke er overraskende, givet (landlig) kinesisk og indisk dominans i disse grupper i 1993.

Den løftede snabel er helt væk, hvilket skyldes stagnationen i Europa og Japan. Med and-

re ord var de globalt rige *ikke* løbet fra resten. Det skal understreges, at ovenstående figur 4 *ikke* viser reelt personlig indkomstudvikling (af samme grund er der sat gåsetegn omkring personlig), men alene er baseret på, hvordan udviklingen ser ud for de pågældende deciler i 1993, *ikke* dets egentlige medlemmer.

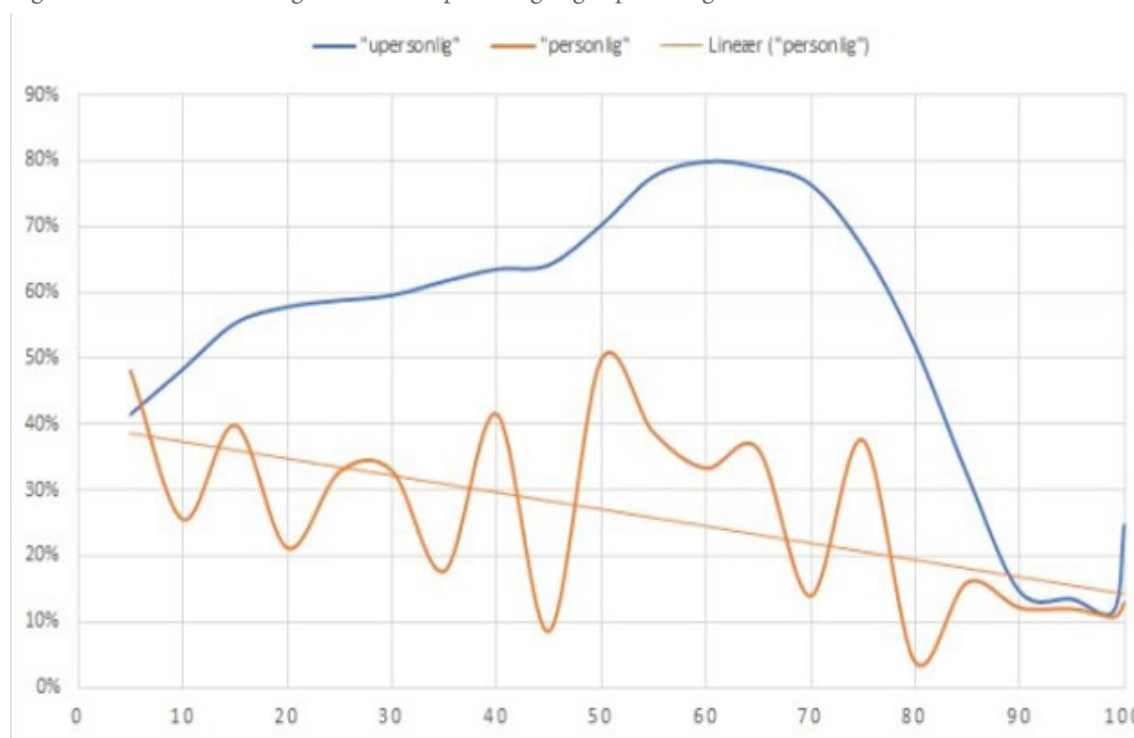
Med hensyn til den "forsvundne" snabel, skal man også være opmærksom på, som Kharas og Seidel også påpeger, at: "these are large aggregates based on survey data, and the global rich and the ultra-rich may still have had handsome income growth. This demonstrates that income and consumption surveys are highly inadequate for the task of measuring top incomes."

Hvad angår "dykket" ved p80, skal det bemærkes, at der ikke indgår nogle japanere eller amerikanere, men at de tre største grupper i p80 er Rusland (10,8 procent), Kina (14,1 procent) og samlegruppen øvrige Europa (Vest-europa) med 18,4 procent. Det giver også et billede af, hvor meget eller rettere hvor lidt vi egentlig kan sige, så snart vi prøver at komme længere ned end blot at se på de overordnede tendenser.

Hovedkonklusionen er, at i forhold til den måde elefantgrafen oftest anvendes i den fortsatte uligheddebat, om det er på den globali-

Figur 5. Indkomstudvikling 1993-2013, "personlig" og "upersonlig"

seringskritiske højre- eller venstrefløj, er den mest af alt et fatamorgana. Sagt med andre ord: Det, man tror man ser, er ikke det, man faktisk ser. En seriøs behandling af data medfører at *elefantsilhuetten forsvinder. Derimod viser grafen en verden, hvor den overordnede tendens er, at de globale indkomster konvergerer. Alle indkomstintervaller har oplevet positiv vækst, omend den lave vækst i Japan og Europa efter finanskrisen slår igennem i den beherskede vækst i de højeste indkomstintervaller.*

Intet tyder altså på, at vi indtil videre har levet i en verden, hvor de allerrigeste stikker af, og de fattigste efterlades i fattigdom, som det ofte fremføres. Alle indkomstintervaller har oplevet fremgang, og de 50 pct. fattigste har oplevet den største fremgang.

Litteratur

Milanovic, Branko (2012): "Global Income Inequality by the Numbers: in History and Now"

Milanovic, Branko (2020): "After the financial crisis: the evolution of the global income distribution between 2008 and 2013".

Lakner, Christoph og Branko Milanovic (2013): "Global Income Distribution From the Fall of

the Berlin Wall to the Great Recession". The World Bank: Policy Research Working Paper 6719.

Milanovic, Branko (2016): "Global inequality: A new approach for the age of globalization".

Corlett, Adam (2016): Examining an Elephant.

Kharas, Homi og Brina Seidel (2018): "The Elephant Chart Revisited"

Smoot-Hawley-toldloven og Den Store Depression

Torben Mark Pedersen

Smoot-Hawley-toldloven er den mest protektionistiske toldlov i USA's historie, og toldforhøjelserne blev vedtaget midt under Den Store Depression i 1930'erne – det værst tænkelige tidspunkt for et protektionistisk indgreb. Smoot-Hawley-toldloven er da også gået over i historien som et skoleeksempel på, hvor galt det kan gå, når al økonomisk rationalitet kastes over bord, og politikere går amok i et misforstået forsøg på at beskytte udvalgte erhverv mod udenlandsk konkurrence og tilgodese deres egne valgkredse. Loven førte – ikke overraskende – til gengældelse fra andre lande, så den fik en negativ effekt på amerikansk økonomi. Smoot-Hawley-loven var dog hverken årsag til krisen i 30'erne eller en hovedårsag til den bølge af protektionisme, der prægede 1930'erne, men den bidrog til at forværre en i forvejen alvorlig, international økonomisk krise.

Smoot-Hawley-toldloven blev vedtaget et år inde i Den Store Depression, og den bidrog til at reducere verdenshandlen midt under en verdensomspændende økonomisk krise, hvor den amerikanske import allerede var faldet dramatisk.

Vedtagelsen af loven var ikke en reaktion på krisen, og den var ikke resultatet af pres fra erhvervslivet. Forslaget om toldforhøjelser var ren symbolpolitik fra den republikanske præsidentkandidat Herbert Hoovers side, der under valgkampen i 1928 ville vise, at han ville hjælpe landbruget, der led under en høj gældsbyrde og faldende verdensmarkedspriser. Højere importtold ville dog ikke afhjælpe landbrugets problemer, og der var heller ikke andre dele af amerikansk erhvervsliv, der havde behov for beskyttelse. I 1928 var amerikansk økonomi nær toppen af en højkonjunktur i det, der i USA var "de brølende tyvere", hvor andelen af husholdninger, der fik elektricitet, radioer, køleskabe, telefoner, symaskiner og biler, voksede eksplosivt. Ledigheden var 3 pct. i 1929, USA havde overskud på handelsbalancen i alle årene

i 1920'erne, og det var kun en relativ lille del af amerikansk erhvervsliv og landbrug, der var udsat for udenlandsk konkurrence.

For eftertiden er Smoot-Hawley-loven kommet til at stå som et skræmmeeksempel på, hvor galt det kan gå, når der går politik i en sag, så lovprocessen får lov til at løbe løbsk med politikere, der går amok i særinteresepolitik, "pork-barrelling" (varetagelse af lokale særinteresser) og log-rolling (studehandel med stemmer). Ingen lyttede til forbrugerinteresser eller til de økonomer, der advarede mod de skadelige effekter af protektionisme.

Forspil

I 1920'erne var det Kongressen, der havde beføjelser til at bestemme toldsatsernes størrelse. Efter indførelsen af indkomstskatten i 1913 var dog told ikke længere en større finansieringskilde for den føderale regering, hvorfor Kongressen begyndte at anvende told til hovedsagelig at beskytte indenlandske erhverv mod udenlandsk konkurrence. Med en import på 4,2 pct. af BNP i 1929, der også inkluderede

råvarer og landbrugsvarer, som USA ikke selv fremstillede, var det begrænset, hvor stor del af amerikansk erhvervsliv, der var udsat for udenlandsk konkurrence.

Republikanere og demokrater

Republikanernes og demokraternes holdninger til frihandel kontra protektionisme afspejlede i høj grad deres valgkredsers økonomiske interesser. Før 1930 var republikanerne overvejende valgt i de nordlige og midtvestlige stater, og de var overvejende protektionistiske dog med visse blandede holdninger i Midtvesten, mens demokraterne, der overvejende var valgt i sydstatene, var imod protektionisme af hensyn til eksporten.

Der tegnede sig et mønster: når republikanerne var ved magten, så hævede de toldsatterne (1883, 1890, 1897, 1909, 1922, 1930), og når demokraterne var ved magten, så sænkede de tolden (1894, 1913). Den republikanske Fordney-McCumber-toldlov fra 1922 havde forhøjet toldsatterne betydeligt, men det skabte færre problemer i 1922, fordi det skete på et tidspunkt, hvor der var høj økonomisk vækst i USA med stigende import.

Kongressen

Som institution var Kongressen biased i retning af varetægelse af landbrugsinteresser. I Senatet havde landbrugsinteresserne altid domineret pga. reglen om to senatorer per stat, men de var også overrepræsenteret i Repræsentanternes Hus pga. den stigende urbanisering, og fordi stemmевægtningen ikke var ændret siden folketællingen i 1920.

Kongressen var også biased i retning af protektionisme pga. den asymmetri i påvirkningen fra de stærke organiserede grupper, der ønskede protektionisme, og de uorganiserede grupper, der som forbrugerne havde fordel af frihandel. Det er en standard public choice indsigt, at når gevinsterne er koncentrerede og omkostningerne spredt,¹ så vanskeliggør det kollektiv handlen: Når gevinsterne tilfalder en lille gruppe af aktører, så har de en stærk økonomisk interesse i at organisere pression for højere told, hvorimod når omkostningerne er spredt og bæres af mange, er det vanskeligt at mobilisere kollektiv handlen til politisk modstand.

¹ Vi finder denne indsigt omtalt i forbindelse med Smoot-Hawley allerede i Schattschneiders bog *Politics, Pressures, and the Tariff* fra 1935, Irwin and Kroszner (1996).

Landbruget i krise

1920'erne var et kritisk årti for amerikanske landmænd, der havde oplevet et voldsomt boom under første verdenskrig, der havde ført til overinvesteringer og en høj gældsbyrde. Mod slutningen af 1920'erne var amerikanske landmænd belastet af overproduktion, fallende landbrugspriser på verdensmarkedet og en høj gældsbyrde. Mange landmænd gik konkurs, og deres landbrugsejendomme røg på tvangsauktion. Således røg 18 pct. af alle landbrug på tvangsauktion mellem 1926 og 1929, Irwin (2011). Med næsten en fjerdedel af arbejdsstyrken beskæftiget i landbruget, kunne Kongressen ikke negligere problemerne i et valgår.

Op gennem 1920'erne havde der været flere overvejelser omkring, hvordan man kunne hæve landbrugspriserne via direkte prisstøtte, som forslaget til McNary-Haugen-loven,² men der kunne ikke opnås bred nok støtte i Kongressen til at få vedtaget noget forslag derom. I 1927 vedtog Kongressen med et flertal fra Midtvesten og Syden loven om landbrugsstøtte, men Coolidge nedlagde veto. Midtvestlige medlemmer af Kongressen reagerede ved at foreslå lavere toldsatter på industrivarer, McMaster resolutionen, der blev vedtaget i senatet med stemmerne 54-34, men i Repræsentanternes Hus blev den forkastet med 183-164. En ny udgave af McNary-Haugen-loven blev vedtaget af Kongressen i begyndelsen af 1928, men Coolidge nedlagde igen veto.

Slået igen vendte de midtvestlige republikanere sig mod den eneste mulighed, der var tilbage: Højere told på landbrugsimport. Da

² McNary-Haugen Farm Relief Act var en plan om at støtte landbruget ved at hæve de indenlandske priser på landbrugsvarer. Regeringen skulle opkøbe hvede, og enten opbevare det eller eksportere det med et tab. Der blev forsøgt i 1924, 1926, 1927 og 1931 at få vedtaget loven, men de tre første gange nedlagde Coolidge veto mod loven. Kilde: Wikipedia.

tolden på landbrugsimport gennemgående var halv så høj som på industriimport, støttede flere landbrugsorganisationer et princip om "tariff equality", hvilket de søgte at opnå gennem en forhøjelse af tolden på landbrugsvarer snarere end gennem en lempelse af tolden på industrivarer.

Problemet var, at toldforhøjelser ikke direkte afhjalp gældsproblemerne eller modvirkede de faldende verdensmarkedspriser, og højere toldsatser ville ikke hjælpe det store antal landmænd, der producerede landbrugsprodukter for eksport. Der var tilmed kun relativt få landbrugsvarer, som bomuld og sukker, hvor importen direkte konkurrerede med den indenlandske produktion. Størstedelen af landbrugsimporten bestod af varer som kaffe og te, som der ikke var nogen eller en meget lille indenlandsk produktion af. Konkurrence fra udlandet var simpelthen ikke noget stort problem.

Valgkampen i 1928

Landbrugets krise blev et vigtigt tema i præsidentvalgkampen i 1928, og begge partier lovede at støtte landbruget. Den republikanske præsidentkandidat, Herbert Hoover, ville gerne demonstrere, at han var landbrugets mand, men af ideologiske grunde afviste han direkte subsidier, og i stedet tilbød han toldforhøjelser for at beskytte landbruget mod udenlandsk konkurrence. Det republikanske program var udfærdiget af kongresmedlem Reed Smoot.

Hoover vandt en jordskredssejr i 1928, og republikanerne fik flertal i begge Kongressens kamre, og da Hoover holdt sin tiltrædelsestale som præsident den 4. marts 1929, erklærede han, at hjælp til landbruget i form af "limited changes in the tariff" ikke kunne udskydes. Han efterspurgte en speciel session i Kongressen for at fremskynde processen, og dagen efter dens åbning sendte Hoover en besked til Kongressen, hvori han efterlyste "an effective tariff upon agricultural products that will compensate the farmer's higher costs and higher standards of living," Irwin (2011, 34). Hoover mente ikke, at Kongressen skulle omskrive hele toldloven men blot hæve satserne for landbrugsprodukter.

Hoover manede også til forsigtighed: "In

determining changes in our tariff we must not fail to take into account the broad interests of the country as a whole, and such interests include our trade relations with other countries. It is obviously unwise protection which sacrifice a greater amount of employment in exports to gain a less amount of employment from imports," Irwin (2011, 35).

Hoover blandede sig ellers ikke i lovgivningsprocessen, der derfor fik lov til at køre af sporet, og det endte med en totalrevision af hele toldloven. Hvordan Hoovers efterlysning af "limited changes" førte til den mest omfattende ændring af toldloven, er en af grundene til, at Smoot-Hawley loven er blevet så berygtet.

Lovprocessen

I 1930'erne var det Kongressens ansvar at fastsætte toldsatser, og det var "House Ways and Means Committee" og Senatets "Finance Committee", der havde ansvaret for handelspolitikken. Præsidenten spillede dengang en mindre rolle end i dag. Ifølge forfatningen skal alle provenuforøgende initiativer begynde i Repræsentanternes Hus, og allerede i januar 1929 – altså før indsættelsen af Hoover i marts – begyndte Husets Ways and Means Committee lovprocessen med høringer. Det vedtagne forslag fra Repræsentanternes Hus blev derefter sendt til Senatet, der også holdt høringer og kom deres deres reviderede forslag. Der var derfor fire afstemninger om Smoot-Hawley loven i Kongressen. Først i Repræsentanternes Hus, dernæst i Senatet, og derefter blev der udarbejdet et kompromisforslag, der så igen skulle godkendes i de to kamre.

Repræsentanternes Hus

Det republikanske kongresmedlem fra Oregon og formand for "House Ways and Means Committee", Willis Hawley, tog allerede i december 1928 initiativ til at udarbejde et forslag til en ny toldlov. I overensstemmelse med partilinjen var der en almindelig forståelse af, at hovedformålet med revisionerne var at imødegå "ubalancerne" i de eksisterende toldsatser og yde en større grad af beskyttelse for landbruget.

Det republikanske flertal i Komiteen udfærdigede loven, som de derefter præsenterede for

Tekstboks 1. Lovgivningsprocessen

1928

3. december: Republikanske medlemmer af House Ways and Means Committee forpligter sig til at påbegynde høringer om en revision af toldloven fra 1922

1929

7. januar – 27. februar: Høringer i Ways and Means Committee

4. marts: Herbert Hoover indsættes som præsident

27. marts: Underkomiteen om toldsatser fremlægger anbefalinger til majoritetsmedlemmer af Ways and Means Committee

9. maj: Ways and Means Committee vedtager og fremlægger loven for Repræsentanternes Hus

28. maj: Repræsentanternes Hus vedtager toldloven

29. maj: Senatet. Loven henvises til Finance Committee.

12. juni – 18. juli: Høringer i Finance Committee.

4. september: Finance Committee fremlægger loven.

4. september – 4. marts 1930: Senatet debatterer i Committee of the Whole

1930

4. marts – 24. marts: Senatet debatterer

24. marts: Senatet vedtager loven

3. april – 28. april: Loven overgår til Conference Committee

9. maj – 24. maj: Anden Conference Committee

13. juni: Senatet godkender komiteens rapport.

14. juni. Repræsentanternes hus godkender komiteens rapport.

17. juni: Præsident Hoover underskriver Smoot-Hawley loven af 1930.

Kilde: Irwin and Kroszner (1996).

mindretallet til godkendelse, og mange har betragtet proceduren som ideal for ”log-rolling”.

Repræsentanternes hus holdt høring med 1.100 individer. Omkring 95 pct. af de hørte efterlyste højere toldsatser. Størstedelen af de hørte var små og mellemstore virksomheder, hvorimod told ikke var nogen vigtig sag for de store virksomheder.

Den 9. Maj 1929 fremlagde Hawley lovfor-slaget for Repræsentanternes Hus, og der var ikke nogen mulighed for debat eller tilføjelser.

Forslaget hævdede 845 toldsatser og sænkede 82 ud af de 2.683 satser i toldloven fra 1922, og tolden på industrivarer blev hævet mere end på landbrugsvarer. Loven blev vedtaget med stemmerne 264-147, og da demokraterne stort set var sat uden for indflydelse i hele proces-sen, fulgte afstemningen overvejende partilin-ger: 244 republikanere og 20 demokrater stemte for, og 12 republikanere og 134 demokrater stemte imod.

Figur 1. Willis C. Hawley og Reed Smoot

Senatet

Loven blev henvist til Senatets "Finance Committee" i maj 1929, hvor republikaneren Reed Smoot fra Utah var formand fra 1923 til 1933. Smoot var den betydeligste ekspert på toldområdet i Kongressen, han var en overbevist protektionist, og af princip var han imod næsten enhver reduktion i nogen toldsats.

Endnu før Senatets Finance Committee begyndte drøftelserne, gav senatorer, der repræsenterede landbrugsinteresser, udtryk for deres vrede over, at Repræsentanternes Hus' lovforslag indeholdt toldforhøjelser på industrivarer og ikke kun på landbrugsprodukter. Det var i strid med præsidentens ønsker, men et forslag om at begrænse toldforhøjelserne til landbrugsprodukter faldt med en enkelt stemmes flertal den 17. juni 1929 – med stemmerne 38 for (13 R, 25 D) og 39 imod (32 R, 7 D).

Senatets "Finance Committee" holdt høringer med over tusind vidner, og i begyndelsen af september fremlagde de deres forslag, der hævdede 177 sats og sænkede 254 sats i forhold

til forslaget fra Repræsentanternes Hus.

Forhandlingerne i Senatet skulle imidlertid vise sig vanskelige og trak i langdrag. Mens Senatet debatterede toldloven, krakkede aktiemarkedet i oktober 1929, og krakket forværrede den recession, der allerede var i gang, Pedersen (2018, 21).

Der opstod en demokratisk opposition i Senatet mod toldforhøjelserne på industrivarer, og i løbet af de fem måneder fra oktober 1929 til marts 1930 mistede det republikanske lederskab kontrollen over processen. Oppositionen, der arbejdede fra Senatets "Committee of the Whole", genskabte toldloven som en landbrugstoldlov, og hundredvis af tilføjelser blev foreslået og vedtaget.

Loven overgik til gulvet i Senatet i marts 1930, og Smoot benyttede lejligheden til at sætte et kontraangreb ind for at genindføre mange af de toldforhøjelser, som var blevet fjernet i Senate Committee of the Whole, men slutresultatet blev et lovforslag med 620 satsforhøjelser og 202 satsnedsættelser, så Senatet sænkede

altså flere toldsætter, end de hævdede. Den 4. marts 1930 var Senatets forslag færdigt, og den 24. marts blev det vedtaget med stemmerne 53-31 med 46 republikanere og 7 demokrater for, og 5 republikanere og 26 demokrater imod.

Kompromis

I april 1930 mødtes ledere af Senatet og Repræsentanternes Hus for at udarbejde et fælles lovforslag, og der blev nedsat en ”konference komite”, der skulle forene de to versioner, hvilket overvejende skete ved at hæve toldsætserne til det højeste niveau i en af de to versioner. Forslaget endte med 887 satsforhøjelser og 235 satsnedsættelser, heraf blev 75 mindre varegrupper overført til den toldfrie liste.

Den 13. juni 1930 vedtog Senatet den fælles lov med to stemmers flertal, 44-42 (39 R og 5 D for, og 11 R og 30 D imod). Dagen efter blev loven vedtaget i Repræsentanternes hus med stemmerne 222-153, (208 R og 14 D for, 20 R og 132 D) imod, Irving and Kroszner (1998).

Smoot-Hawley loven var enestående på flere punkter. Selve lovprocessen var meget langvarig, og loven var på over 200 sider og specificerede toldsætter for 3.300 forskellige varegrupper og var dermed mere omfattende og kompleks end nogen tidligere toldlov.

Hawley-Smoot eller Smoot-Hawley?

Som formænd for de ansvarlige kommitteer var Hawley og Smoot i fællesskab ansvarlige for gennemførelsen af loven i Repræsentanternes Hus hhv. i Senatet, og ifølge sædvane ville rækkefølgen af behandlingen af lovforslaget, først i Repræsentanternes Hus og dernæst i Senatet, tilsige, at loven skulle døbes Hawley-Smoot loven, men Smoot spillede en så stor rolle i gennemførelsen af loven, at samtiden kaldte den for Smoot-Hawley-loven, hvilket Smoot ikke var utilfreds med.

Kritik af toldloven

Offentlighedens reaktion på Smoot-Hawley loven var overvejende negativ. Et survey af 343 avisledere i 43 stater viste, at et stort flertal ikke mente, at loven var i nationens interesse, heriblandt 45 pct. af republikanske aviser, Irwin (2011, 83). Loven blev kritiseret for at være skrevet og betalt af industriens lobbyister, for

ikke at hjælpe landbruget, for at skade eksporten og for at få en negativ effekt på økonomien som helhed.

Journalisten Walter Lippmann kaldte den for “a wretched and mischievous product of stupidity and greed,” Irwin (2011, 86), og en række ledere af banker og finansielle institutioner mindede Hoover om, at USA var blevet en kreditornation under første verdenskrig, og at andre lande kun kunne betale deres krigsgæld til USA, hvis de fik lov til at tjene fremmed valuta via eksport, hvorfor Smoot-Hawley loven kunne destabilisere det finansielle system.

Økonomernes protest

Tidligt i maj 1930 offentliggjorde en gruppe økonomer anført af Irving Fisher, Paul Douglas, Frank Taussig m.fl. en erklæring underskrevet af 1.028 økonomer fra 179 colleges og universiteter, der kaldte loven for en fejltagelse. Erklæringen kom på forsiden af New York Times den 5. maj 1930 og blev livligt kommenteret i medierne, figur 2.

Økonomerne argumenterede for, at amerikanske producenter ikke havde behov for større toldbeskyttelse. Amerikansk industri leverede allerede over 96 pct. af industrivarer til det amerikanske marked, og amerikanske producenter eksporterede mere, end der blev importeret. Højere toldsætter ville blot øge forbrugerpriserne og føre til højere profitter for effektive virksomheder, hvilket ville føre til en forøgelse af produktionen blandt mindre produktive virksomheder med det resultat, at gennemsnitsproduktiviteten ville falde. Størstedelen af arbejderne, der ikke producerede varer, der blev beskyttet, ville tabe pga. stigningen i forbrugerpriserne, og landmændene ville blive ramt ved at blive tvunget til at betale højere priser for industrivarer. Eksporten ville blive ramt, fordi under guldstandard kunne andre lande kun importere, såfremt de også kunne eksportere, hvis de ikke skulle risikere en udstrømning af guld. Endelig ville højere toldsætter uundgåeligt føre til utilfredshed i udlandet og presse andre lande til at hæve deres toldsætter.

Forespurgt om sit syn på økonomernes protest svarede Hawley ”My opinion of it cannot be printed,” Irwin (2011, 85).

Figur 2. Forsiden på New York Times d. 5. Maj 1930

Præsident Hoovers godkendelse

Da Kongressen havde vedtaget Smoot-Hawley loven, skulle den ratificeres af præsident Hoover, der havde forholdt sig passivt under hele lovprocessen. Hoover var utilfreds med loven, men han skulle have taget lederskab over det republikanske parti i lovprocessen og have tilkendegivet, hvad han ønskede. I stedet for en mindre revision af toldsætter på landbrugsvarer, var det nu endt med en omfattende revision af hele toldloven, og da først Senatet og Repræsentanternes Hus havde vedtaget loven, var løbet kørt. Det ville have været noget nær en politisk umulighed for Hoover at nedlægge veto, idet det ville have kostet ham alle de republikanske støtter i Kongressen.

Da det Hvide Hus den 14. juni meddelte, at præsidenten ville underskrive loven, faldt aktiemarkedet den næste dag med 1,16 pct. Præsident Hoover underskrev loven den 17. juni 1930, og den trådte ikraft dagen efter.

Politiske unoder

Der lå ikke noget økonomisk rationale bag fastsættelsen af toldsætterne. Ændringer i toldsætterne havde kun lidt at gøre med det gamle republikanske mål om at sætte toldsætterne,

så de ligestillede produktionsomkostningerne i USA og udlandet. Hvor Toldkommissionen viste, at en 31 pct. told på importerede dåse-tomater ville ligestille produktionsomkostningerne, valgte Kongressen en toldsats på 50 pct. Republikanerne droppede princippet om "differences in costs of production" til fordel for et vagt princip om "differences in conditions of competition", der kunne betyde hvad som helst, Irwin (2011, 95).

Noget af det ironiske ved Smoot-Hawley loven var, at den ikke var resultatet af pres fra særinteressegrupper. Fremstillingserhvervene havde ikke stillet krav om beskyttelsestold i 1928-29, og landbruget havde ingen større interesse i det, men så snart døren blev åbnet for ændringer i toldsætter, så var der grupper – især små og mellemstore producenter – der var mere end glade for lejligheden til at opnå beskyttelse mod udenlandsk konkurrence. Det var et eksempel på rent-seeking: processen at søge at opnå økonomiske gevinster gennem påvirkning af politiske beslutninger, der ikke i sig selv skaber nogen værdi. Rent-seeking resulterer i økonomisk ineffektivitet gennem en misallokering af ressourcer og destruktion af velstand.

Pork-barrelling

”Pork-barrelling” er en amerikansk betegnelse for at få en andel i offentlige udgifter for at varetage lokale særinteresser på bekostning af de fælles interesser.³ Her er betegnelsen anvendt om at sikre toldbeskyttelse af lokale erhverv, der kan være i strid med interesser i resten af landet. Som et eksempel på varetagelse af regionale særinteresser kan nævnes, at selv om importen af hvide kartofler kun udgjorde 1,24 pct. af forbruget af kartofler i USA, så forsvarede repræsentant Carroll Beedy (R-ME) den højere told på importerede kartofler, fordi det varetog interesserne hos en lille gruppe producenter i hans valgkreds: “I am espousing no local issue. It is true that the tariff in many instances is a local issue. But the inadequately protected American potato is a nation-wide issue”, udtalte han, Irwin (2011, 94). Det var så ikke helt sandt.

Logrolling

Der er en række økonomiske studier, der har lagt vægt på det partimæssige aspekt af vedtagelsen af loven, og fordelingen af stemmer på de to partier enten for eller imod synes at bekræfte det synspunkt. At der bliver stemt langs partilinjer udelukker imidlertid ikke *logrolling*,⁴ handel med stemmer. Logrolling foregår ved, at en repræsentant *A* aftaler med *B* at stemme for en toldsats, som repræsentant *B* ønsker af hensyn til sit politiske bagland, hvis *B* til gengæld vil stemme for en toldsats, som *A*

³ En definition af “pork-barrel politics” lyder: “instances in which ruling parties channel public money to particular constituencies based on political considerations, at the expense of broader public interests.” I denne betydning stammer ordet fra 1873, men henvisninger til “pork” om offentlige udgifter var kendt tidligere. Ordet “pork-barrel” stammer fra før borgerkrigen, når slaver fik en tønde saltet flæsk. Kilde: Wikipedia

⁴ “Logrolling” er betegnelsen for en quid pro quo aftale, hvor den enes tjeneste gengældes af den anden. Betegnelsen stammer fra den amerikanske “frontier”, hvor naboer hjalp hinanden med at transportere træstammer tilbage til gården, når de havde fældet en masse træ. Den amerikanske frontier-man og medlem af kongressen i 1825, Davy Crockett, var en af de første til at anvende betegnelsen om politiske tjenester, iflg. Wikipedia.

ønsker af hensyn til sit bagland.

Allerede under debatterne i 1930 var der mistanke om udbredt logrolling. Senator Wash (D-MA) udtalte om tømmer, at “if logrolling, which is the trading of votes, is not here, then some other invisible influence has brought about a shifting of votes and reversals of judgment that is unparalleled in the history of legislation.” Senatorens udtalelser er citeret i Irwin and Kroszner (1996), der giver andre eksempler.

Irwin and Kroszner (1996) opstiller en økonomisk model for estimation af effekten af logrolling i senatet, hvor reglerne gjorde det lettere at bedrive log-rolling, og hvor Husets lovforslag blev ændret 1200 gange, Eichen-green (1986). Irwin and Kroszner skriver, at resultaterne “strongly support the existence of log-rolling coalitions between sugar and glass and between lumber and oil.”

Manglen på politisk opposition

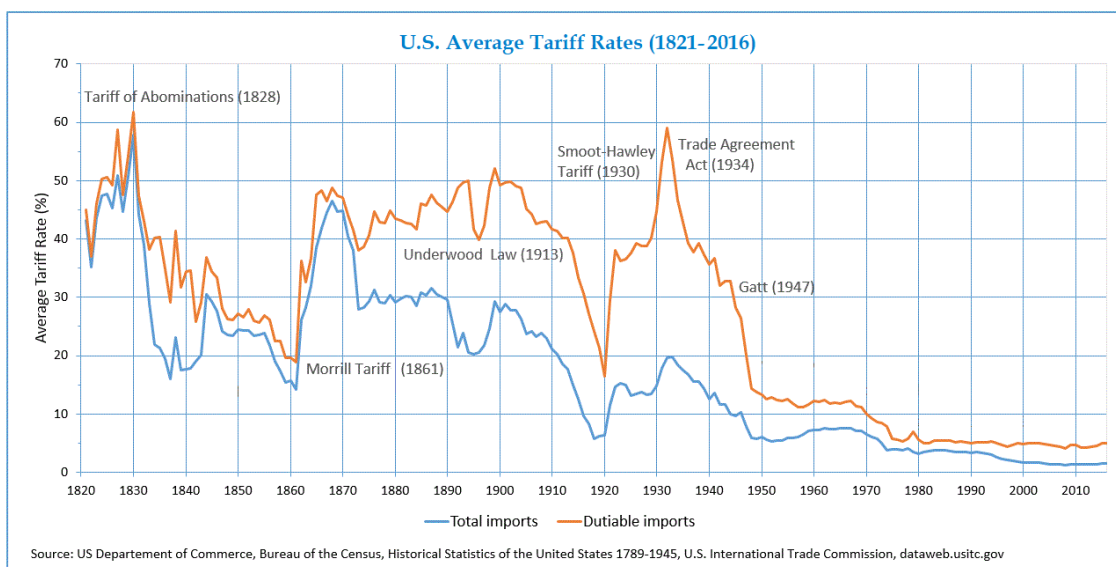
Når lovprocessen i så høj grad fik lov til at blive drevet af særinteresser, så skyldes det også manglen på en organiseret politisk opposition uden for Kongressen, og i udvalgene blev kun producenter og lobbyister inviteret og ikke forbrugerinteresser.

Det er det klassiske kollektiv handlings problem: det er vanskeligt at organisere kollektiv handlen, når der er mange små interessenter, der hver især kun har udsigt til en lille gevinst ved at handle kollektivt, men hvor det ville være omkostningsfuldt for den enkelte at organisere en modstand mod protektionismen. I den situation vil det ikke være økonomisk rationelt at påtage sig opgaven, og det er derfor svært at organisere en kollektiv modstand pga. problemer med gratisrytteri (*free riding*). Små grupper som erhvervsdrivende vil omvendt ofte have et stærkt økonomisk incitament til at handle kollektivt for at lobbye for højere toldsats, fordi gevinsterne er koncentreret på få.

Rational ignorance

Når der ikke er større offentlig opmærksomhed omkring og modstand mod protektionisme, så kan det forklares med, at “the typical citizen is usually ‘rationally ignorant’ about public affairs.” Olson (1982, 26). De fleste bor-

Figur 3. Gennemsnitlige toldsatsler i USA, 1821-2016

gere bruger det meste af deres tid på deres private gøremål, og især i lande, hvor staten fylder lidt, kan det være rationelt ikke at bruge megen tid på at følge med i politik.

Størrelsen af toldforhøjelserne

Økonomer har været uenige om, hvor meget de gennemsnitlige toldsatsler blev hævet med Smoot-Hawley-loven. Beregninger af de gennemsnitlige toldsatsler og af toldprovenuet fra importen i kvartalerne omkring toldforhøjelsen peger på en gennemsnitlig toldforhøjelse på fortoldede varer på omkring 18 pct. eller 6,4 procentpoint fra 38,4 til 45,4 pct. Da mange toldsatsler forblev uændrede, var der mange toldsatsler, der blev forhøjet med langt mere end 18 pct., Irwin (1998; 2011, 105).

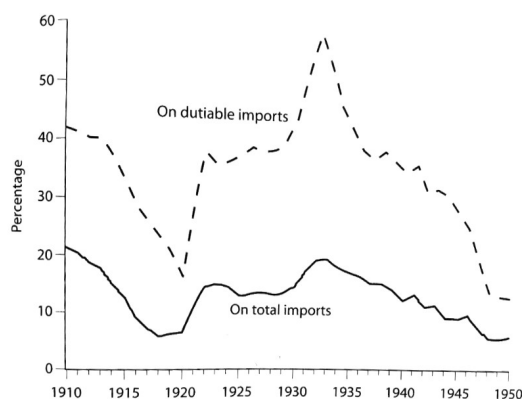
Historisk var Smoot-Hawley-toldforhøjelserne ikke ekstreme, og isoleret set var de markant lavere end Fordney-McCumber tolden i 1922, figur 3.

Toldforhøjelserne endte dog med at blive markant højere, fordi omkring to tredjedele af toldsatslerne var nominelle, altså et fast beløb i dollar og ikke en procent af prisen. Da deflationen satte ind under Den Store Depression, førte det til en kraftig forøgelse af den reale værdi af tolden. Man kan derfor se, at det ikke var i 1930 men i årene efter, at den effektive told steg mest, figur 3.

Hvor Smoot-Hawley-loven forhøjede den

gennemsnitlige told med ca. 18 pct., der førte deflationen til en forhøjelse på omkring 30 pct. Deflationseffekten ville naturligvis også være opstået uden vedtagelsen af Smoot-Hawley loven. Figur 4 viser, at de gennemsnitlige toldsatsler stiger markant fra 1930 til 1933.

Figur 4. Gennemsnitlige toldsatsler

Kilde: Irwin (2011, 107)

Deflationen betød, at importpriserne faldt med omkring 50 pct. fra 1929 til 1932, 18 pct. i 1930 og 22 pct. i 1931 og 1932.

De samfundsøkonomiske konsekvenser i USA

Der er bred enighed blandt økonomer om, at Smoot-Hawley-toldloven kun havde en begrænset negativ effekt på amerikansk økonomi,

og at den på ingen måde var nogen væsentlig årsag til den økonomiske nedtur frem til 1933, hvor BNP faldt med omkring 25 pct.

Import

Effekten på importen var også begrænset. For det første svarede de ca. 18 pct. forhøjelse af de gennemsnitlige todsatser til 6,4 procentpoint, og for det andet var det kun omkring en tredjedel af amerikansk import, der var toldbelagt, og toldfriheden omfattede både råvarer og forbrugsvarer. Resultatet blev en reduktion i importen af toldpålagte varer på omkring 15 pct. svarende til et samlet fald i værdien af importen på ca. 5 pct.

Effekten på importen af Smoot-Hawley var også mindre end effekten af den deflationsdrevne toldforhøjelse, og den var lille sammenlignet med det efterfølgende kollaps i verdenshandlen, der primært var drevet af faldende indkomster. Importen til USA faldt med 40 pct. mellem 1929 og 1932, og faldet i importen var markant større end faldet i BNP, der var på omkring 25 pct. i samme periode, figur 5. Som et resultat deraf faldt importen som an-

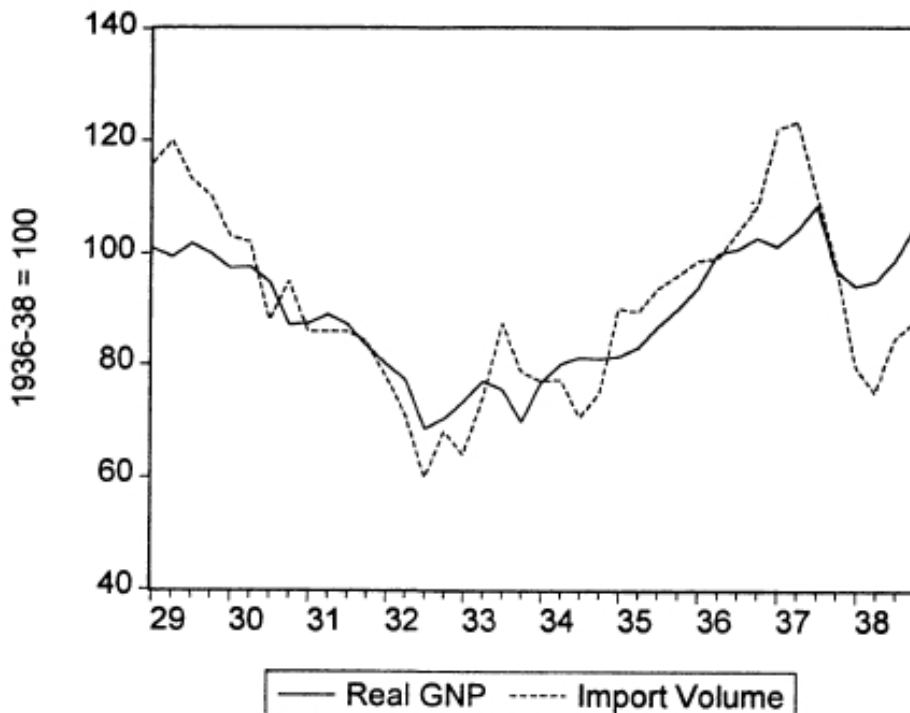
del af BNP fra 4,2 pct. i 1929 til 2,3 pct. i 1932. Smoot-Hawley loven tegner sig kun for 10-13 pct. af faldet i importen i denne periode, Irwin (2011, 113-14).

Faldet i importen var dog mindre end faldet i eksporten, så samlet set fik udenrigshandlen en negativ effekt på amerikansk økonomi i de afgørende kriseår, 1930-33.

Gengældelse

Ved tidligere toldforhøjelser havde der sjældent været tale om gengældelse, men i 1930, hvor Europa stadig led under efterverne fra første verdenskrig, hvor USA var blevet verdens ubestridte største økonomi, og hvor USA var blevet den store kreditnation, fik amerikansk økonomisk politik langt større effekt på andre lande end tidligere, og da de nu hævdedes todsatserne under en økonomisk krise, hvor eksporten til USA allerede var faldet, var der lagt op til gengældelse. Alene fra september til december 1929 faldt værdien af den amerikanske import med 20 pct., Kindleberger (1973, 125). Og da USA var den store kreditnation, var importnedgangen et stort problem for de lande på guldstandarden, der kæmpede med

Figur 5. US real BNP og import mængder, 1929-1938

Kilde: Irwin (1998)

at tilbagebetale deres krigsgæld og import fra USA. Det satte de andre lande under pres for at undgå en udstrømning af guld.

På den baggrund var det naivt af republikanerne i Kongressen at tro, at Smoot-Hawley-lovens toldforhøjelser ikke skulle blive mødt med gengældelse, og allerede før den endelige vedtagelse i juni 1930 modtog den amerikanske regering skarpe protester fra såvel udenlandske regeringer som udenlandske erhvervsinteresser, hvilket burde have fået dem til at overveje muligheden af udenlandsk gengældelsestold. Demokraterne argumenterede med, at den mulige gengældelse fra fremmede lande var endnu en grund til at opponere mod Smoot-Hawley-loven. Det afviste republikanerne i Kongressen imidlertid, og de insisterede på, at toldpolitik var et indenlandsk anliggende, som ingen andre skulle blande sig i: "The tariff is a domestic matter, and an American tariff must be framed and put into force by the American Congress and administration" udtalte Smoot i september 1929, Irwin (2011, 149). Det var imidlertid ikke noget, republikanerne i Kongressen havde nogen kontrol over.

Den direkte gengældelse var begrænset til få lande, men den fik alligevel en mærkbar effekt på amerikansk eksport, især pga. faldet i eksporten til Canada, Milder (1999), Eighengreen and Irwin (2010).

Canada og Cuba var de to lande, der blev hårdest ramt af Smoot-Hawley-loven. Omkring 43 pct. af Canadas eksport gik til USA, og eksporten udgjorde 26 pct. af Canadas BNP. Omkring 18 pct. af USA's eksport gik til Canada, så Canada var også et vigtigt marked for USA. I Canada var de oprørte over toldforhøjelserne, og under valgkampen i juli 1930 blev handelspolitik det store tema. Canada reagerede ved at nedsætte tolden på varer fra det britiske imperium og forhøje tolden på 16 vareregrupper importeret fra USA, der repræsenterede 30 pct. af USA's eksport til Canada. Da de konservative vandt valget over den siddende regering, vedtog de i september 1930 toldforhøjelser på en lang række varer, de primært importerede fra USA. Resultatet blev et dramatisk fald i den amerikanske eksport til Canada, og den samlede amerikanske eksport faldt med 4 pct. alene som følge af Canadas gengældelse,

Irwin (2011, 158). Da Smoot-Hawley loven kun havde reduceret amerikansk import med 5 pct., var effekten af toldforhøjelserne på handelsbalancen næsten elimineret alene pga. Canadas gengældelse.

Cuba blev også hårdt ramt af forhøjelsen af sukkertolden, der førte til et fald i Cubas BNP på omkring 10 pct., Irwin (2011, 162), og som i Canada fik det politiske konsekvenser, idet den pro-amerikanske regering blev fjernet fra magten ved revolutionen i 1933.

I Europa var vreden også stor over de amerikanske toldforhøjelser. USA havde oplevet en højkonjunktur i 1920'erne og havde haft overskud på handelsbalancen, mens de europæiske lande kæmpede med at komme på fode igen efter krigen. Eksport til USA var afgørende for at tjene dollar til at tilbagebetale gæld og import fra USA.

De europæiske landes mulighed for gengældelse var begrænset pga. "most-favored nation" (MFN) aftalen med USA, så de ikke måtte diskriminere mod USA. Der var dog måder at omgå det på. De kunne indføre højere told på enkelte produkter som biler, barberblade og symaskiner, der næsten udelukkende blev importeret fra USA, de kunne også indføre handelsrestriktioner begrundet i sundhed, og kun tre dage efter vedtagelsen af Smoot-Hawley indførte England et forbud mod import af bestemte typer æbler fra USA af hensyn til folkesundheden, ligesom Argentina begrænsede importen af amerikanske æg. Kvantitative restriktioner var også undtaget fra MFN-reglerne.

Under udarbejdelsen af Smoot-Hawley-loven var repræsentanter for bilindustrien bekymrede for, om de skulle blive ramt af en udenlandsk gengældelsestold. Henry Ford fortalte Hoover, at loven var "an economic stupidity", og Alfred Sloan fra General Motors advarede Hoover om, at bileksporten risikerede at blive ramt af højere udenlandske toldsatser, der ville få en negativ effekt på amerikansk økonomi.

Frankrig indførte højere told på importerede biler fra juni 1930, og fra midten af 1931 indførte Frankrig en række importbegrænsninger. Spanien forhøjede også tolden på importerede biler i juli 1930 med Wais-toldloven,

der var direkte rettet mod USA, og den amerikanske bilekspport til Spanien faldt med 94 pct., medens importen af britiske, tyske og canadiske biler forblev uændret, Irwin (2011, 168), Milder (1999). Biler var en hovedeksportvare fra USA til Italien, hvor Fiat ellers dominerede markedet. Mussolini truede USA med gengældelse og indførte en særtold på biler i juni 1930, og i september blev der indført højere told på importerede radioer, radioudstyr og landbrugsmaskiner. USA's andel af Italiens import faldt fra 18 pct. i 1929 til 11 pct. i 1935.

Schweiz blev hårdt ramt på toldforhøjelser på ure, der ikke alene var den største eksportvare men også en kilde til national stolthed. Schweiz havde gjort alt, hvad de kunne for at få fritaget deres produkter fra told, men forgæves, og eksporten af ure til USA faldt med 48 pct. fra april til september 1930. Det førte til en uformel forbrugerboykot af amerikansk producerede varer, og importen fra USA faldt med 30 pct. i 1930, hvor importen som helhed kun faldt med 5 pct. Import fra USA som andel af den samlede import faldt fra 9 pct. i 1928 til 6 pct. i 1935.

Verdensomspændende protektionisme i 1930'erne

Vedtagelsen af Smoot-Hawley-loven var ikke en hovedårsag til den bølge af protektionisme, der kom til at præge 1930'erne, og som bidrog til det voldsomme fald i verdenshandlen, men den bidrog til at forværre handelserelationerne mellem landene, og førte til spredningen af diskriminerende handelspolitikker, der er særlig skadelige.

Det var først og fremmest den finansielle krise og sammenbruddet af guldstandarden, der førte til protektionisme. Det begyndte med en bankkrise i Østrig i maj 1931. Den østrigske bankkrise smittede og skabte bankkriser i Ungarn og forstyrrede international långivning og kapitalbevægelser. Tyskland var afhængig af udenlandske lån, og likviditetskrisen førte til et stormløb på den tyske mark og store udtræk fra tyske banker. For at hindre udstrømningen af guld, indførte den tyske regering valutakontrol. Østrig, Ungarn og Chile indførte også valutakontrol.

England blev ramt af likviditetskrisen i

august måned, og i september førte likviditetsproblemerne for Bank of England til, at England blev tvunget til at gå fra guldet, og pundet deprecierede med 25 pct. i løbet af få dage.

Da England gik fra guldet, blev hele det internationale monetære system undermineret. Femogtyve lande fulgte England i løbet af kort tid, hovedsagelig i imperiet, de skandinaviske lande, en række østeuropæiske lande samt vigtige samhandelspartnere som Argentina, Ægypten og Portugal. En lang række lande som Uruguay, Colombia, Grækenland Tjekkosllovakiet, Island, Bolivia, Jugoslavien, Østrig, Argentina, Belgien, Norge og Danmark indførte valutakontrol og handelsrestriktioner.⁵ Frankrig reagerede på den engelske devaluering ved måneden senere at indføre en 15 pct. særtold på engelske varer, og de begyndte at indføre importkvoter, så to tredjedele af fransk import var kvotebelagt i 1936.

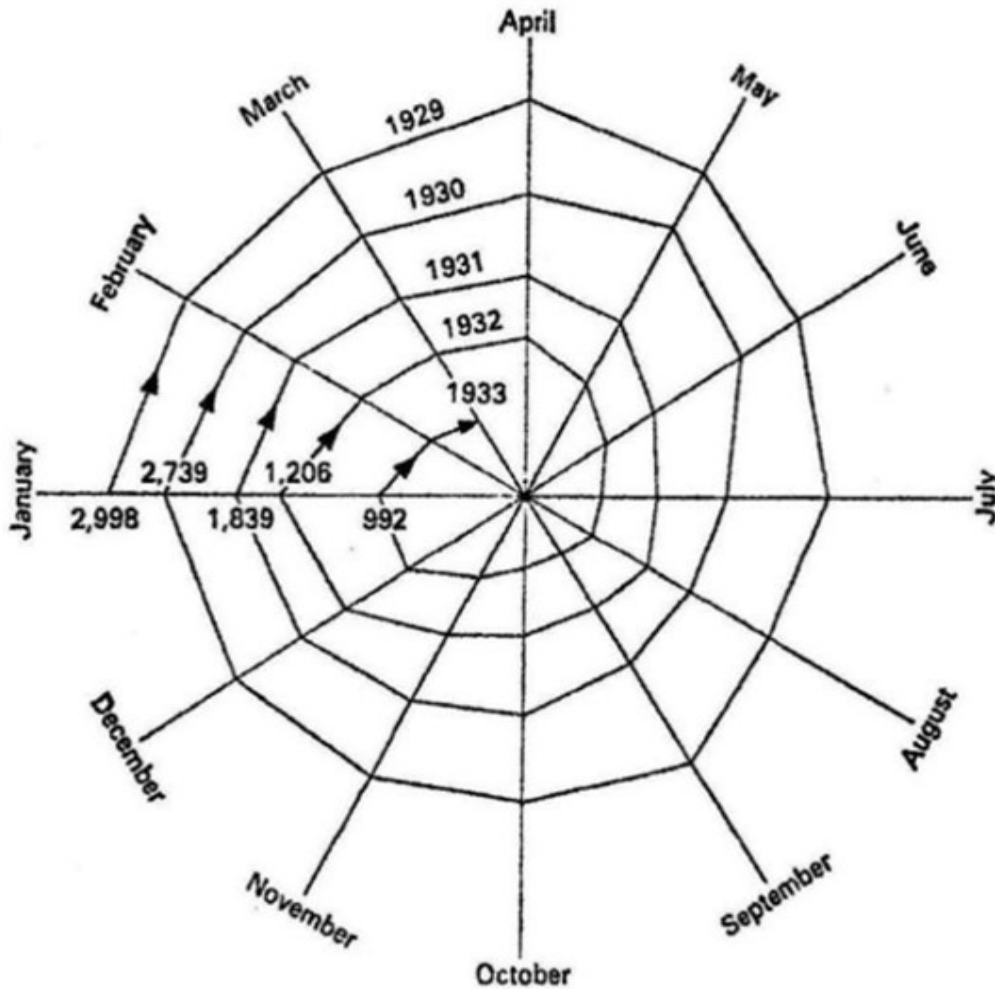
England ændrede også sin handelspolitik fra at være bannerfører for frihandel til protektionisme. I Februar 1932 vedtog England "Import Duties Act", der indførte en 10 pct. told på de fleste varer med undtagelse af varer fra imperiet, og i august 1932 indførte England og dets kolonier på en konference i Ottawa en "imperie præference" for at begunstige handlen med lande i det britiske imperium: Canada, Australien, New Zealand, Indien, Sydafrika m.m. Imperiepræferencen ramte amerikansk eksport til Canada.

Spredningen af handels- og valutarestriktioner førte til et fald i verdenshandlen på 16 pct. fra tredje kvartal 1931 til tredje kvartal 1932. Også den amerikanske eksport faldt kraftigt. Fra 1929 til 1932 faldt verdens import med 25 pct., men import fra USA faldt med 49 pct.

Verdenshandlen trak sig sammen nærmest måned for måned frem til marts 1933, figur 6.

⁵ Som en stor landbrugseksportør blev Danmark hårdt ramt af landbrugsprotektionismen, og Danmark indførte valutakontrol. I slutningen af 1931 var 95 pct. af værdien af Danmarks import underlagt restriktioner. Danmark gik fra at være et af de mest liberale lande i Europa på det handelspolitiske område til et land, hvor der var en større regulering af det økonomiske liv end i noget andet land, muligvis med undtagelse af Tyskland, Eichengreen and Irwin (2010).

Figur 6. Kontraktionen i verdenshandlen, januar 1929 til marts 1933, mia. US dollar

Kilde: Kindleberger (1973, 172).

Omkring halvdelen af faldet i verdenshandlen er blevet tilskrevet forhøjede handelsbarrierer, Irwin (2011). Resten skyldes faldet i indkomster.

Det var først og fremmest de lande, der forblev længst på guldstandarden, der greb til protektionistiske tiltag. Lande, der tidligt opgav guldstandarden, oplevede typisk kun en mildere recession og tidligere genopretning, hvorimod de lande, der forblev længst på guldstandarden, som USA og Frankrig, blev hårdt ramt af krisen. For lande, der forblev på guldstandarden, stod valget mellem at opgive guldindløseligheden eller indføre valuta- eller handelsrestriktioner for at forhindre en stor udstrømning af guld til de lande, der opgav guldstandarden, og hvis valutaer devaluerede. Den stædighed, hvormed nogle lande holdt

fast i guldstandarden, er en del af forklaringen på spredningen af protektionisme i 1930'erne, Eichengreen and Irwin (2010).

Det politiske efterspil

Ved valget i 1932 blev demokraternes kandidat, Franklin Roosevelt, valgt til præsident med en jordskredssejr, og alle republikanere i kongressen, der var på valg, havde svært ved at blive genvalgt. Både Smoot og Hawley tabte deres sæder i Senatet hhv. Repræsentanternes Hus, og demokraterne vandt både præsidentposten, Huset og Senatet.

Det gav demokraterne muligheden for at revidere amerikansk handelspolitik, og Roosevelt havde da også kritiseret Smoot-Hawley skarpt under valgkampen. Med en høj arbejdsløshed og dyb økonomisk krise var han

imidlertid utilbøjelig til unilateralt at sænke toldsatserne, og i stedet tog udenrigsminister Cordell Hull initiativ til at forhandle bilateralt med andre lande om at sænke toldsatserne. I 1934 vedtog Kongressen the Reciprocal Trade Agreements Act, der delegerede magt til præsidenten til at ændre toldsatserne op eller ned med 50 pct. i sådanne handelsforhandlinger.

Op gennem 1930'erne lykkedes det at indgå handelsaftaler med mere end et dusin lande om at sænke toldsatserne, og de aftaler omgjorde stort set effekten af Smoot-Hawley-loven. Efter opgivelsen af guldstandarden begyndte de fleste lande at sænke deres toldsatser og/eller fjerne importkvoter og valutarestriktioner.

Afslutning

Smoot-Hawley-toldloven var en af de mest protektionistiske love i USA's historie, den blev gennemført midt under Den Store Depression og bidrog den til at forværre den internationale krise. Selv om toldloven var skadelig, og timingen katastrofal, var dens bidrag til den faldende verdenshandel i 1930'erne og til forværringen af krisen dog beskeden. Friedman (2006) har udtalt, at "I think the Smoot-Hawley tariff was a bad law. I think it did harm. But the Smoot-Hawley tariff by itself would not have made one quarter of the labor force unemployed."

Det værste er måske næsten, at der ikke var nogen god grund til at forhøje toldsatserne. Højere toldsatser ville ikke afhjælpe landbrugets gældsproblemer og problemer med faldende verdensmarkedspriser, og de omfattende toldforhøjelser endte med at sænke den effektive beskyttelse for landbruget, Irwin (2011, 96). De endte også med at skade amerikansk økonomi som helhed.

Litteratur

Dye, Alan and Richard Sicotte (2005): "The Institutional Determinants of the Smoot-Hawley Tariff," Working Paper, February 2005.

Eichengreen, Barry (1986): "The political economy of the Smoot-Hawley tariff" NBER WP No. 2001.

Eichengreen, Barry and Douglas A. Irwin (2010): "The Slide to Protectionism in the Great De-

pression: Who Succumbed and Why?" *The Journal of Economic History* 70, 871-897.

Friedman, Milton (2006): "'Free to Choose': A Conversation with Milton Friedman." <https://imprimis.hillsdale.edu/emfree-to-chooseem-a-conversation-with-milton-friedman/>

Irwin, Douglas A. (1998): "The Smoot-Hawley Tariff: A quantitative Assessment" *The Review of Economics and Statistics* 80 (2), 326-34.

Irwin, Douglas A. (2011): *Peddling Protectionism. Smoot-Hawley and the Great Depression*. Princeton.

Irwin, Douglas A. and Randall S. Kroszner (1996): "Log-rolling and economic interests in the passage of the Smoot-Hawley tariff." *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy* 45, 173-200.

Kindleberger, Charles P. (1973): *The World in Depression 1929-1939*. Berkeley.

Madsen, Jakob B. (2001): "Trade Barriers and the collapse of World Trade During the Great Depression." *Southern Economic Journal* 67 (4), 848-68.

Milder, Mark (1999): "Parade of Protection: A Survey of the European Reaction to the Passage of the Smoot-Hawley Tariff Act of 1930", *Major Themes in Economics* 1, 3-26.

Olson, Mancur (1982): *The Rise and Decline of Nations*. New Haven, Yale University Press.

Pedersen, Torben Mark (2018): "Guldstandarden, Frankrig og Den Store Depression" *LIBERTAS* nr. 66, 11-34.

Vores frihed er afhængig af kulturen

Malene Møller Hall*

Efterhånden kan det dårligt være gået nogens næse forbi, at vi mennesker har brug for frihed. Frihed fremmer selvstændighed, ansvar og gode borgere. Men der synes at mangle en erkendelse af, at mennesker ligeledes har brug for kultur, fællesskab og ånd. Det er heri, vi finder kuren mod tomheden, som forekommer symptomatisk i tidsånden. Følelsen af, at vi er en del af noget større, en del af en historie, er betydningsfuld for vores tilværelse. En historie som er flettet sammen af uendelig mange andre historier. Med den bliver vi en del af en verden, en del af en fortælling og et fællesskab. Mere specifikt bliver vi en del af et samfund. Derfor er friheden og kulturen også fordrende for hinanden. En god kultur sikrer frihed, og friheden sikrer kulturens overlevelse. Det er følgelig vigtigt, at vi værner om kulturarven, og hæfter friheden på ansvaret. Også ansvaret for andre end os selv.

Kultur beskrives som en levevis og en forestillingsverden. Den er alle de materielle og ikke-materielle resultater af menneskelig aktivitet, der føres videre fra generation til generation. Kulturbegrebet er komplekst, fordi det er op til den enkelte at fortolke, hvad de forbinder med dette. Begrebet fik for første gang betydning af den romerske forfatter Cicero i 1. årh. f.Kr. Her definerede han det som *'cultura animi'*, som betyder *dyrkelse af ånden*. En omsorg for sjælen, altså en selvpleje.

Kultur har fået tildelt adskillige betydninger siden da. Begrebet fik blandt andet en stor udvidelse af Johann Gottfried Herder, hvor det kom til at omhandle alle afskygninger af livet. Både det åndelige, men også det fysiske og materielle – således sprog, religion, politik, tænkning, kunst, normer, og jeg kunne blive ved. I Herders udlægning er kulturen stort set alt, der omgiver os. Det er ligeledes denne definition, der abonneres oftest på i dag. Vigtigst fra Her-

ders tanker var, at intet folk, og ingen kultur, er et andet folk eller en anden kultur overlegent.

Det må imidlertid være forkert, for naturligvis kan kulturer være andre kulturer overlegne. Kultursamfund som respekterer menneskelig frihed og rettigheder, er bedre end samfund, som ikke gør. Kultur skaber nemlig også praksisser, og kan bruges til at forsvare de mest horrible af denne slags. Eksempelvis omskærer man i flere afrikanske lande kvinder, fordi dette er en del af deres traditionelle kultur uden at tage højde for, at indgrebet frarøver kvinderne meget af deres seksualliv. Et andet eksempel er i Nepal, hvor kvinder, når de har menstruation, forvises til kostalden. Disse kulturer viser ingen respekt for kvinder, hvorved at kulturer som navnligt går ind for ligestilling og lige rettigheder, og generel respekt, må anses for værende bedre. Kulturen skal nemlig først og fremmest være et samlingspunkt. Samfundets nodalpunkt. Kulturen har til opgave at bevirke fællesskabsfremmende gennem positive, op-

*Malene Møller Hall er forhenværende Landssekretær i Liberal Alliances Ungdom, Kommunikationsstuderende og Juniorkonsulent i Jyllands-Postens Analyseafdeling.

byggelige oplevelser. I erkendelsen af at kultur også kan være dårligt, bliver det væsentligere at bevare den frie og gode kultur, vi i høj grad i Danmark besidder. Værne om dén, og viderebringe den, idet den er fundamentet for vores frihed og muligheder. Danmark, Vesten, er nemlig et betydeligt privilegeret sted at være født.

Gud er (ikke) død

Troen og ånden har trange kår i tidsånden. Vi har et forkvaklet forhold til det religiøse. Vi er blevet fodret med, at den per automatik er dogmatisk og forstokket. Medierne lærer os, at religion er roden til alt ondt. Debatten er spækket med kritik af troen. Den offentlige diskurs tager dog grueligt fejl. Roden til ondskab er ikke religionen, men tværtom os som mennesker. Vi mennesker er ondskaben, vi besidder det onde i os. Religionen er blot et pejlemærke, og troen, i en eller anden forstand, en indlejret del af det at være menneske. Noget man kan leve efter, eller noget som kan være meningsskabende. Noget som kan give ro i en ellers hektisk hverdag. Men det er blevet svært at snakke om det religiøse og troen. Mange skyder skylden på 68'erne generationen, hvor alle strukturer skulle nedbrydes, og individet blev ophøjet som den nye Gud. Borgerlighed og tro var en synd, og tilnærmelsesvis skammeligt blot at tænke på. I dag er religiøsitet stadig lidt fjollet, og videnskaben er blevet troen. Det er også ganske fint, for fakta trumfer som bekendt følelser. Men fakta skaber sjældent fællesskab, forhåbninger og forventninger. Det gør vores åndsliv derimod. Ligesom at troen kommer til mange i krisetider og modgang.

Troen er vigtig, også selvom den ikke er guddommelig

Den kristne religiøsitet er i dag i høj grad formet af en Kierkegaards eksistentialisme, hvor det væsentlige er, hvordan du er, fremfor hvordan du tror. Det er kristendommens budskab om næsten, som er det centrale. At man lægger en indsats i sin hverdag. At man plejer sine relationer. At man gør sig umage. Vi skal hjælpe hinanden, så vi selv kan blive hjulpet, når det hænder, at vi har brug for hjælp. Vi tror i stedet i den betydning, at vi kan være tillids-

fulde, blive taknemmelige og række ud efter noget større end os selv. Troen giver os moral, for de ting vi tror på, kan guide os til rigtigt og forkert. Gud (og tro) kan være mange ting. Men mest af alt er han (og dét) kærlighed. Alt det der binder os sammen, alt det som vi ikke kan forklare, og alt det som vi måske ikke kan forstå, finde mening i, eller finde en årsag til. Hvad vi forbinder med Gud er individuelt. Ingen har patent på den rette definition. Gud er dét, vi selv vælger at dyrke - det vi hver især tror på.

Kirkerne giver os imidlertid fællesskab, også uden, at vi behøves at bekende os til det guddommelige. Kirken som institution udgør en ramme for historisk formede fællesskaber og samhørighed. Her kan vi modtage forståelse fra hinanden på tværs af skel. I kirkerummet forstår vi hinanden. Vi samles om livet og døden ved barnedåb og begravelser. Vi samles om glæden og om sorgen. Omkring det håndgribelige som nyfødte menneskeliv, og det uforståelige som den tomme død. Vi oplever samvær i højtiderne, når vi forenes om fælles begivenheder. Kirken er en generator for brobygning mellem generationer. En videregivelse af kultur. Et meningsfællesskab.

Man behøver ikke bekende sig til religion, men man kan godt bekende sig til, at tro er vigtigt. Ligesom at man godt kan erkende, at videnskaben ikke nødvendigvis altid har forrangret over troen, og kulturen. Videnskaben fortæller os, hvad der er rigtig og forkert, hvad der er sandt og falsk. Den kan ikke gradbøjes. Vi kan godt vide ting, begrunde dem rationelt og med logik, men ikke nødvendigvis forstå. For forståelsen, og meningsfuldheden er ikke altid rationel. Vores tanker, og livets gang, er ikke nødvendigvis rationelt. Så derfor har vi brug for troen. For at kunne forstå, finde mening, og forklare. Ellers kan vi ikke kapere, hvorfor nogen forlader os i en alt for tidlig alder – vi ved, at det kan være på grund af sygdom, eller et trafikuheld, eller noget tredje – det ved vi. Men hvorfor? Det er vigtigt at tro på noget. Hvordan skal vi ellers forklare det uforklarlige? Det bliver for tungt et ansvar for små menneskeskuldre at bære. Så det er vigtigt at tro på noget. Bare på et eller andet. På ondskab. På skæbne. På karma. På Gud. Bare på

noget. Og om ikke andet, så hinanden. Tro på næsten. Det er her, i vores relationer til hinanden, vi finder kuren mod tomheden, og nøglen til frihedens mening.

Liberalisme er ikke kun frihed

Liberalismen som distinkt begreb er nær beslægtet til ønsket om minimal statslig regulering, dyrkelse af markedsøkonomien og frihedsrettigheder. Den fokuserer på personens selvstændige værdi, og finder, at det bedste samfund skabes, når det enkelte individ har mulighed for at søge sin egen lykke, og ikke er bundet af strukturer.

Liberalismen er uløseligt forbundet til friheden, individualismen og frigørelsen. I momenter i så høj grad at den bliver akkumuleret til blot at omhandle menneskets absolutte frihed. Frihed er ubestridt vigtigt, for den fremmer gode samfundsborgere og moralsk kultivering med en grundpille om selvstændig tænkning, selvstændige valg og selvstændigt ansvar herfor. Men frihed må ikke koges ned til frihed for frihedens skyld. Når vi kun snakker om, hvad vi vil gøres frie fra, men glemmer at tale om, hvad friheden skal udfyldes med og bruges til, bliver det tomt og ensomt. Friheden får ingen eksistentiel mening, hvilket er vigtigt for at give vores hverdag sammenhæng. Vi kan ikke blot leve i en stor humanistisk sameksistens uden tilkobling til det kulturelle. Nej, åndslivet er nødvendigt som modvægt til det tomrum, som frihed og eksistensen også medfører.

Vi har ligeledes brug for historien, så vi ikke kun står på skuldrene af os selv. For selvom vi er frigjorte i en hidtil uset grad, er der stadig komponenter, som vi ikke er frie fra, og som vi aldrig kan frigøre os fra. Heldigvis, for så havde vi nok gjort det. Flået båndene op, sammen med resten i '68, og givet endnu mere los på frigørelsen og frakoblingen i 70'erne.

Vi vælger ikke selv, hvor vi er født, vores etnicitet, vores familie, vores DNA, med flere. Det giver vores tilværelse nogle rammer. Rammerne for et puslespil, hvor brikkerne kan stables, omrokes og sættes sammen i et utal af måder, så det til tider kan føles næsten helt uoverskueligt, blot at være til. Imidlertid tager det også brodden af det perfektionistiske pres, at vi kan være bevidste om, at vi ikke starter fra

samme udgangspunkt. Noget er givet på forhånd, og det ikke er op til os at definere absolut alting. Vi skal ikke opfinde hele menneskeheden, eftersom vi er en del af noget, noget allerede eksisterende. Vi har noget at falde tilbage på. Det er et særkende ved den nymoderne frihed, at den både er komplet og afstumpet. Vi har alle muligheder, men alt er ikke muligt.

Mulighed og nødvendighed

Kierkegaard definerede virkeligheden som en enhed af mulighed og nødvendighed. Nødvendighed er de givne omstændigheder, som mennesket er sat i, og som det ikke kan ændre på, mens Kierkegaard beskriver muligheden som alt det, den enkelte kan forandre gennem frie valg. Nødvendigheden er aftagende, fordi flere og mere lader sig gøre, mens mulighederne synes uendelige. Kierkegaard beskriver ligeledes, hvordan muligheden kan være tungere end nødvendigheden. Hverdagen bliver et uendeligt antal af muligheder, hvilket skaber et pres og en forventning. Vi glemmer, at Kierkegaards nødvendighed stadig er eksisterende, at vi alle har vores begrænsninger, og ikke alt kan lade sig gøre. Det er vores opgave at navigere i mulighederne med de egenskaber, vi er givet. Den Canadiske filosof, Charles Taylor, kalder dette autenticitetens etik, hvorpå den enkelte er moralsk forpligtet på at leve i overensstemmelse med sig selv. Vi - du og jeg - er ansvarlige for at leve vores liv i harmoni med selvet i kraft af vores egenskaber, umage og flid.

Vi har selv ansvaret for at til- og fravælge, for at lære, og for at dannes. Mulighederne er med Kierkegaards ord tunge, men i alle valgene og i friheden står vi på noget. Vi har kulturen, som vi kan bese, opleve, læse om, føle og mærke. Vi kan besøge den i kirken, eller på museer, eller i naturen. Vi er en del af noget andet end blot os selv. Vi er en del af en kultur, som vi skal prise os lykkelige for. Den vestlige kultur. Den er fundamentet for vores samfund, hvor vi ikke er nødsaget til at starte forfra med alting, med at kommunikere, lære og opfinde, og med at udvikle normer og værdier. Tænk blot på vores kultur for 150 år siden, hvor det frie valg og selvstændighed ikke eksisterede, og der ikke kunne stilles spørgsmål til traditioner. Tænk hvis hver generation skulle starte herfra

igen, så ville friheden ikke være eksisterende. Vi skal værne om dén arv, for kultur og frihed er reelt dybt afhængige af hinanden. Derfor er vores kultur dyrebar, hvorfor vi givetvis har en pligt til at leve ansvarsfuldt, både overfor vores egen person, men sekundært også overfor vores relationer, og kulturliv. Det skaber en eksistentiel mening, at friheden er formet af ånd og ansvar. For som filosof og psykolog Svend Brinkmann udtrykker, er lykken ikke at være ubundet, men at være bundet med de rette bånd. Kultur er demokratiets kravlegård, og her lærer vi fællesskabets værdier. Kulturen er følgelig også vigtigt for liberale. Det er forfejlet at tro, at vi kan frakoble os det kulturelle, og at hvis vi blot er frie og rige, er vi lykkelige. Rigdom er ikke nødvendigvis ensbetydende med skattelettelse og finanser, rigdom kan også være menneskelige anliggender. Den største berigelse er måske i virkeligheden vores medmennesker, og det vi oplever sammen. Naturligvis kan vi ikke undvære den reelle rigdom, for den skaber jo netop vores velstand og frihed, men kultur- og åndslivet burde anerkendes som værende vigtige på lige fod med fart, finanser og frihed. Hvis vi blot vil kæmpe for friheden for frihedens skyld, bliver det til en tom tøjleløs frihed, hvor dyrkelsen af individet bliver et paradoks.

Kulturen fortjener ikke en skødesløshed

Mennesket er et socialt væsen, og vi vil derfor aldrig trives i friheden alene. Det er vi heller ikke, uanset hvor ensomme vi end må føle os. Vi er nemlig også sproglige væsener. Det at benytte sig af sprog, er en betingelse for at tænke. Så selvom dét at være alene, kan følelser som noget af det mest ensomme og private man kan foretage sig, er vi stadig i et fællesskab. Via sproget og dermed tanken er vi altid forbundet med verden og hinanden. Som mennesker har vi ingen specielle styrker. Vi kan ikke leve under vand, vi kan ikke flyve, vi er ikke specielt hurtige - vi har ingen styrker givet fra naturens side. Men vi har hinanden, og fællesskabet som det medfører. Vi har muligheden for at udnytte hinandens hjerners styrke og arbejde, så vi bliver stærkere gennem udveksling og kulturarv. Det er det, vi har gjort i århundreder, overleveret hinandens styrker, udvekslet, udviklet

og lært. Det er dette, vi kan føle, at vi bliver en del af, når vi går i kirke, besøger museer, læser bøger, hører musik, ser på kunst eller hvilken afskygning af kultur, man end nyder at dyrke. Det er også derfor, at denne netop er så vigtig. Kulturen og historien. Fordi den bærer på en ærefrygt, og et element som kan minimere vores ensomhed i friheden. Derfor er det også helt essentielt, at vi husker kulturen. At vi liberale ikke glemmer den, og underkender dens betydning i kampen for mere frihed og rigdom. For kulturen er fordrende for friheden. Uden kulturen (og andre gode årsager) ville vi ikke engang have den høje frihedsgrad, vi har i dag. Vi har meget at takke denne for, og vi kan starte med ikke at være skødesløse overfor den. Åndslivet fortjener ikke en ligegyldighed. Dét fortjener at blive værnet om.

Boganmeldelse

Claus Bryld: Edmund Burke. Konservatismens profet

Peter Kurrild Klitgaard

Claus Bryld: Edmund Burke. Konservatismens profet. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2018. 276 sider, indbundet.

Den mangeårige, nu pensionerede historieprofessor ved RUC, dr.phil. Claus Bryld, har begået en fortræffelig bog om den britiske politiker og forfatter, Edmund Burke (1729-1797), der traditionelt opfattes som konservatismens åndelige fader.

Bogen er — udover en indledning og en afslutning — opdelt i 14 kapitler, der dækker Burkes baggrund og opvækst, hans virke som journalist, forfatter og parlamentariker, og som derefter fokuserer på udvalgte temaer: Engelsk radikalisme før 1789, forholdet til Thomas Paine, kritikken af den franske revolution, Burkes politiske filosofi og politiske sociologi, forholdet til oplysningsfilosofien, britisk radikalisme og antiradikalisme i 1790'erne, modtagelsen af Burkes værker, samt modoplysningen. Tilstrækkeligt mange store emner til at gøre enhver læser næsten forpustet, men her håndteres ganske sikkert og med stor detailviden.

Der er fra først til sidst tale om en meget velskrevet bog, der tillige alene på billedsiden udmærker sig: Idéhistoriske værker er ofte påfaldende tør tekst, men her er en overflod af interessante, levendegørende illustrationer.

Burkes liv og tanker sættes fornemt ind i deres historiske kontekster på en forbilledlig måde, som alle kan lære noget (nyt) af. Bryld har i særdeleshed godt fat i, at Burke ikke så let lader sig presse ned i de kasser, eftertiden har valgt for ham: ”Først og fremmest er filosofien langt mere kompleks og delvist modsætningsfyldt, end den fremstilles i næsten alle oversigtsfremstillinger” (s. 22),

som det hedder korrekt. Bryld får også advaret passende imod at tro, at man kan tage Burkes kommentarer til den franske revolution og så uden videre overføre dem som et ideologisk program til nutiden.

Det bliver også passende centralt pointeret, hvorledes en rød tråd hos Burke var en fundamental skepticisme — ikke mindst overfor menneskers rationalisme og flertallets vilkårlighed. Som Bryld citerer ham: ”I believe in any body of men in England I should have been in the minority” (s. 56). Men det gjorde så også, at Burkes politiske karriere i vidt omfang var en serie mislykkede korstog.

Bryld får også løbende behandlet Burkes tilhørsforhold til de konservative Toryers ærkedstandere, det liberale Whig-parti (om end den moderate del af dette), og han får understreget den centrale rolle ejendomsret har i Burkes politiske tænkning (s. 139 ff). Til gengæld gøres der ærgerligt lidt ud af at behandle Burkes nære forhold til Adam Smith, selvom Bryld prisværdigt får nævnt Burkes (meget ukendte) økonomiske skrift *Thoughts and Details on Scarcity* (1795), og at dette repræsenterer en klar økonomisk liberalisme.

Det er småparadoksalt, at det er hos en erklæret socialist og mangeårig leninist som Bryld, der på næsten alle punkter ligger fjernt fra Burkes tankegods, at man får den givetvis hidtil bedste, danske introduktion til Burke. Det er relativt få steder Brylds egne holdninger manifesterer sig — mest måske i passagerne om Burkes indflydelse på politikere i det 20. århundrede, hvor man godt kan fornemme sym-

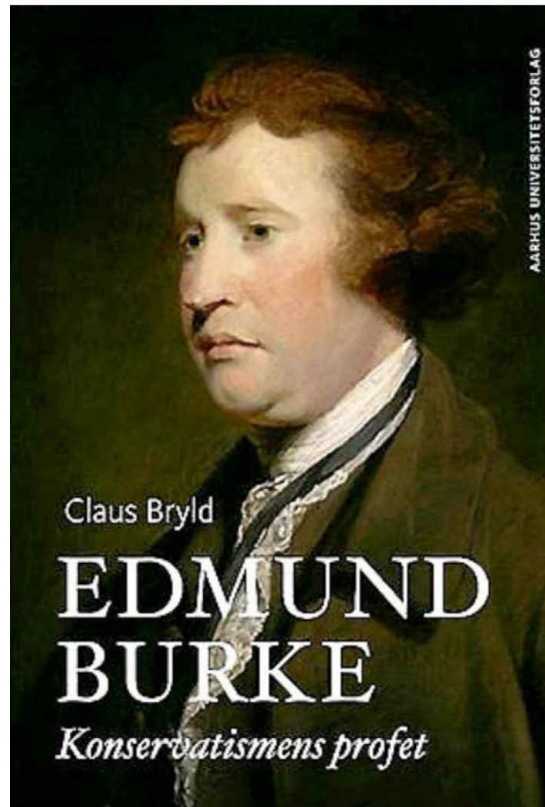
patier og navnlig antipatier (f.eks. s. 14-20). Måske også i en til tider lige lovlig amerikansk brug af begrebet ”liberal”.

Tidligere danske behandlinger af parti-Konservative skribenter som litteraten og politikeren Per Stig Møller og politologen Mads Qvortrup får berettiget hårde orde med på vejen af Bryld: Qvortrups indeholder ”en del fejl og misforståelser” (s. 218), mens Møller ”konsekvent mistolker” Burke og til lægger ham synspunkter, ”han aldrig havde” (s. 219). Bryld placerer ikke engang Møllers Burke-behandling i den videnskabelige litteratur men sammen med de ”mange bøger, hvor Burke omtales løseligt og næsten altid ud fra sekundærlitteraturen og ikke fra hans tekster” (s. 219). Om et ræsonnement hos Søren Krarup siger Bryld, at det ”er ahistorisk, men i det mindste har Krarup, i modsætning til Per Stig Møller, forstået, hvad Burke mente i den tid, der var hans.” (s. 229).

Kort men fyndigt viser Bryld, hvorledes både Qvortrup og Møller har misforstået ganske simple ting i Burkes forfatterskab (f.eks. at Burkes første bog, *A Vindication of Natural Society* (1756) utvetydigt og indrømmet var et ”spooft”). Det antydes af Bryld, at disse — ligesom mange andre — nok har været drevet mere af at ville tyde småting hos Burke på måder konsistent med egne politiske holdninger. Man kunne tilføje, at Møller, der paradoksalt nok udlægger Burke som næsten en slags elev af Rousseau (!), må have overset Burkes markante Rousseau-kritik (jf. s. 182).

Der er meget lidt at udsætte på bogen, og det meste er i petitesseafdelingen—såsom en del misforståelser vedr. britiske adels- og embedstitler, samt en del pudsige anglicismer i den forbindelse.

Dét ene punkt, der falder nærværende anmelder mest for brystet, er behandlingen af Burkes tænkning i forhold til naturretstænkningen og særligt m.h.t. menneskers rettigheder. Bryld tilslutter sig de mange nyere skribenter, der ser Burke som plantet i den naturretstænkning, der havde vundet så meget frem siden 1600-tallet — om end en med væsentlige forskelle i.f.t. mange andre i samme tradition. Burke mente som dem, at universet har en karakter, der fungerer efter lovmæs-

sigheder, og at disse kan erkendes af mennesket. Den store forskel mellem Burke og mange andre naturretstænkere ligger i, at Burke forankrede naturretten meget mere eksplicit i kristendommens teologiske ramme, og at dette er en mere førmoderne, aristotelisk-thomistisk naturretstænkning end f.eks. Hobbes og Locke. Denne forankring er Bryld faktisk meget eksplicit om og positiv overfor (s. 114 ff). Men Bryld er også meget optaget af modsætningerne mellem Burke og den mest kendte fortaler for menneskerettigheder i samtiden, Thomas Paine, og det leder Bryld til — i lighed med mange andre, inkl. Krarup — at læse Burke som én, der helt og aldeles forkaster, at mennesker skulle have visse medfødte rettigheder. Jf. at ”Abstrakte rettigheder eller ’naturlige rettigheder’ mødte altid hans modstand.” (s. 61).

Sandheden er en anelse mere nuanceret, selvom man sandelig kunne forledes til at tro noget andet, når Burke selv i en tale om kolonisternes rettigheder siger, at ”I am not here going into the distinction of rights, nor attempting to mark their boundaries. I do not enter into these metaphysical distinctions; I hate the very sound of them.” (citeret s. 61).

Korrekt er det også, at Burke forkastede både samfundspagten (hos Locke) og folkesuveræniteten (hos Rousseau), og som man finder dem hos Paine (s. 121 ff). Men at se det som en forkastelse af enhver forestilling om, at mennesker har i hvert fald nogle medfødte krav i.f.t. hinanden er en fejl for så vidt, at Burke uden tvivl mente, at mennesker havde rettigheder qua mennesker, og at disse ikke i deres oprindelse var afhængige af lovgivning. For nok forkastede Burke med sin karikatur af Bolingbroke i *The Vindication* forestillingen om, at man i en lænestol kan udtænke rettighedsteorier, der kan anvendes på tværs af tid og sted, og nok forkastede han i *Reflections on the Revolution in France* (1790) de omfattende sæt af meget specifikke rettigheder, som de franske revolutionære udtænkte ud af ingenting. Men det var ikke det samme som at forkaste selve den kerne, at der er visse krav, som mennesker af natur har i forhold til hinanden. Pointen er blot, at de er få og små og må tilpasses konteksten ud fra erfaringen — herunder ikke mindst hævdvundne rettigheder.

At det er sådan, Burke må forstås, fremgår flere steder. Når Burke i *Reflections* polemiserer imod de franske revolutionæres rettighedskrav taler han ikke om ”*human rights*” eller ”*natural rights*” generelt men derimod specifikt om ”... *these rights of men*”, o.s.v., som formuleret af franskmændene. Og i de selvsamme afsnit af Burke, der ofte citeres som belæg for, at han skulle have afvist rettigheder generelt, skelner han direkte mellem menneskers ”ægte” rettigheder og ”falske” rettigheder. De sidste er dem opfundet ud af intet af de franske revolutionære, mens de ”ægte rettigheder” ifølge Burke er menneskers ret til en retfærdig behandling og privat ejendomsret.

I en berømt tale fra 1783 beskæftigede Burke sig med briternes fremfærd i Indien, som han var stærkt kritisk overfor. Ikke gennem appel til, at fremfærden var i strid med indisk lov og sædvane, og heller ikke at den skulle være i strid med det britiske parlaments lovgivning. Burke slog derimod fast, at mennesker har ”menneskeheds naturlige rettigheder”, og at disse er ”hellige” og bør overtrumfe positiv lovgivning, når der måtte være en konflikt imellem de to:

“The rights of men, that is to say, *the natural rights of mankind, are indeed sacred things*; and if any public measure is proved mischievously to affect them, the objection ought to be fatal to that measure, even if no charter at all could be set up against it. If these natural rights are further affirmed and declared by express covenants, if they are clearly defined and secured against chicane, against power, and authority, by written instruments and positive engagements, they are in a still better condition: they partake not only of the sanctity of the object so secured, but of that solemn public faith itself, which secures an object of such importance.” (Burke [1783] 1999: 99; fremh. tilføjet).

Afsnittet — og resten af talen — viser uomtvisteligt, at fremstillingen af Burke som en, der som sådan var modstander af, at mennesker kunne have visse medfødte, af naturen givne, rettigheder er falsk. Det er tværtimod så at sige kernen i Burkes kritik af fremfærd i Indien.

Syv år senere, i selveste *Reflections*, gentog Burke, at mennesker fra naturen har rettigheder, der eksisterer uafhængigt af politikerne, men pointerer, at sådanne nødvendigvis i praksis forudsætter en konkret implementering og derfor må tilpasses omstændighederne — og at et sæt af specifikke rettigheder derfor ikke kan fastslås engang for alle:

“Government is not made in virtue of *natural rights, which may and do exist in total independence of it*; and exist in much greater clearness, and in a much greater degree of abstract perfection: but *their abstract perfection is their practical defect*. By having a right to every thing they want every thing. Government is a contrivance of human wisdom to provide for human *wants*. Men have a right that these wants should be provided for by this wisdom. Among these wants is to be reckoned the want, out of civil society, of a sufficient restraint upon their passions. Society requires not only that the passions of individuals should be subjected, but that even in the mass and body as well as in the individuals, the inclinations of men should frequently be thwarted, their will controlled, and their passions brought into subjection. This can only be done by a power out of themselves; and not, in the exercise of its function, subject to that will and to those passions which

it is its office to bridle and subdue. In this sense the restraints on men, as well as their liberties, are to be reckoned among their rights. *But as the liberties and the restrictions vary with times and circumstances, and admit of infinite modifications, they cannot be settled upon any abstract rule*; and nothing is so foolish as to discuss them upon that principle.” (Burke [1790] 1999: 151 f; fremh. tilføjet).

Og videre:

“These metaphysic rights entering into common life, *like rays of light which pierce into a dense medium, are, by the laws of nature, refracted from their straight line*. Indeed in the gross and complicated mass of human passions and concerns, the primitive rights of men undergo such a variety of refractions and reflections, that it becomes absurd to talk of them as if they continued in the simplicity of their original direction. The nature of man is intricate; the objects of society are of the greatest possible complexity; and therefore no simple disposition or direction of power can be suitable either to man’s nature, or to the quality of his affairs.” (Burke [1790] 1999: 153; fremh. tilføjet)

Pointen er altså, at mennesker *har* rettigheder, men at disse i deres *konkrete* form er betingede af den kontekst, man lever i. Så nej til absolutte rettigheder—særligt af den slags som en eftertid ville kalde ”positive” og ”non-compossible” rettigheder—men et ja til en ”kerne”, der så til gengæld i praksis må tilpasses og modificeres i.f.t. omstændighederne.

Dette sidste var en større tangent og skal ikke overskygge, at det er en fortrinlig bog, der kommer rundt i mange hjørner (ikke mindst det politiske debatklime i England i 1780erne og 1790erne), der kun er antydet her.

Litteratur

Burke, Edmund (1999 [1790]). *Reflections on the revolution in France*. Edward John Payne (red.), Select works of Edmund Burke, bd. 2, Indianapolis: Liberty Fund.

----- (1999 [1783]). Speech on Fox’s East India bill, pp. 93-192 i Francis Canavan (red.), *Miscellaneous writings*, Select works of Edmund Burke, bd. 4. Indianapolis: Liberty Fund.

Boganmeldelse

Deirdre Nansen McCloskey: *Why liberalism works*

August Stengaard*

Deirdre Nansen McCloskey: *Why Liberalism Works: How True Liberal Values Produce a Freer, More Equal, Prosperous World*. Yale University Press, 2019. 400 sider.

I bogen *Why liberalism works* med den sigende undertitel *How true liberal values produce a freer, more equal, prosperous world for all* gives læseren et ihærdigt forsvaret af klassisk liberale værdier og et arsenal af argumenter mod venstrefløjens falske påstande om verdens tilstand. Alt dette leveres overbevisende, uden tøven og med stor selvsikkerhed af Deirdre Nansen McCloskey, der er professor i økonomi og historie ved Chicago Universitet.

Deirdre McCloskey præsenterer en klassisk medmenneskelig liberalisme med rod i *den velsignede* Adam Smith. Bogen er en samling af forskellige essays og artikler, der uafhængigt og selvstændigt giver læseren 50 klassisk liberale argumenter for, hvorfor verdens velstand og massive sociale fremskridt er sket – og hvorfor de amerikanske progressive og konservative tager fejl, og springer ud af det samme ideologiske ophav, der skarpt distancerer sig fra den klassisk liberale position. Når alt fedtet skæres fra er den progressive og konservative fælles i opbakningen til statens ivrige brug af tvang, vold og magt mod sine borgere. Hvad end det er i den misforståede godheds kamp for en lige fordeling af ressourcerne eller er i nationalstatens overlevelseskamp, at frihedsrettighederne ignoreres. De illiberale værdier findes i mange former på venstre- såvel som højrefløjen.

Selvom bogen er stykket sammen af 50 selvstændige kapitler, går flere rene liberale pointer igen, der afmonterer venstrefløjens myter om verdens tilstand. Venstrefløjen kalder til klassekamp mod verdens proklamerede stigende

ulighed. De vil forbedre livet for verdens fattigste. Men også for de fattigste i verdens rigeste lande. Venstrefløjens mål om et mere økonomisk lige samfund og deraf mere retfærdigt er dog imidlertid blind for, at færre fattige og flere muligheder for flere mennesker netop er skabt de sidste 300 år med *The Great Enrichment*, som følge af en fri markedsøkonomi.

Hos McCloskey er en ny, gammel, liberalisme i højsædet. Den klassiske liberalisme skiller sig ud fra den brede amerikanske betegnelse af en *liberal*, der som bekendt henviser til en progressiv venstreorienteret langt væk fra klassisk liberale dyder om personlig frihed, fraværet af tvang og det frie markeds godgørelse. Det økonomiske og filosofiske udgangspunkt for den velbevandrede McCloskey findes hos de gamle liberale, navnlig den, for trofaste Libertas medlemmer, navnkundige Adam Smith. McCloskeys sande moderne liberalisme indfanges af dette Adam Smith citat *den liberale plan af [social] lighed, [økonomisk] frihed og [juridisk] retfærdighed*.

Et af bogens gennemgående temaer er, hvordan, det McCloskey benævner *The Great Enrichment*, er et af menneskedens største bedrifter, der har løftet millioner af mennesker ud af fattigdom og ufrihed. Og modsat mange af de progressives og konservatives bortforklaringer om statens eller enkelte virksomheders centrale rolle i verdens velstandsfremgang har *The Great Enrichment* fundet sted ikke på grund af staters indblanding og regulering af markedsøkonomien, men snarere på trods af

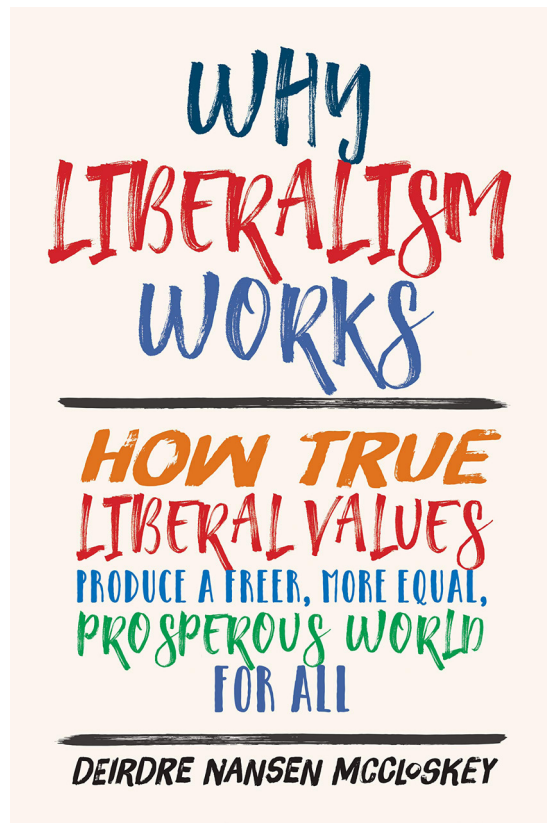
*August Stengaard er statskundskabsstuderende Københavns Universitet.

det. Samtidig underspilles den store velstandsfremgang fra 1800-tallet og frem til i dag også kraftigt. Det gængse gæt på fremgangen vil nok være på en faktor 2 eller 3. Men i virkeligheden er verden siden 1800-tallet blevet 3.000 % rigere og mere velstående. 3.000 %. Det er et bevidsthedsudvidende højt tal. Et menneskeligt mirakel uden sidestykke. En hver middelklassedansker ville i valget mellem ens nuværende liv i 2021 og et liv som verdens rigeste person i begyndelsen af 1800-tallet uden at blinke vælge middelklasselivet i 2021 til. Ikke alene grundet pengene. Men fordi livsmulighederne og friheden er større i dag, end den var for selv de bedst stillede for 300 år siden. Vi skal være glade for opfindelsen af pencilen. Vacciner mod smitsomme sygdomme. Rindende vand. Bedre sanitære forhold. Elektricitet. Dét, og meget mere, er verdens sande berigelse, der markant øger livskvaliteten, friheden og giver mere lige muligheder for mennesker i alle samfundslag.

The Great Enrichment er ikke skabt og designet af velmenende og alvidende bureaukrater. Berigelsen er skabt af en myriade af idéer, innovationer etableret og udviklet i et system af fri markedsøkonomi med fri bevægelse af varer, services og idéer på tværs af landegrænser. McCloskey bringer den markedsliberale indsigt om varernes frie bevægelighed videre ind i, for mange danske borgerligt-liberale, mere kontroversielle debatter.

McCloskey bringer efter den ene og anden skosen af illiberale værdier et par kapitler med flere, sandt for dyden, klassisk liberale standpunkter, der dog nok ikke deler samme udbredelse, som de øvrige centrale idéer i bogen. Hun præsenterer to idémæssige vedhæng til hendes medmenneskelige liberalisme. McCloskey mener det er muligt, og at foretrække, at forbinde liberalismen med feminismen og post-modernismen. For de to -ismers vedkommende argumenterer hun, at de passer bedre til en *liberal innovisme* end til marxismen. Ikke sådan, at en liberalt indrettet økonomi er nødvendig eller tilstrækkelig for post-modernismen. Men, at post-modernismen i ånd og tone lever et rigt og udviklende liv i en frimarkedsøkonomi, hvor idéer driver rundt. Hvad angår feminismen, skriver McCloskey, står markedet historisk som en af de største katalysatorer for

kvindefrigørelsen. Hun opsummerer sammenkoblingen af standpunkter i denne begrebstriangulering *post-modern market feminism*.

En anden, overset, men interessant, pointe fra McCloskey, i den medmenneskelige frimarkedsliberalisme, hun ihærdigt plæderer for, er vigtigheden af *sweet talking*. Forstået i modsætning til politikernes favorit-værktøj; udøvelse af statens voldsmonopol. Politikere tyr nærmest automatisk til løsning af dette og hint problem ved hjælp af tvang eller truslen herom. Der indledes altså ingen dialog eller ønske om en fælles frivillig forståelse og indgåelse af aftale for at løse et givent problem. Netop her bringer McCloskey *sweet talking* ind, som centralt i en markedsøkonomi, hvor samfundet er bygget på det frivillige samarbejde mellem to parter, der kun indgår en handel, hvis de hver især vurderer, at aftalen er gavnlig for dem. Ved at ens modpart skal overtales om gevinsterne ved en interaktion i stedet for en brutal magtudøvelse, så kommer der bedre løsninger ud af det. Ved at man overtaler hinanden med argumentets og frivillighedens kraft. Dét har givet det velstående og etisk funderede sam-

fund vi klassisk liberale værdsætter.

Omvendt for denne sammenfatning af McCloskeys bog indleder hun med at fremsætte det hun betragter som hendes liberalismes gyldne regel *To listen, really listen, to your questions and objections*. En gylden regel først præsenteret af Amélie Oksenberg Rorty i 1983. Og netop indtrykket af, at McCloskey har lyttet, og derpå tænkt, og modargumenteret skinner unægtelig igennem i bogen.

Udover denne artikels fremhævede begreber og idéer fra McCloskeys bog finder man også fremragende kapitler med en gennemgribende kritik af den franske socialist Thomas Piketty, misforståelsen ved venstrefløjens befi ppelse over lighed og et svirp mod de illiberale værdier og idéer der gennemsyrrer for meget af den vestlige politiske debat.

Deirdre Nansen McCloskey har begået en imponerende idé- og begrebsmæssig sammenhængende samling af 50 kapitler med velargumenterede og gennemtænkte klassisk liberale argumenter, der udfordrer de fælles kollektivistiske ideologer fra både venstrefløjen og højrefløjen i deres statiske verdens- og menneskesyn. Bogen vil stå som en flot revitalisering af den klassiske liberalismes idéer og efterprøvnin gen af hvad en frimarkedsøkonomi gør for velstanden, friheden og kårene for de fattigste.

Vil du skrive i LIBERTAS?

Har du lyst til at bidrage til et af de kommende numre af LIBERTAS, så send en e-mail til redaktøren på: torbenmarkp@hotmail.com

LIBERTAS bringer såvel artikler inden for som uden for tema, debatindlæg samt anmeldelser af bøger og film m.m., men redaktionen påtager sig intet ansvar for materiale tilsendt uopfordret.

Skrivevejledning

- Alle indlæg skal være skrevet i Word
- Kort resume på maks 150 ord
- Eventuelt: Kort forfatterbiografi på maks 20 ord
- Begræns tekstformatteringen, fremhævet tekst som kursiv ikke understreget
- Artikler må meget gerne indeholde illustrationer, grafer, tabeller og tekstbokse, der vedlægges separat som JPG-filer og i sort-hvid
- Der kan ikke være aktive links i teksten eller litteraturlisten
- Noter som fodnoter, ikke slutnoter
- Der anføres kilder for alle direkte refererede eller citerede kilder
- Litteraturhenvisninger i teksten anføres med forfatternavn og årstal og evt. sidetal i parentes, eksempelvis: Friedman (1992, 56).
- Litteraturliste sidst i artiklen. Citeret litteratur anføres alfabetisk efter efternavn og dernæst årstal, jf.

Friedman, Milton (1990): "Bimetallism revisited," *Journal of Economic Perspectives*, 4, 85-104.

Friedman, Milton (1992): *Money Mischief. Episodes in Monetary History*. New York.

Kommende numre af LIBERTAS

LIBERTAS nr. 76. Juli 2021: **Thomas Hobbes**

LIBERTAS nr. 77. November 2021: **Regulering**

LIBERTAS nr. 78. Marts 2022: **Muhammedtegninger i undervisningen. Regulering**

LIBERTAS nr. 79. Juli 2022: **Rawls' "Teori om retfærdighed" efter 50 år**

LIBERTAS nr. 80. November 2022: **Crackpot-economics**

LIBERTAS nr. 81. Marts 2023: **Adam Smith - 300 år**

DEN SYNGLIGE HÅND

Locke og Syrienskrigerne

Torben Mark Pedersen

Hvem skal have statsborgerskab, og under hvilke betingelser skal det kunne fratages igen? Det er spørgsmål, der er dukket op igen, da regeringen blev enige med partier fra blå blok om, at personer, der er straffet med en betinget eller ubetinget fængselsstraf ikke skal kunne opnå indfødsret. Også i forbindelse med Syrienskrigerne har spørgsmålet været rejst om, hvornår børn født af danske forældre automatisk bliver danske statsborgere? Og under hvilke betingelser skal syrienskrigere (M/K) kunne fratages deres statsborgerskab?

Det er spørgsmål, liberalister af forskellig orientering kan være indbyrdes uenige om, men som altid når det drejer sig om spørgsmål om forholdet mellem individ og stat, kan det være værd at spørge sig selv: Hvad ville John Locke mon have ment?

Der fandtes ikke statsborgerskab på Lockes tid, og før Locke var indbyggerne i et land undersætter snarere end borgere. Alligevel kan vi ud fra Lockes opfattelse af samfundskontrakten have en ret god ide om, hvad Locke ville have ment om statsborgerskab og indfødsret.

Hos Locke er det kun voksne individer, der kan indgå en samfundskontrakt. Ingen er født som en kontraherende part i samfundskontrakten. Børn er fædrenes ansvar, indtil de bliver myndige, og først når børnene når skelsår og alder, må de vælge, om de vil være en del af samfundskontrakten eller forføje sig til et andet land. Samtykket kan være stiltiende, men ingen kan blive part i samfundskontrakten uden at have givet sit aktive eller stiltiende samtykke. Det indebærer at samtykke til at respektere den eksisterende samfundskontrakt, respektere statsmagtens legitimitet, respektere landets love og lydighedspligten over for sta-

ten. Og det udelukker loyalitet mod andre stater eller suveræner.

Oversat til nutiden må det betyde, at børn af danske forældre ikke automatisk bliver statsborgere, men først opnår statsborgerskab, når de bliver myndige og efter at have givet deres samtykke til at overholde samfundskontrakten. Følgelig kan børn født af statsborgere kun opnå statsborgerskab på linje med andre udlændinge, hvis deres forældre fratages deres statsborgerskab, før børnene bliver myndige.

Hvis forældrene er landsforrædere, og aktivt har kæmpet imod eget land, så har de brudt samfundskontrakten. Det vil være en straffskyldig handling, og selv om Locke ikke eksplicit skriver noget om det, kunne man gætte på, at situationen ville være parallel til den unge mand eller kvinde, der ved skelsår og alder eksplicit nægter at anerkende samfundskontrakten, hvilket indebærer, at pågældende må forlade landet eller leve som udlænding. Oversat til nutiden må et sådant brud på samfundskontrakten svare til, at vedkommende frivilligt har afskrevet sig sit statsborgerskab og formelt kan blive fradømt det.

Locke taler her om individer, der er født i landet af borgere i landet, så Locke må forstås på den måde, at hvis en indfødt statsborger er landsforræder, så kan vedkommende fradømmes sit statsborgerskab. Det er muligvis også det, Locke i *Et brev om tolerance* mente med ikke at tolerere de troende, der har lydighedspligt over for en fremmed fyrste (paven).

Det er ikke muligt efter dansk lov at fratage indfødte statsborgere deres statsborgerskab, men ideen om statsborgerskab fra den franske revolution var også i højere grad baseret på kollektivistiske ideer end på en Lockesk nationalliberalisme.